

Titel: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 20

Citation: "Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 20", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 20*, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_020-shoot-d1e419.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 20

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Samlinger, Udgivne af Peter Friderich Suhm.

1. Bind. 1. Stykke.

**Kiøbenhavn, 1771. Trykt hos Brødrene Johann
Christian og Georg Christopher Berling.**

2
3

Fortale.

Fra Aar 1761 til 1765 udgav jeg udi Tronhiem under Philaethi Navn 5 Tomer af Tronhiemske Samlinger; deres Indhold var forskiællig, historisk, moralisk, satyrisk, oeconomisk, critisk, litterarisk. Disse Samlinger, som jeg nu her udgiver, skulle blive ligedanne, og ogsaa fire Stykker, hver af

4

fem Ark, udgøre et Bind. Til Slutning af hvert Stykke komme korte Efterretninger om Bøgger til at staae, dog med den Forskiæel, at da de tilforn vare inddeelte i tvende Slags: Gode og slette Bøgger, saa bliver nu den almindelige Opskrift kun Bøgger, og de som fortiene at kaldes reent slette, enten i Henseende til Stiil, eller Indhold, aldeles udeladte, eller dog i det mindste meget siælden anførte; men er een af Deelene god, da anføres de; og da jeg med disse Bøggers Anførsel haver intet andet Øyemeed, end at veilede Begyndere i Videnskaber, saa ere Efterretningerne om dem derfor affattede saa korte, da og vidtløftigere vilde alene udfordre et heelt Værk, der baade kom til at overgaae min

5

Tid og min Lyst, og ogsaa vilde foraarsage, at ikkun heel faae Bøgger kunde bedømmes. De derfor, som troe, at jeg er nogenlunde i Stand til at fælde Dom over Bøgger, heldst historiske, haaber jeg tage til Takke med saadanne korte Efterretninger. De Bøgger, som i forrige Samling vare anførte, havde jeg deels læst, deels igiennemseet fra 1748 til 1765, og de som forekomme i denne efter sidst bemældte Aar 1765 til nu værende Tid. Hvad den forrige Samling angaaer, da ere derudi vel nogle Ting, som kunde synes endeel her nede overflødige, men de maae betænke, at altsammen er læmpet efter Norges Tilstand i Almindelighed, og efter Tronhiems i Særdeleshed. Alle der forekommende Afhandlin-

6

ger ere forfattede, enten paa den Tid de ere trykte, eller og kort forhen; undtagen: Samtalen imellem Hans og Peer, imellem Petrum og Theodosium; Comoedien, Den fuldkomne Kiærlighed; den forliebte Philosophus eller Galli og Lycoris Elskov, som alle ere skrevne Aar 1749: Luciani Liv og Levnet, hans Drøm, hans Prometheus, hans Nigrinus og hans Alcyon, og Samtalen imellem Christian og Eberhard, som ere af 1750: Sallustii Liv og Levnet, og hans Catilina, som ere af 1751, og Videnskabernes Historie af 1758, da jeg endnu ei havde læst Goguets ypperlige Bog om denne Sag, saasom jeg vist ellers havde ladet saadant Foretagende beroe. Der-

7

som den forliebte Philosophus havde været skrevet i senere Tider, saa havde jeg og vel ladet blive at skiæmte med Richardson, som jeg da ikkun kiendte af hans Pamela, der vel altid bliver en maadelig Bog, og ikke af hans uødelige Clarisse og Grandison. Imidlertid bliver det dog altid en Feyl af mig, at jeg ved Trykningen ey haver ladet dette ude, og alt for hastig overseet det. I den Afhandling om Videnskaber kan det vel synes, at jeg fordrer for megen Kundskab af en Præst, men derved maae baade agtes, at jeg efter den

bekjendte Regul fordrer saa meget, for at erholde noget, saa og at det fornemmeligen er skrevet for at vise, at ingen Videnskab

8

er unyttig, og at man ei kan vide for meget, men at de Omstændigheder kunne treffe ind, da man maae beklage at være ukyndig i den Videnskab, som man havde tænkt at komme sig mindst ved; saa at dette egentligen er skrevet for at stoppe Munden til paa Videnskabernes Foragtere. Til Slutning vil jeg anføre deels nogle Trykfeyl, dels nogle af mine egne. Udi den første Tome p. 34. l. 29 Arestoteliske - - - læs - - Aristoteliske, p. 54. n. 9. De Ord Pastoris apud S. Nicolaum Hafniæ udslettes, thi jeg haver blandet Peder Brinch, Autor af dette Skrift, med Iver Brinch, som var Præst ved Nicolai Kirke i Kiøbenhavn.

P. 64. l. 31. Libr. - læs libri.

P. 232. l. 8. komme læs kommer.

9

Anden Tome p. 126. n. 115. Lucina sine concubitu er skrevet af den Engelske Physico Hill, og skal være en Satyre imod den Franske Philosophi Buffons Systema om Generationen; saa at jeg haver gjort Autor uret, ved at ville holde ham mistænkt for at være udi dette Skrift ilde sindet imod den Christne Religion; men derfor bliver dog Skriftet en slet Satyre.

P. 183. l. 2. 14 - læs - 18. l. 4. 504 - læs - 648.

P. 219. l. 9 Entes læs - Entia.

Tredie Tome p. 181. Naar jeg der siger, at vi nu omstunder have ingen omstændelig Historie om Augusti Regiering af de gamle selv, saa haver jeg forhusket mig, thi vi have saadan en af Dione Cassio.

10

Femte Tome i Tabellen over det Danske Konge-Huus i det 10 Sæculo ere adskillige Trykfeyl. Gunhild, en Dotter af Miseco, burde staae saa høyt oppe ved Siden af Svend Tveskieg, at hun kunde forbindes med ham ved et, og man derved see, at hun havde været hans Dronning, og deres Børn Gyda, N. N. Astrid. N. N. Knud. Harald. derved

kommet til at staae lige under dem. Oluf Tryggvasön burde have staaet Høyere op, saa at man tydeligen havde kunnet see, at det som staaer for ved ham, forbinder ham med Thyra, og at han har været hendes Mand.

11

l.

Religionen.

Skrevet 1765.

Alethophilus havde saaledes fordybet sig i Tanker, at han befandt sig langt fra sit Huus udi en Dal ved Midnats Tid. Denne Dal var stærk bevoxet med allehaande Træer, baade høye og lave, som gjorde den temmelig mørk, endskiønt Luften ellers i sig selv var klar, thi det var først i Junii-Maaned, da Lyset forlader ei Himlen udi Norge. Han havde sat sig ned paa Græsset, og vel i en

12

Time overveyet de vigtigste Ting, Gud, Siælen, Udødeligheden, Verden. Paa engang vaagnede han op, som af en Søvn, og slog sine Øyne i Veiret, men mørket og Stilhed mødte ham allevegne, saa at han fuld af Forfærdelse raabte: her er jo intet; men som han i det samme stod op, og rev sig paa en Rosen-Torn, skreg han; au! det gjorde ont; du maa dog være til, siden du føler, men maaskee du er allene til, dog ney, det som du rev dig paa, maa vel og være til; du er altsaa til, og andre Ting ogsaa. Han gik videre frem, dog med Møye, saasom han maatte bane sig Vey igiennem Torne og Buske. Imidlertid fortsatte han sine Betragtninger. Du har ei allene Følelser, men du veed og at du har dem, du veed at du er til, du maa altsaa tænke. Imedens kom han op af Dalen, og paa det flade, hvor han satte sig ned træt af den besværlige Vey. Derfra havde han Udsigt ned i Dalen, igiennem hvilken gik en liden Bæk med en sagte Susen, som var overgroet med Hækkentræer, hvis hvide Blomster stode nu i fuld Flor, og fornøiede Øyet med den behagelige Afvexling af grønt og hvidt. Fra Dalens Dybde af reiste sig en høj Klippe i Veiret, hvis Spidse truede Skyerne, trods de Ægyptiske Pyramider; paa den

13

voxede de ranke Furrer, de spidse Graner; en Bæk styrtede sig med en brusende Lyd, og skummende ned øverst fra Toppen, og søgte Slangeviis hen i Dalen, forenende sig der med den anden. Paa begge Sider af sig havde Alethophilus store slette Marker, som prunkede af grønne, gule, blaa, røde og hvide Farver; den ene var saa lige som en Snor, Øyet tabte sig i dens Vide, nogle blaa Høyer syntes dog at sætte den Grændser, men man kunde ei nøye skille dem fra Luften; den anden gik meget lidet ned ad, men gandske jævnt, og befugtedes af Havet, som igjen tabte sig i Luften. Bag ved ham laae mange smaa Høye, deels betakte med Mosse, deels beprydede med Græs og Blomster, deels besatte med Birker, Asper og Graner; imellem dem saae man nu Luften, nu Havet, nu Huse, nu det lyse-grønne, hvormed Ceres smykker sit Hoved om Vaaren, nu den Stad, som Sanct Oluf har gjort navnkundig. Høylene vare at ansee, som ligesaa mange Perspectives; satte de selv Grændser for Øyet, saa gave de det derimod dog fri Udsigt langs deres Sider, og forhøiede derved Værdien af deres Gaver. Hvorhen Øyet vendte sig, kunde det skee med Behag; ingen blindgjørende Klarhed skar det; Der var lyst, og dog ikke lyst, ret ligesom

14

naar Solen er nylig nedganget. En sagte og angennem Vesten Vind rystede Træernes Blade; Aspen skialv som i en Storm; Urterne vederqvægedes, og Dug befugtede Jorden. Efterat Alethophilus havde nogle Øyeblik mættet sine Øyne, kom Søvn og lukte dem, da han var indtaget af dybe Tanker. Ham symes da at see en usædvanlig Klarhed i Luften, som mere og meere fordeelte sig naar han stirrede længe og nøye paa den; Tusinde Personer i skinnende hvide Klæder stege da op og ned i Luften, og raabte: Ære være den som sidder i det Høye, som maaler Himlen med sin Haand, som ryster Jorden med sin Finger, som opholder alting med sin Aande. I det samme blev der en Aabning i Luften, hvorudi viiste sig en blaa Saphir Throne, fra hvilken udgik saadant Lys, saadanne Straaler at ingen kunde see derpaa; bemeldte hvide Personer skiulte derfor Ansigterne med deres Hænder, og raabte: Ingen formaaer at skue Herlighedens Glands. Alethophilus blev forfærdet, og søgte en Hule at skiule sig i; Men en af de skinnende Mænd kom til ham og sagde: frøgt ikke; thi den Herres Godhed, hvis Glands du nu har seet, er ligesaa stor, som hans Majestæt; han haver fra Ævighed af danner alle Ting; han opholder dem og i all Ævighed;

15

han er alle Tings Kilde, Oprindelse og Aarsag; han er for noget blev; han er et bestandigt Nu; Var og Bliv findes ey hos ham; Han alleene er aldeles frie for alt legemligt; han er ey aleene Aandernes Fader, men han er og den eene virkelige Aand; Alle andre Aander udflydde fra ham, og ere de alle forenede med noget legemligt, meer og mindre fuldkomne, ligesom de have meer og mindre Materie, dog alle fuldkomne hver i sin Stand; Thi som han selv er fuldkommen, saa er og alt det han haver skabt, fuldkommet, hvert efter sin Orden; En Engel, et Menneske, et Dyr, en Plante, en Steen, besidde hver saa mange Fuldkommenheder, som de bør have, efter den Hensigt, paa det Sted, og til den Tidde ere skabte; Aanderne indsluttede i Legemer stige op fra den ene Fuldkommenhed til den anden, ligesom de paa en vis Maade forflyttes fra det ene Legeme til det andet, og betynges med mindre Materie; fra et Menneske til en Art af Engel; denne Fløtning har ingen Grændser; den rækker ind i Evigheden; Tingenes Orden og Kiæde er uendelig; Guds Gierninger ere uendelige, ligesom han selv er uendelig; alle Aander have Evne at tænke, men Materiernes Mængde og Vanskelighed at bevæges hindre mange af dem for en Tid; vare Aan-

16

derne fri for Materie, saa vilde de og stedse tænke, men da vilde de paa en vis Maade være Gud, thi han er den eneste absolute Aand; naar derimod en Aand har begyndt engang at tænke, saa aflader den aldrig, men dens Tanker blive stedse dybere og større; da Gud er god, saa er og alt det got, som han haver skabt; det Onde bestaaer altsaa enten kun i eders egen Indbildning; eller og varer saa kort, at det neppe bør kaldes Ont; der er intet væsentlige og virkeligt Onde til; det Skin-Unde, som derhos kun varer kort, er got for det hele, got for eder selv; Slutningen viser fuldkommen, at det I kalde Ont, har kun været et Mindre Gode; sandt nok, at de Mennesker, som ei have opført sig efter den Orden, som Gud har foreskrevet dem, straffes altid i eders Verden, ja ofte ogsaa i vor; men om Straffen varer ævig, vide vi ei engang, maaskee den er kun en nødvendig Lutrelse; eftersom Aanderne synes aldrig at kunne gaae tilbage, men stedse at maae gaae frem; deres Kundskab voxer altsaa ved hvert Trin; de indsee følgelig de Feyl, som de forhen have begaaet; dette smerter dem, men det gjør dem ei fortvilede; Christi Forsoning strækker sig til alle Tider, ind i Ævigheden; han er Gud, Gud er ævig, Gud er god, Gud er ævig

17

god; Godheden alene bragte Gud til at skabe, at lyksaliggjøre Creaturer var hans Øyemeed; hans Magt veed af ingen Grændser; overvey denne min Tale min Søn, betænk den, tro da, skue da, betragt da og nyd. Brug den Fornuft, som Gud haver skiænket Mennesket, og vær da vis paa, at du snarere skal komme til Maalet, og det uden Hinder og Stød, end de der alene overgive sig til Sandserne, og nedbøye deres Siæle til Jorden; vær overbeviist om, at ingen bliver lyksalig, uden for Christi Skyld, og ved hans Forsoning, endskiønt Aanderne

maa efter deres nu værende Orden og Natur stedse gaae frem, saasom Gud kunde lade dem gaae tilbage, men har viseligen fra Ævighed af lænker sammen deres Natur og Christi Forsoning, som ogsaa kommer dem til gode, der ei her kiende ham, men for hvilke Høyere Kundstab er bereed i vor Verden, samt fortgaaende Belønning for dem, der have strider under Dydens Fane, og Straf og maaskee Lutring for dem, der have favnet Lasterne. Hvad din Fornuft, Guds almindelige Ord, ei kan lære dig, det lær af Bibelen, Guds særdeles Ord; følg din Fornuft i at forstaae den; der findes intet som strider mod Fornuften; men nogle Sandheder, som ingen Fornuft kunde

18

have aabenbaret dig i din Verden, og som du vel siden i vor havde faaet at vide, men nu har forudseet; og er det ei lidet at vinde Tiden, thi dens Fremgang er vort Væsen, og vor Fornøjelse; at tegne og udmærke hver Tid ved nye Lyksalighed, hvilken Glæde; at være vis paa, at Lyksalighederne aldrig udtømmes, at 1000 nye stedse kan legges til tusinde gamle, hvilken Forsikring. Hver Bibel Forklaring, som strider mod Fornuften, den forkast; lad en længe nok lære, at Friheden er Slave; lad Calvinus sige, at Gud har bestemt nogle til ævig Fordømmelse; Major, at gode Gierninger ere skadelige for Saligheden; Paven, at der er en hellig Gierning, at forsværge Naturen, og ei forplante Verden, og at krybe i Huler, for der at leve, andre til ingen Nytte; Fornuften prøver disse Sætninger, befinder dem falske, og forkaster dem; leder saa i Bibelen, og mærker med Forundring og Glæde, at de ei heller findes der.

Med det samme skeede er stort Bulder, alting forsvandt, og Alethophilus aabnede sine Øyne; en dobbelt Klarhed oplysende ham da; Mørket var forsvundet; Solen, som da nylig var opganget, oplivede den forhen døde Natur, og spillede med tusinde

19

foranderlige og yndige Farver: En særdeles Munterhed havde saaledes indtaget Alethophili Sind, at han fuld af Haab og Fortrøstning fortsatte Veyen til sit Huus, som var temmelig lang. Alle Tvilsmaal vare nu for en Tid forsvundne; et nyt og usædvanligt Lys var antændt i hans Siæl; Rolighed havde der fæstet sin Throne. Solen var det første Billede, som drog hans Opmærksomhed til sig. Han løftede sine Øyne mod den, og dens Pragt lokkede følgende Ord af hans Mund til Skaberens Lov: Du prægtige Soel, som i vor synlige Verden ei haver din lige; som med dine Straaler opfylder et utroligt Rum; som sætter Farve paa alting; som giver Liv, Bevægelse, Væxt; som i det Store øde omdreyer saa mange Verdener, og dog selv svæver i det; hvo opholder dig saaledes i det Tomme? En usynlig Haand, som styrer alle Ting; af hvis Glands du kun er et svagt Billede! af hans Herlighed et usselt Udkast! Herlighed og Glands hos Gudernes Gud! Den er ubegribelig; han selv er ubegribelig; hans Ære, hans Magt forfærde mig; Tungen stammer i min Mund, mine Læber formaae ei at udsige hans Ære; Engler ere for svage dertil; hverken Tanke eller Sprog fatte den: Mægtige Gud! Himlen er din Stoel; Himlenes

20

20 =====

Himle begribe dig ikke, men du begriber alle Ting; ak! denne prægtige Soel er kun et Støv-Gran for dig! Millioner Sole flyde om i det store Vidde; de og alle deres Verdener veye intet paa din Vægtskaal; vendte du kun dit Ansigt et Øyeblik fra dem, de maatte da vende til deres forrige Intet igien; de vare i din høyre Haand; du udkastede disse Kugler, og de trille ævig; du udkastede dem til Nytte for utallige endda uskabte Creature; din Godhed alene bragte Dig hertil; den forsikrer mig imod din Storhed, thi var du alene stor, da maatte jeg forgaae; men nu du er god, saa er din Storhed min Trøst; du formaaer alt hvad du vil, og du vil ei andet end mit, end alles, Beste; Derfor skal alle ævig prise dit Navn, ævig ophøye det, ævig tilbede dig.

Neppe havde Alethophilus endet denne Tale, førend han, slaaende sine Øyne til Jorden, fik en Myre Hob i sigte, hvis flittige Beboere vare i fuld Bevægelse frem og tilbage. Forunderlige Gud, brød han ud, du er lige stor, lige viis i det smaae, som i det store! Elephanten vidner om din Magt; Hvalfisken vidner om din Magt; Men Myren, dette lidet Dyr, denne vandrende, besielede Sole Gran, vidner ogsaa om din Magt. Den lever, den gaaer,

21

den aander, den føler, den fornemmer, den formerer sig, Safterne løbe om i dens Aarer, dm fordøyer, den svælger; Vunderværke, utallige Vunderværke, flyde sammen i een Punkt, Skabningens Kræfter indskrænkes i saa smalle Grændser; for Gud er alting eet, for ham er hverken det smaae eller det Store, hverken Indskrænkning eller Uindskrænkning, hverken tungt eller let: Du haver begavet dette lille Dyr med en rar Eftertanke og Omhyggelighed, saa at det længe forud seer hen til Fremtiden, og samler ei alene for sig, men og for sine Medbrødre, visende derved os Mennesker den Omhue, den Pligt, den Kiærlighed, den Behielpsomhed, som vi ere hverandre skyldige. O! at Mennesket ufornuftig midt i al sin Fornuft, afsindig midt i al sin Viisdom, ubarmhjertig midt i alle de Leyligheder og Grunde, som det har for sig, til at være barmhjertig, o at han denne ubegribelige sig selv modsigende Skabning, vilde erkiende dette, og lære af

Myren.

Da disse sidste Ord bleve udtalte, hørtes et forskrækkeligt Skrig, som kom af en næst hos liggende Grane-Skov. Alethophilus var uden Vaaben, dog iler han med hurtige Skridt didhen, hvor Lyden

22

kom fra. Det kan være en Røver, en Biørn, en Ulv; at kaste sig ubevæbnet i deres Kløer; slig Tanke falder ham ei ind; Medlidenheds-Røst raaber paa ham; en Følelse, gaaende forud for al Betragtning, driver ham af Sted; stedsevarende Betragtning af de Grunde, som føre til Medlidenhed, havde gjort Medlidenheden til en Vane, saa at hver Sands ved alle forefaldende Lejligheder forestille ham Slutningen af mange i en Kiæde hængende Grunde, der sidste led af denne lange Kiæde Dyden er da først Dyd, naar den er blevet til en Vane; naar Mennesket ei kan andet end være got; naar Pligten stedse ligger i den ene Vægtskaal, og den anden altid er tom for Modsigelse og Tvil. Alethophilus havde ei sprunget langt ind i Skoven, førend han saae en Mand med dragen Kaarde holdende et Fruentimmer, der laae paa Jorden, i Haartoppen, og just i Begreb med at støde hende Sværdet ind i Brystet. Alethophilus fik da Vinger; hvorpaa den fremmede Mand, forstyrret ved den Lyd, som han gjorde i Buskene, slap Fruentimret og stod nogle Skridt fra hende. Alethophilus stilte sig midt imellem dem, og raabte: holdt inde Ugudelige, Veyen til hende er igiennem mit Bryst. Den anden, som stedse havde holdt Kaar-

23

den i Veiret, lod den da af Forbauselse falde. En maalløs Scene fulgte herpaa. Endelig blev den saaledes brudt af den anden: Alethophile er det eder. Jeg forundrer mig over eders Gierning; thi enten have I kiendt mig og hende, eller ikke; er det sidste, da er det ubegribeligt for mig, hvad som haver kunnet bevæge eder til at tage ubekiendte i Forsvar; er det første, da falder det mig endda vanskeligere at begribe, thi vi have altid været Uvenner, og hendes Opførsel har I stedse dadlet. Men, sagde Alethophilus, jeg kiendte ingen af eder, Atrox, men havde jeg kiendt jer, saa havde jeg saa meget desto snarere ilet til Undsætning, for at gjøre en Uven til Ven, for at bringe en Ugudelig paa den rette Vey. Men hvad bevæger eder til at myrde Hedone, at myrde eders egen Kone? Spørger I derom Alethophile? Jeg mener at I, saavelsom alle, har seet og hørt hendes alt for fri, hendes uanstændige Opførsel. Endskiønt hun vidste, at hun derved gjorde mig jaloux, endskiønt jeg tusinde gange havde sagt hende det, endskiønt jeg idelig knurrede derover, saa blev hun dog ved at gjøre det mig til Trods. Jeg passede derfor paa hende det beste jeg kunde, jeg vaagede saa at sige Dag og Nat, hvor hun soer, hvor hun drog, var jeg altid i

24

Hælene af hende. Jeg nægtede hende ofte nye Klæder, hvormed hun kun smykkede sig for at drage andres Øyne paa sig. Med alt det kunde jeg ei formærke at hun foredrog nogen vis Mandsperson i sær, men hun var fri og lystig med alle, loe, fiasede og spøgte med enhver. Dog som Blandus syntes iblant alle dem, der omgikkedes med os, og havde Adgang til vort Huus, mest at holde sig til hende, og desuden saae best ud, var høflig og altid behagelig, underdanig og føyelig mod hende, saa fattede jeg Mistanke til ham, hvorvel han efter Anseende nød intet Fortrin hos hende frem for de andre. For at komme ret efter dette, lod jeg ligesom jeg vilde reise bort til en af Værkerne. Men jeg kom uformodentlig samme Nat tilbage, og traf ham i hendes Arme. Han undgik min Hævn ved at springe ud af Vinduet; men hende har jeg slæbet hid, for at lide sin velfortiente Straf, som I dog har opholdet for en Tid. Her taug Atrox stille, og De andre ogsaa. Endelig begyndte Alethophilus at sige: Sagen er vigtig, men tillad mig at dømme imellem eder. Atrox gav sit Minde med er tydeligt ja, men Hedone, som endda laae paa Jorden, svømmende i Taarer, nikkede kun hertil. Alethophilus vendte sig da til hende, og spurg-

25

te: Om hun ei havde noget at indvende mod hendes Mands Fortælling. Hun tilstod, at det var rigtigt, at hun havde forseet sig med Blando, men bad derhos Alethophilum overveye, om han ei af hendes Mands egen Beretning kunde formærke, at hans haarde Omgang, og Blandi derimod venlige kunde meget tiene hende til Undskyldning. Efterat Parterne vare forhørte, faldt Dommen saaledes: Den faste og ubevægelige Dyd overvindes ei ved nogen Fristelse, men da den sjælden findes, ja maaskee aldrig, saa bør Menneskets Dyder og Feyl veyes efter Omstændighederne. Hedone har havt en fri Opdragelse, hun er ung og smuk, af et lystigt og jævnt Gemyt, som, naar det havde faldet i en from og føyelig Mands Hænder, vilde upaatvilelig have gjort hans Lyksalighed. Atrox derimod er ærbar, knap, knurrevoren, mistænkelig, og maaler alting efter den strængeste Pligt. Han burde havt en Huusholderske til Kone. Det er klart, at disse tvende Gemytter ei stemme, overeens. Hedone havde blevet den beste Kone, om hun havde faldet i en føyelig Mands Lod, og Atrox en taalelig Mand, om han havde faaet en Kone af et stivt Sind. Men endda er der mueligt, at just disse begangne Feyl kan føre, om ei til et lyksaligt, saa

26

dog til et fordrageligt, Ægteskab, saafremt Atrox vil tilgive sin Kone den begangne Forseelse, og herefter

handle lemfældigere med hende, thi jeg er vis paa, at Erkiendtlighed vil da virke i Hedones Hierte, det som Pligt ei har kunnet. Neppe vare disse Ord endte, for Atrox faldt ham om Halsen, sigende: Min største Ven finder jeg i den, som jeg tænkte at være min Uven. Tak at du haver bragt mig paa rette Vey. Jeg tilgiver Hedone af Hiertet, og haaber at hun og ændrer sin Opførsel. Ja, stammede Hedone Ord frem, blandede med Suk og Taarer, du skal altid finde en Kone i mig, siden jeg har fundet en Mand i dig. Denne Dag anseer jeg for min rette Brøllups-Dag.

Alethophilus græd af Glæde, og skiltes derpaa fra dem, efterat han endnu havde meddeelt dem nogle gode Raad. Det øvrige af Veyen indtil sit Huus underholdt han sig selv med disse Tanker: Vor Dyd er dog kun svag, ringe, ja næsten ingen. Den beroer paa vort Blods meer og mindre hastige Omløb. Løber det stærkt om, da ere vi tilbøvelige til Vrede, men derhos muntre; løber det svagt, da ere vi sagtmodige, men derhos nedslagne, og mistænkelige. Forretter Maven sin Gierning

27

vel, og deeles Vædskerne ud paa behørig Maade, strax bestorme Sandserne og Fornøvelserne os; Løbsagtighed er gemeenlig den Klippe, paa hvilken vi da strande; men Aabenhiertighed og Gavmildhed pleye derhos ofte at være dens Ledsagere. Er Maven svag, saa flyde Vædskerne ei som de bør, vi have da Afskye til Verden, vi tænke da om os selv, hvilke Helgene vi ere, men lad Sundhed og Styrke uformodentlig komme igien, da forsvinder Helligheden, og Verden bliver nu yndig, som før var grim. I saadan Tilstand ere vi og almindelig knarvorne, ufordragelige, giærige, haarde, Hadere af Mennesker, og beundre og elske ingen, uden os selv. Ak dette bør bringe os til at erkiende, at vi intet formaae, uden Guds Naade; at vi have ham at takke for, om vi ei geraade i saadanne Fristelser og Omstændigheder, som vilde gjøre reent Ende paa vor svage saa kaldte Dyd. Ham bør vi takke for den Kraft, som sætter os i Stand til at overvinde vor Temperament, at dæmpe vore Tilbøveligheder. Vel sandt, at Gud har befalet os at leve vel; der bør vi og gjøre, og naar han seer at der er vor alvorlige Meening, og hører at vi paakalde ham, saa giver han os ogsaa Aand og Naade til at kunne udføre dette gudelige Forsæt. Uden ham

28

formaae vi slet intet, men ved ham alle Ting. Usle Menneske! hvi bryster du dig da af din Dyd? En Dyd, som den mindste Ting kan omstøde; hvi foragter du din Broder, fordi han er meere lastefuld, end du, eller og lastefuld paa en anden Maade? Han gaaer paa liderlige Huse, du er meere betænksom, du frygter for onde naturlige Følger, du skiæmmes for Folks Eftertale, du vil gjerne være anset for ærbar, du kan dog ei overvinde din Natur, saasom du aldrig har med ret Alvor raabet til Gud om Hielp, bu begaaer stumme Synder. — Ak! du ansees for bedre, og er dog værre! han følger i det mindste Naturen; du fordølger, forsværger, vanærer den; Dommens Dag, den forfærdelige Dag, vil paa en retvis Vægtskaal veye dig og ham. Dog — vore Indretninger, vor Kløgt, vor Politique er Skyld i alt dette. Gud har dannet begge Kiønnene saaledes, at det ene ei kan undvære det andet. Naar disse Drifter ere stærkest, da forbyde vor Pragt, vor Overdaad, vore Skikke dem at fuldbyrdes paa en lovlig Maade, og Ære og Dyd paa en ulovlig. Mennesket uden Roer paa det vilde Hav, uden Compas, uden at see Soel eller Stjerner, maae nødvendig drives hid og did af Vindene, og blive et Rov for Bølgerne. Retfærdige Gud! Dine

29

Domme ville uden Tvil blive gandske anderledes, end vi tænke, end de beste og meest oplyste af os tænke. Du har danner Mennesket med Tilbøveligheder, nødvendige Tilbøveligheder, kiærlige, lykkelige Tilbøveligheder; du gav ham en fri Villie: du saae ar han ofte vilde bruge den imod dine Hensigter; og dog gav du ham den, dog skabte du ham. Hvorfor? for at gjøre ham ævig ulyksalig, for at vise din Magt, for at herliggiøre din Retfærdighed, for desto mere at befæste de Gode, for at æres af dem. Ak store Gud! behøver du Ære? Er det din Ære at nedtræde Maddikker? Hvad skal jeg med Livet? Tag det, og gjør mig til Intet. Intet — forskrækkeligt Ord! ævig ulyksalig dog værre — Men Godheden selv kan Den saa handle? Ney; ny Trøst oprinder hos mig: Du saae at alting var got, og saare vel; der Onde bestaaer kun i vor Indbildning: Her er det stygtigt og ubestandigt, og vor egen Forestilling haver alene gjort det ævigt hissed; er tævigr Onde, kommende fra er ævigt Væsen, sætter forud, at dette Væsen er ont; men er ævigt Gode, kommende fra et ævigt Væsen, viser, at det er got; kan da Gud paa eengang være ond og god? Ingenlunde, han er væsentlig god, følgelig ikke ond, følgelig paafører han intet ævigt Onde,

30

som alene bør kaldes om. Lad os ei tage Exempel af Mennesker, der straffe og belønne, da deres Straf kun varer kort, og udøves af dem mod frie Væsener, der ere til uden deres Villie. Men Gud har skabt alle Ting, da der tilforn var intet. Saae han forud, at mange, ja de fleste, vilde blive ævig ulyksalige, hvi skabte han dem, eller hvi lod han dem ei vende til deres forrige Intet igien. Godhed bragte Gud til at skabe; han vilde danne Lyksalige; jeg er for svag til at sætte mig imod hans Villie. Jeg er vis paa, at jeg engang skal blive lykkelig uden Ende. Dog paa hvilke Afveye geraader jeg i mine Tanker, naar alting er prøvet og tænkt, bliver Bibelen den eeneste Regel at følge. Jeg vil derfor stræbe, saavidt mueligt, at opfylde hans Villie, jeg vil frygte ham,

jeg vil leve, som om Helvede var til; jeg vil elske ham, jeg vil have Haab og Fortrøstning til ham, ligesom jeg troede at intet Helvede var til. Udi sit Ord, udi Bibelen haver han truet med ævig Sraf; lad mig ved mit Levnet søge at undgaae den, saa er jeg vis paa hans Maade, saa behøver jeg ei at trætte, om ævig Straf er til eller ei, saa kommer jeg til fuldkommen Rolighed, da jeg ellers maa leve i Tvil, og stedse frygte for at Gud maaskee ligesaa-

31

vel holder sine Trudslers i Henseende til Straffen, som Løfter i Henseende til Belønningen. Ved dette sidste vil jeg fast blive; troe Gud, tro Helvedes Ævighed, ei lade mig forblinde af en ophidset Indbildnings- og Forestillings-Kraft, men indrette mit Levnet saa, at jeg kan undgaae ævig Straf. Udi saadanne Tanker kom Aletophilus uformærkt til sit Huus; han fandt der for sig en skare af Bønder, som formedelst den dyre Tid og store Hungers Nød vilde sælge deres Eyendoms Gaarde, for at kiøbe Brød for. De saae gandske gustne, magre og affældige ud; Fødderne vilde neppe bære deres usle Legemer; Hungeren stod tegnet i deres Ansigter. Bedrøvede Qvinder og Børn vare med dem. De fulde alle ned for hans Fødder, men han reiste dem op med en mild Belevenhed. De skrege: Vi døe af Sult; Taarene runde ned af hans Kinder. Endelig frembragte de efter nogen Taushed deres Ærinde. Alle vilde dog ei sælge; nogle vilde laane og pantsætte deres Gaarder. Alethophili Broder kom i det samme. Han havde fra intet og med to tomme Hænder arbejdet sig op til stor Rigdom. Han laante gierne, naar han saae sig sikker. Saasnart Renterne udebleve, strax greb han Pantet an, og havde derved lagt Gaard

32

til Gaard. I den da værende dyre Tid solgte han Rugen een Mark lettere Tønden end andre; og derved blev han den største Sælger. Men for denne Velgierning maatte Kiøberne pantsætte ham Huus og Gaard, og alt hvad de eyede. Naar da Tiden kom, at Renter skulde betales og de ei kunde, krævede han alting med yderste Strængighed. Mænd, Hustruer og Børn bleve da drevne fra deres Fæderne Jorde, eller og fra Odels-Bønder forvandlede til Leylændinger, der ere noget bedre end vore ynkværdige Siellandske Bønder. Under Lovenes Beskiærmelse begik han de største Ubarmhiertigheder, uden at kunde beskyldes for Uretfærdighed, langt mindre straffes derfor. Saadan var denne Mand, som uden at give sin Broder Tid at svare, sagde til disse Ulyksalige; eders Tilstand gjør mig ont, jeg vil derfor gierne laane eder Korn imod Pant i Gaardene og tilbørlig Rente; gierne ogsaa kiøbe eder Gaardene af for en billig Priis; og jeg tviler ei paa at min Broder jo er af samme Tanker. Aldeles ikke, svarede Alethophilus, thi hvormed skulle disse ælendige ernære sig, naar de have solgt deres Gaarder, og hvoraf skulle de andre betale Renter, om den dyre Tid varer ved; de blive jo da ogsaa nødde til at forlade deres Gaarder. Der-

33

som man vilde gjøre sig saa mange Betænkninger i alle Ting, faldt Harpax, thi saaledes var hans Navn, ham ind i Talen, da kunde man ei foretage sig noget i Verden; hvo veed om de dyre Tider vare ved, og maae de endeligen forlade deres Gaarder, da kunne de jo tiene for deres Brød. Ak, svarede Alethophilus sukkende, du har aldrig min Broder følt den haarde Skiæbne at blive fra en Herre til en Tienere, fra en frie til en Træl; Tvertimod, baade du og jeg ere fra Tienere blevne til Herrer. Ei, var Harpaxes Giensvar, der skeer jo disse Folk intet andet, end hvad de selv ville have; Dersom man ei fyldestgjør deres Begjæring, saa maa de jo omkomme af Hunger; Altsaa skeer dem ingen Uret, men tvertimod alt godt, og dersom vi ei gjøre det, saa findes der utallige andre, som ville fortjene Penge, og tilligemed redde deres jævn Christen. De kan reddes, var Alethophili Svar, uden at drives fra Huus og Hiem. Hør mine Børn, blev han ved, vendende sig til dem, saa meget Korn, som I for det første behøve kan I faae hos mig, eller og Penge til at kiøbe Korn for, hvorimod jeg forlanger intet andet af eder end blotte Beviser, at ville naar Tiderne blive igjen gode, betale mig enten med Penge, eller med Korn, ligesom eders Leilighed fal-

34

dertil. Penge med Penge eller Korn med Korn, eller og det sidste beregnet efter den gangbare Priis, som det nu gielder, dersom I betale med det i stædet for annammede Penge. De som vare komne bedrøvede, ginge herover glade bort. Du bliver dig dog altid selv lig, overfusede Harpax sin Broder; Maaskee bliver du nok salig, men aldrig rig; Og med disse Ord gik han vreed bort. Aletophilus gik fornøyet ind til sin Kone, og sagde: Du maae ei fortryde paa, om jeg haver paa nye maaskee formindsket vore Midler. Ney min hierte Mand var hendes Gientale, det er vist ei skeet uden efter din gamle Vane, ved at gjøre got; Paa saadan Maade forringer man ei sine Midler, men forøger dem, ved at sætte dem ud paa Rente, hos en Mand som er sikker, og betaler 10 dobbelt igjen, saa vel i denne som hin Verden, og som jeg er overbeviist om gandske vist sørger for vore Børn. Fortrefflige Mage, raabte Aletophilus, saadanne Grunde kan Religionen alene give, Religionen alene kan føre Mennesket tilbage til sin forlorne Værdighed, Religionen, den Religion, som i vore Tider saa lidet agtes, saa høyligen forhaanes; Fornuften ene gaaer let vild, men i Aabenbaringens Selskab gjør den sikkre Trin. Som hun kort efter maatte forlade ham formedelst si-

35

ne Huus-Sager, overlod han sig til de søde, til de ædle Fornemmelser, som en god Gierning altid fører med sig. Under disse Betragtninger randt ham ogsaa i Sinde; Enhver havde dog ei gjort dette; Du maa dog være bedre end andre. Ved disse Tanker foer han sammen, og forestillede sig at Ydmyghed er en Christens Hoved Kiende-Mærke, at indvortes Hovmod er den farligste af alle Laster, just fordi den er den fineste, at Skriften siger, at naar man end haver gjort det allerbest, maa man dog erkiende sig for at være en unyttig Tiener, fordi man ei haver gjort andet, end hvad man burde gjøre. (Om det og er tilladt at anføre Skriften, da den neppe engang kan faae Sted i Prædikener efter den nyeste Smag.) Disse Overvejelser bragte ham til at udraabe: hvor svagt er Mennesket, gjør han ei got da er han aabenbar Guds, Religionens, Menneskelighedens Fiender, og gjør han got, da besudler han det ved Hoffærdighed, ved egen Roes, da berøver han sig selv Belønningen; Ufuldkommenhed hænger dog stedse ved os, og Gud maa bære over endog med Abrahamer. Et fælt Skrig forstyrrede her hans Betragtninger. Han saae ud af Vinduet. Det første Syn som viiste sig for ham, var hans eeneste Søn nedfaldet af det tredie Loft og

36

liggende død, og hans Kone, besvimet ved Siden af ham, og omgivet med sine Døttre og Huus Folk, som vare i Færd med at hielpe hende. Han ilede, han fløy og kom did hen. Læger bleve hendtede, Badskere kaldte; Men alt var forgieves; Sønnen var og blev død. Konen kom sig endelig efter en lang og haard Sygdom; Men en dyb Kummer fulgte hende allevegne. Aletophilus følte og sin Byrde. Øm Fader; hvad Under at Sønnens voldsomme Død smertede ham; Øm Ægtefælle; hvad Under at hans Kones Taarer komme ogsaa hans til at flyde. Han vilde trøste, og behøvede selv Trøst; Ordene døde ham i Munden. Ofte vilde han være glad, men Hiertet sagde Ney. Fuld af Følelse ved Guds Tugt, fuld af Tillid til hans Visdom, fuld af Forsikring om hans Godhed, holdt han engang saadan Tale til sin Kone: Utallige Velgjerninger have vi oppebaaret af Gud, vi have levet mange Aar uden nogen Ulykke, da syntes os at vi vare stærke, at intet skulde formaae at rokke os, at vi uden Knur skulde kunde taale al den Modgang Gud vilde paalegge os. Men nu een eeneste Modgang, ja een eeneste — Dog haard, det er sandt — Mit Hierte brister — Ævige Gud! du seer en Faders Taarer, en Moders Suk, du seer vor Utaalmodig-

37

hed, men du seer og vor Skrøbelighed, du seer Fristelsens Storhed, du forbarmer dig og over Støv og Aske — Nu vor Søn er død — En voldsom Død — Al Død er voldsom, den nedbryder Naturen — Døden er dog naturlig — Men den Unge at døe, den Gamle at leve, den Unge at døe, Søn for sin Fader, en Moders eeneste Søn — Er det naturligt? Ney; jo; alle leve ei lige længe. Tak bør os at yde Gud for den Tid vi have havt ham; han kommer ei til os, men vi til ham. Vi ere visse paa, at han er hos Gud, han døde i sin blomstrende Alder, uforsøgt af Verden, ubedærvet af den, reen og uskyldig. Maaskee flere Aar, længre Levetid havde berøvet os vor Søn — Græsselige Tanke! Maaskee ævig fortabt — nu ævig salig. Lad os tilbede, nedfalde, nedsunke, nedsænke os for Guddommen, i Guddommen; den Guddom, som gjør alting til det Beste, som fra Ævighed af haver veyet alting, vore Gierninger, Tanker, Skiæbne, det vi gjør, vilde gjøre, og kunde gjøre. Hisset, ja ævig hisset skal jeg see dig, min kiære Søn; hvorledes ville mine Favnetag blive?

— En Faders — jeg seer dig udstrække dine Hænder mod mig, du glindser af en ævig Ære: Solens Lys er svagt mod dit

— Ja min allerkiæreste, min Kone, dyre-

38

barere Navn veed jeg ikke, lad os tilbede Guds skiulte Raad, lad os sige: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet. En Strøm af Taarer hindrede ham fra at tale mere i nogen Tid; endelig frembragte han disse Ord: Herre, du som er mægtig i de Skrøbelige, kom min skrøbelighed til Hielp. Hans elskværdige Hustrue, hans Euphrosyne svarede ham; allerkiæreste Mand! vel vidste jeg at Gud kræver store Offere, jeg haver og forud forestilt mig alt hvad han kunde kræve, jeg haver forestiller mig dem tunge, besværlige, jeg haver ret ophidset min Indbildnings-Kraft, for at gjøre dem levende, og for tilligemed at veye min Styrke, om den kunde staae imod, og det haver altid syntes mig let, at kunde overvinde. Men hvor meget større ere ei visse Ting i Virkelighed, end i Indbildning. Det er let at være kiæk, naar man kun forestiller sig Modgangen, men naar den møder, da kommer Dyden ret paa Prøve. Jeg veed intet at ligne med den Smerte, som jeg nu føler, uden den Glæde, som jeg fandt, da jeg fik dig. Du alene kan trøste mig for en elskværdig, en eeneste Søns Tab. Mine Forældre ere døde; du er mig Fader og Moder; du er mig ogsaa Søn; du er mit Alt i denne Verden. Da nu Gud har igien ladet mig

39

dig som min beste Skat, saa bør jeg og søge at finde mig i den mig tilsendte Sorrow, saa got som mueligt; en Sorrow, som desuden noget lindres ved det faste Haab, ved den fulde Forvisning, at jeg og du, ja jeg og du, skulle igien finde en lykkelig Søn i de Levendes Lande. Ved disse Ord traadde Hierus, en Præst, som var en Ven af Huset, en Præst til Ven! ind i Stuen. Kiæreste Venner, begyndte han sin Tiltale med, lykkelige Venner,

lyksalige midt i Sorgen; I føle Guds tugtende Naade, I erkiende hans Rævselse, men I lide dog, som Mennesker, som Christne; I have i alt eders Liv opført eder som fornuftige Christne, lige langt fra Overtroe, og fra Vantro, lige langt fra Hyklerie, og fra Koldsindighed, lige langt fra den Tanke, at en indbildt Troe til Christi Forsoning nytter uden gode Gierninger, og at gode Gierninger fortiene Salighed; I skiæmme eder ei ved Gud, ved Christum; ophøjede Helte! Religionens Helte! Religionen skal belønne eder; Religionen gjør eder rolige, lykkelige her, lyksalige hisset, naar al Verdens Ære, al Verdens Høyhed er forsvundet; naar Verdener ere for eders Øyne som Sole-Gran, og hvor blive Kongerigerne da af? Naar, naar, paa en Tid, da intet uden en god

40

Samvittighed holder Prøven ud, da Troe, Haab, Lydighed, Kiærlighed, Gierninger, virkelig gode Gierninger alene følge os; da al Høyhed afklædes; da der ei spørges om, hvad Æmbede har du forvaltet, hvilken Throne har du besiddet, hvor høy, hvor mægtig, hvor stor har du været, men hvor god, hvor dydig, hvor gudfrygtig, hvordan har du forestaaet dit Æmbede? Der staaer du for Guds Ansigt, nøgen, uden Hielp, forladt af alle. Vel dig! om Religionen da kan trøste dig. Men endog paa Sygesengen vil der spørges efter Religionen. Den alene formaaer at trøste, husvale, lindre, oprette, at gjøre det nemlig til gavns; paa en Tid da intet andet kan hielpe; da tusindes Liv, om de og vilde give det hen for dig, ei formaae at redde dit; da ingen List, ingen Krigshær hielper, thi Fienden er inden i os, er os selv. Forfærdelige Ord Religion, dersom du da giæster et Menneske, som aldrig har tænkt paa dig, som har foragtet, bespottet dig; du trøster ei da, men knuser, du læger ei, men saarer. Helvede bliver da vis; Diævelen troes; det man aldrig før har villet troe, ja undertiden det man ei burde troe, det som en maadelig Forstand foragter; den stærke Aand lader sig da indsvøbe i en Capuciner Kappe. Tænk

41

derfore paa din Skaber i din Ungdom, imedens de gode Dage endnu vaere, og de Dage endnu ei ere komne, om hvilke du skal sige, de behage mig ikke. Men I mine Venner, I skulle glædeligen gaae hen til eders Hvile, til eders Sovekammer, for med end større Glæde at opvaagne til den Salighed, som intet Øye har seet, intet Øre har hørt, og ei er opkommet i noget Menneskes Hierte.

42

II.

Skrive-Frihed.

Endelig er den forønskte Dag fremkommet, den Tid jeg saa meget haver længtes efter, at enhver kan skrive hvad han tænker, at Baand og Lænker ei meere ligge paa Forstanden, at enhver kan vise sig saadan, som han er. En priselig Gierning af vor allernaadigste Konge, en Gierning som man maae haabe at han holder stivt over, da den er hans egen Gierning; at han for de gode Skrifter, de gode Tanker, som den vil frembringe for Lyset, seer igiennem Fingre med de onde, de slette, thi Forfølgelser for Skrifter, som end kunde have fortient det, er det samme som Forbud at skrive; der var at nedrive med den ene Haand, hvad man opbygte med den anden; det var at qvæle Genierne, og ved Frygt at gjøre Hænderne stive, og Hiernerne sløve. Det ellers saa frie Engelland haver givet sørgelige Prøver herpaa, thi hvad større Despotismus, end at gaae ind

43

i en Mands Huus, og bemestre sig hans Papirer, uden forud at vide lovmæssig, om han er skyldig eller ikke. Dog forstaaer det sig vel af sig selv, at ingen bør nægte, at Gud er til, at han styrer Verden, at Dyden er nødvendig, og at den nu regierende Konge og Konge-Slægt haver Arve-Ret til Landet; thi Det første saavel som det sidste ere uægtelige Sandheder, og vilde desuden ophæve al god Orden; dog troer jeg ei heller at nogen vil blive saa afsindig; Men skulde det skee, da kunde man let forbyde saadan en at skrive. Vel ere der endda mange flere vigtige Sandheder, som det vilde være alt for bedrøveligt, om de bleve angrebne, men man kan ei forbyde at skrive imod dem, uden tilligemed at ophæve Skrive-Friheden, thi deres Grændser vilde blive heel vanskelige at bestemme. Engelland viser ogsaa, at Imodsigelse imod Sandhederne haver ikkun tient til at sætte dem i et større Lys. De slette Skrifter forsvinde desuden af sig selv; de gode blive ævig ved. Et slet, forargeligt, ont, ugudeligt Skrift frembringer ofte gode. Dersom vi ei havde faaet Philopatreas, saa havde vi og maat savne Philodanus. Dette bringer mig narurligen paa den Undersøgning, hvad got og hvad ont vi for det første kunne vente os af Skrive-Friheden. Gode Skrifter

44

behøve Tid til at modnes; der skal samles, tænkes, gjøres Erfaringer, overvejes, udarbejdes, pyntes, for at bringe dem tilveje. Slette kunne derimod af enhver i en Hast lettelligen frembringes. Skrive-Friheden kunde derfor hos os ei andet end bringe slette Skrifter ud i Begyndelsen, og vi see ogsaa, at den haver giort det. Men med Tiden have vi Aarsag til at haabe gode og udførlige, hvorudi Sandheden siges uden Sky, dog med Anstændighed. Vi have saa meget mere Grund til at haabe dette, som vi have seet de fremfarne sidste Aar,

at danne saadanne, hvor mange Ting der end vare da i Veyen for Skrive-Friheden. De tvende Lütkeners Oeconomiske Skrifter, de tvende Oder om Erobreren, begge Lovtaler over Erkebisp Absalon, Professor Oeders Afhandling om Frihed og Eyendom, Stats-Raad Guldbergs almindelige Historie, ere det frie og tænkende Engelland værdige. Disse ere os Borgen for, at den følgende Tid vil bære mange saadanne herlige Frugter, dog med den Forskiæl, at man da ei haver nødig at Undertrykke sine Tanker, oftest de beste, at udelade Capitler, saaledes som i Capitaine Lütkens oeconomiske Tanker, det om Forpagtninger, hvilket var at ønske, at denne retskafne Mand nu vilde give for Ly-

45

set. Dersom kun ei saadanne Mænd, som Forfatteren af Philopatreas, berøve os igjen denne uskateerlige Frihed ved at ville blande Regieringen og det almindelige ind i private Folks Stridigheder og Tanker, thi eet eeneste saadant Exempel var nok for at komme denne endnu spæde Plante til at visne. Af det som allerede er skeet, saa og af vore nærværende Omstændigheder, kan man ei andet slutte, end at de fleste Skrifter ville i Begyndelsen blive politiske. En Videnskab, som vi dog for nærværende Tid ere mindst i Stand til at skinne i, efterdi os endnu mangle de fleste Hielpemidler, da det er en Iis, som heel faae hidindtil have turdt vove sig ud paa, og de fleste, som have gjort det, have ei været forsynede med politiske Beregninger, uden hvilke lidet eller intet lader sig gjøre i Politiquen, Commerce- og Finance-Sager; og hvilke ere blevne holdte som Helligdomme og skiulte Liggendefæe iblant os. Det var derfor nyttigt, om i vore offentlige Tidender blev aarlig indrykket tilforladelige Udtoger af alle vore Stæders Told-Bøgger, saavel over ind- som udgaaende Varer; saa og at de Fortegnelser bleve udgivne, som ere indløbne over alle Indvaanernes Antal og Tilstand i alle Kongens Riger og Lande, og at herefter paalidelige Lister ble-

46

ve udgivne over alle Døde, Fødde, Ægteviiede, af begge Kiøn, antallet af alle Haandværker & c. grundede paa bemeldte Lister, saa at man kunde see Af- og Tilgangen i alle Nærings Veye. I Mangel af saadant har den ærlige Eutropius Philadelphus maat giætte sig frem i sin oeconomiske Balance, og tage alting paa en Slump, hvilket foraarsager at hans gode Plan er bleven temmelig ubrugbar. Man maae ellers glæde sig over, at saa mange findes, der nu omstunder give sig af med Politiquen, saasom den gandske vist er vor svageste Kant, og trænger til mest Forbedring. End mere maatte man glæde sig, naar kun indsigtfulde Mænd og redelige Patrioter alene bemængede sig hermed, og ei de fleste ginge dertil med utoede Hænder, af Begiærlighed efter at blive omtalte, at yttre deres Fiendskab imod disse Personer og Stænder, eller og paa en nedrig Maade at smigre for andre, og at gjøre deres saa kaldte Lykke. Om Religionen skulde jeg ei troe at meget blev skrevet, i det mindste ikke imod den, thi i Norge og i Provincerne er den endnu i stor Agt, og de som i Hovedstaden kunde maaskee være imod den, faae vel neppe Tid dertil for den overmaade Brug af de mange Forlystelser, som gemeenligen ere saadanne Folks Hoved-

47

Sag: Forlystelser, der brugte med Maade, vederqvæge Sindet, men hvis alt for ofte igientagne Brug dæmpe Forstanden og forvolde at man tilsidst aldeles intet kan tænke og ei er i Stand til at arbeyde. Overhovedet har man Aarsag at haabe, at Skrive-Friheden vil bringe vort Folk fra forfængelige Ting til alvorlige, opmuntre det, udbrede Kundskab, forjage Dorskhed og Søvn, gjøre os igjen til et Folk, som vi have afladet at være, berige, udvide vort Sprog, uden hvilket at holde i Agt og ære intet Folk kan kaldes Folk. Thi det Folk, som ei dyrker sit eget Sprog, kan og bør ansees for intet Folk, saasom det er et af Hoved-Kiendemærkerne, at et Folk forestiller et vist Folk, er et Folk skilt fra andre, at det taler, skriver, højest agter sit eget Sprog, og ei noget fremmed, der være Tydsk, Fransk eller noget andet, og herudi er just vor Tilstand bedrøvelig. De Store tale ei vort Sprog, læse ei Skrifter, som udkomme paa det, saa at mange kunne være deres heele Livs Tid i vort Land, og dog aldeles ikke forstaae vort Sprog, eller og forstaae der ilde; ja de kunne endog besidde Æmbeder, høye Æmbeder. Saalænge dette Onde ei hæmmes, saa nytter Skrive-Friheden lidet, saa forestille vi intet Folk, saa faae vi et

48

nogen national Character, saa blive vi stedse fremmede i vort eget Land, saa ere og blive vi foragtede, saavel i vore egne, som andres Øyne, ja saa ere vi og i Sandhed Foragt værdige. Men da vor allernaadigste Konge haver raadet Bod paa det ene Onde, nemlig Pressens Tvang, saa er det ei at tvile paa, at han jo og raader Bod paa det andet, følgende sit Tænkesprog, nemlig at søge Ære i Kiærlighed til sit Fæderneland; og da upaatvileligen mange af de nu udkommende Skrifter legges for hans oplyste Øyne, saa kan intet være glædeligere for sande Patrioter, end den Forestilling, at deres sandrue og frimodigen sagde Tanker trænge ind til Thronen selv, hvor Sandheden ellers saa siælden kan fremtræde, og belønnes af en Landsfader, der med Omhue overvejer og sætter de nyttige Forslag i Værk, med Mildhed seer igiennem Fingre med de urigtige og dristige, og med Taushed beegner de skadelige og forvovne, som just derved nedsiunke i Mørket.

49

III.

Tarvelighed.

Philodani Anmærkning er vel i sig selv rigtig, at vort Folk er af Naturen mere hengivet til Tarvelighed og Sparsommelighed, end til Vellyst og Overdaadighed. Den tykke og taagagtige Luft, som vi boe i, gjør os vel og i Almindelighed jævne, rolige og fri for stærke Passioner, og derved tilbøvelige til en vis Maadelighed i alle Ting. Den pure og reene Luft i Norge seer man derfor og tvertimod, at gjøre dens Indvaanere meere hurtige, opvakte, men derhos meere følende sig selv, og følgerigen meere tilbøvelige til stærke Passioner, til hvad der kan gjøre Opsigt, og til Udgifter. Dog hindre begge Landes naturlige og borgerlige Ufrugtbarhed, i Forhold imod andre Lande, dem endda meere fra Yppighed, og dæmper den hos de Norse. Med alt dette mane man tilstaae, at Yppigheden haver dog paa nogle Aar gjort stor Fremgang her i Hovestaden. Hvad Under! den fandt Bifald, den blev

50

understøttet og ophidset ved indbildt Rigdom, bygger paa en Papiirs Grund, den æredes ved at være Fransk; og da den stedse for en Tid geleydes af gode Dage, Magelighed, Fornøjelse, Vellyst, saa syntes den behagelig. Men den avler tvende onde Ting af sig; først forarmer den Landet, naar den fører meer ind, end ud, og dernæst fordærver den Sæderne, og Sæderne fordærvede, alting fordærvet; dog herom vil jeg nu ikke handle, da jeg allerede haver gjort det i det fjerde Stykke af Sæculi Character. Men dem maae jeg sige, at Vanskeligheden at komme til de gamle Sæder igien, og at udjage Yppighed, naar den i sær bliver skadelig for Staren, ved at forarme den, er just ei en af de mindste Ulykker og Følger af Sædernes Fordærvelse. Thi ved mindste Indskrækelse af den saa kaldte gode Levemaade skriges og klynkes af alle, endog af dem, som meest prædike imod Yppighed, og som dog oftest øve den meest. Men hvad er Yppighed? Denne saa tvetydige og saa ofte omtvistede Sag. At jeg nu skal sætte til Side den, som alene fordærver Sæderne, som ved slet Huusholdning ødelegger private Folks Tilstand, saa er det uden Tvil en offentlig Yppighed, hvorved Landet forarmes, hvorved flere Vahre føres ind, end ud. Den

51

maae, den bør standses, heldst naar man er ved Bredden af sin Undergang, saaledes som vi ere. I Lande, der ere Rige og Handlende nok, er det ei Yppighed, som er Yppighed hos os. Der kan man længe nok tale om Yppigheds gode Virkninger, høfligt og artigt Væsen, smukke Kunster, Beqvemmelighed & c. Men hos os handles derom, ei om vi skulle være et artigt, et elskværdigt, et nydeligt, et Parisisk Folk, men om vi skulle være et Folk, om det Danske og Norske Navn ei reent skal udslettes. Foruden den utallige Mængde af undværlige Ting, som indføres aarligen til os, hvorom man ikkun haver nødig at læse Capitaine Lützens ypperlige oeconomiske Tanker, saa betænke man, hvor megen Skat vi aarligen maae give til Fremmede, jeg meener Renterne af den Landet trykkende Giæld. Og dog haver man kunnet overtale sig til, at begynde med at betale den indenlandske Giæld, og at lade den udenlandske staae, under Paaskud af den urigtige Grund, at tvinge Vexel-Lagien, som dog er meere end høy nok, og som ævig vil blive der, saa længe vi ere i under Ballance med Fremmede. Hvad er nu ved dette at gjøre? Intet uden den strængeste, saavel offentlige, som private Tarvelighed kan redde vs. Men hvorledes skal denne

52

igien indføres iblant vs, tilligemed Rigdom og Velstand, og de flygtige Sæder kaldes tilbage. Det skal skee ved Hoffets Exempel, ved at igienkalde Tilladelse at bære Guld og Sølv, ved at indskrænke de andre kostbare Dragters Brug, ved at fastsætte Retterne i Giæstebuder, ved reeut at forbyde visse Tings Indførsel, som Kniplinger, Kammerdug, lugtende Vande, ved at indskrænke andres, som Viin, Caffé, ved at afskaske de alt for mange unyttige Stats-Heste, ved ei at lade noget indføres udenlands fra, som allerede gøres her i Landet, ved at opmuntre vore egne Fabriquer, Bergværker, Fiskerier, og fornemmelig Agerdyrkning, ved at sætte Belønningen for Kornets Udførsel, om det er mueligt, ved at standse den, naar Kornet kommer her i Landet til en vis Priis, omtrent 14 \square for en Tønde Rug, 10 \square for en Tønde Byg, 6 \square for Havre, ved læmpeligen at forbedre Bondens Vilkaar, ved at lade Norge faae sin egen Mønt igien, og derved spare de Penge, som aarrigen for Sølvets Udførsel ydes til Sverrige, og flere derved følgende unyttige Bekostninger, ved læmpeligen at formindske og tilsidst afskaffe de skadelige een Rigsdalers Banco-Sædler, ved at give Island og Finmarken efterhaanden fri Handel, ved

53

at nedsætte den i visse Poster alt for opskruede Told og Consumtion, ved at være sparsom udi Characterers Uddeelse, ved at udrødde Brændevinets Brug, om det er mueligt, og ei ansee den for en Kilde til Kongens Indkomster, ved nøye at see til, at Forordninger blive holdte, ved at afskiære alle virkelige-nyttige og overflødige Udgifter, ved ei at spare og tage med den eene Haand, og at udgive med den anden, ved at opmuntre Handelen imellem Rigerne og Provincerne indbyrdes, og befordre Fragt-Handel, og den Handel, hvorved der føres ud, ved nøye at beregne Landets Tab og Vinding, ei alene efter Told-Bøggerne, men og

efter Vexel-Lagien og efter Giældens Renter, ved at indføre en god og bestandig Mønte-Fod, ved at opmuntre Ægteskaber. Bliver det da ei mueligt, med alt dette at holde Ballance, og aarligen at afbetale noget paa den udenlandske Giæld, saa er det ude med vort kiære Dannemark, enten maae det da reent forarmes, eller og maae det reent miste sin Credit. Men Sygdommen er vel ei saa fortvilet; et Rige haver jo altid mange Udveye og Hielpemidler tilbage, naar man ikkun retteligen kiender og vil bruge dem. Jeg er vis paa, at naar endeel af de her foreslagne Midler sættes strax i Værk, og stivt holdes over, for-

54

nemmeligen de, som sigte til at forringe Indførselen, saa bliver Riget i Stand til aarligen at afbetale noget paa sin Giæld, og naar de andre Midler efterhaanden bringes til Fuldkommenhed, fornemmeligen de som sigte til at formeere Udførselen, saa vil Giælden snarere blive afbetalt, end man troer, og vort kiære Fæderneland være inden dette Sæculi Udgang riigt, mægtigt, lykkeligt, og misundet af sine Naboer. Men herved maae vel iagttages, at man ei allene seer paa at formindske Kongens Udgifter, hvilket dog ogsaa kan have sin Nytte, men at man betragter der Ejede Lands Indtægt og Udgift; thi ved nok saa meget at indskrænke de første, kunde dog det gandske Land tilsidst blive forarmet, dersom man ei iagttog at opmuntre og udvide Udførselen, og at indskrænke Indførselen. For Resten er intet vissere, end naar Hofferne blive tarvelige, saa følge Landene snart efter, og saa formindskes derved Indførsel. Hvad den indenlandske Giæld angaaer, da kan det være lige meget, om den end aldrig blev betalt, thi det er at tage fra den eene Haand, og legge i den anden, da Kongen og Staten ere eet. Naar den sidste er riig, da er Kongen ogsaa altid riig. Mogol skal engang have havt nogle hundrede Millioner i sit Skat-Kammer; hans Undersaatter

55

derimod havde intet. Mon Mogol altsaa var virkelig riig. Det viiste sig, da 60000 Perser holdte ham og hans Hær, bestaaende af 400000 Mænd, indsluttede i deres Leyr. Ingen vilde sigte for ham, og han og alle hans Rigdomme fulde i Schach Nadirs Hænder. Men det sidste og største Middel, for at føre gode Sæder igien ind hos os, og tilligemed Tarvelighed, er at vise saavel i Ord som Gierninger, en stor og sand Ærbødighed for Religionen. Og da, som jeg forhen haver sagt, det er kun Hovedstaden, der fornemmeligen er fordærvet, hvorvel de andre Stæder og Egne ogsaa ere efter deres Maade noget fordærvede, hvilket dog letteligen vil ændres ved Hovedstadens Exempel, saa haver man største Aarsag til at haabe, at Tingene kunne snart igien komme paa en god Fod. Men for alle Ting maae herved iagttages, at den eengang lagte Plan med Bestandighed følges, at visse Regler legges efter nøyeste Overveining til Grund for de følgende Tider, med deres hosføyede Beviser og Aarsager: thi ellers er det endog bedre at følge en maadelig Plan, end ideligen at omskifte med gode. Man kunde maaskee alene efter Forordningerne skrive en Historie om de adskillige Planer, som ere blevne fulgte ei alene i hver Konges Regjering, men endog

56

ved hver anseelig Ministers Forandring; og skulde man da finde, at man alt for ofte haver uden gyldig Aarsag viget fra ældre Grundregler, heldst de som stode ved Magt under den store Kong Friderich den Fierde, og som man for en stor Deel vel bliver nød til, igjen at optage. Hvad om man i de 50 Aar, som ere forløbne siden Freden, havde bestandigen fulgt de af ham lagde Planer, og rettet, forøget og forbedret efter Omstændighederne noget paa dem, i hvilken blomstrende Tilstand vilde da vort Dannemark og Norge befinde sig. Og denne samme lyksalige Tid kunne vi nu erhverve for vore Børn, dersom vi alvorligen legge Haand paa Plougen. Ved at troe intet at kunne gjøre, bliver intet giort. Mod og Forstand overvinde alle Vanskeligheder, og gjøre det umuelige mueligt.

57

IV.

Hvad Gelli hos Mamertinum have været for et Folk.

Mamertinus siger udi den Tale, som han haver holdt paa Keyser Maximiani Herculii Fødsels Dag, Uvist hvilket Aar, men dog efter 290, saasom han i den taler om bemeldte Keysers Quinquennalia, og siger, at han nu paa hans Fødsels Dag vil holde den Tale, som man havde ventet at han skulde have holdet paa hans Quinquennialibus, hvoraf jeg slutter, at den er maaskee bleven holdt Aaret efter, nemlig 291; udi denne Tale siger han:

Ipsos Persas, ipsumque Regem ascitis Sacis, Ruffis & Gellis petit frater Ormies, nec respicir vel pro majestate quasi regem, vel pro pietate quasi fratrem. Dette Mærkværdige Sted forekommer i Cellarii Edition af de 12 gamle Panegyrici til Halle 1703 i 800 p. 52 c. 17 af den anden Panegyrico. Cellarius, som var saa erfaren i den gamle Geographie, siger ved dette Sted, at disse

58

Folks Navne ere ubekjendte, undtagen Sacerne, og derfor er det ingen Under, at han gaaer dem reent forbi

i sin gamle Geographie. Om Ruffis maae man vel ogsaa tilstaae det, thi jeg tør ei driste mig til at forandre dem til Ruffis, baade fordi man ei haver ældre upaatvilelige Vidnesbyrd om dette Folk end af det 9 Sæculo, saa og fordi det ei synes at deres Navn er opkommet saa langt sønder paa eller i Asien, men udi Europa ved Dnieperstrømmen. Men hvad Gelli angaaer, da undrer jeg mig over, at Navnets Lighed, saavel som Folkets Beliggenhed, der rimeligen maatte søges ligesaavel som Sacernes norden for Persien, ei har bragt denne ypperlige Mand til at tænke paa Plinii Gelæ, om hvilke denne store Skribene 1. 6. c. 18. p. 676 T. 1. af Harduini Edition til Paris 1685 in 4to vidner, at de af Grækerne kaldtes Cadusii. Altsaa have vi et temmelig bekjendt Folk hos de gamle at holde os til. Nu kommer det kun an paa, at undersøge hvor de have boet og hvad der er hændet dem. Selvsamme Plinius taler i det 15 og 16 Capiel om, hvorledes Caspii boede fra de Caspiske Porte, eller Passer, indtil det Caspiske Hav, og gave begge Navn, og at Cyrus eller Kur gik igiennem deres Land, hvoraf man kan slutte, at de have beboet

59

den Province Mougan i Persien, og strakt sig temmelig ind i Landet bag Ghilan, og at ved de Caspiske Porte er bleven forstaaet den snevre Vey fra Ghilan til Irac Agemi.-Maaskee og at Byen Caspin har Navn efter dem. Derefter opregner han en heel hob Folk, som have boet længere imod Øster, og de fleste ved Havet, lige indtil Bactrien, der nu værende Chorasán, og iblant disse Folk nævner han bemeldte Gelæ. Da nu i denne Strækning ligge de Lande Ghilan, Mazanderan, Astrabad & c., saa er det efter mine Tanker klart heraf, at Gelli, Gelæ have givet Ghilan Navn, at deres Navn er meget gammelt, at de selv have kaldet sig saaledes, og at de have beboet Ghilan, hvorvel jeg ei troer at de have i disse gamle Tider havt der heele Land inde, siden Plinius og flere gamle Skribenter opregne saa mange Folk paa de Kanter. Paa et andet Sted, nemlig i det 15 Capitel siger han, at det Caspiske Hav. strakte sig 5400 Stadier langs Strandbredden af Cadusien og Albanien; regner man nu 33 Stadier paa en Tydsk Miil af dem nemlig som gaae 15 paa en Grad, saa udgjør dette en Strækning af 167 Mile. Mærkeligt er det, at denne Regning er gjort efter Eratosthenes, en af Alderdommens lærdeste Mænd, og som var Biblio-

60

thecarius ved det store Bibliotheque i Alexandria, omtrent 250 Aar for Christi Fødsel, hvoraf kan sees det Gelliske eller Cadusiske Folks Ælde. Det synes ellers heraf, at Eratosthenes haver indbefattet Caspien under Navn af Cadusien, thi af Plinio er det klart, at Albanier udi hans Tid i det mindste boede norden for Kur, og strakte sig langt ind i Landet til Armenien og Iberien, saa boede Caspii, og derpaa først Cadusii.

Det længste man kan gaae tilbage i Tiden med dette Folk, er til den Tid, da den store Assyriske Monark Ninus levede, thi han skal efter Diodori Vidnesbyrd have undertvunget Cadusierne. Dette gaaer meget langt tilbage i Tiden, thi omendskiønt man ei med Cresia vil sætte Ninum i Spidsen af det Assyriske Rige, men kun i Spidsen af det Assyriske Monarkie, hvilket efter Herodoti Vidnesbyrd varede 520 Aar, saa stiger dog dette op i der mindste til Sauls og Davids Tider. Det næst ældste om Cadusierne forekommer, da den Mediske Konge Dejoces regierede, det er omtrent 500 Aar for Christi Fødsel, thi Diodorus Siculus af Wesselings Edition T. 1. l. 2. c. 33. p. 146 vidner, at den Mediske Konge Artæus, som efter min Formodning er De-

61

joces, hvilken om den ei bliver antaget, saa maae man gjøre Artæus endda ældre, at han, nemlig, førte en blodig Krig med Cadusierne; og heraf følger, at dette Folk maae være ældgammelt, siden det kunde da allerede udholde en haard og blodig Krig, og dernæst, at det ei stammer fra Scytherne, saasom dette tildrog sig førend Scythernes store Indfald i Asien, hvorvel det dog derfor er mueligt, at de kan have været Scythernes Brødre i Henseende til første Oprindelse, og havt fælles Stamfader, endskiønt jeg er med alt det mere tilbøielig til at troe, at de have været beslægtede enten med Meder, eller og med Massageter og Issedoner, fornemmelig fordi man ellers haver saa faae Folk, der med Vished kan føres fra Madai. Naar betragtes, at Ghilan ligger ei saa meget langt fra Babel, og derhos de Udbredelses Regler tages i Overveining, som jeg haver lagt til Grund udi mit Værk om Folkenes Herkomst, saa maae man ei undre sig over, at Indvaanerne i Ghilan have fra saa lang Tid forestillet et anseeligt Folk. Diodorus siger, at en tapper og forstandig Perser, ved Navn Parsondas, som meente sig at være forurettet af den Mediske Konge Artæo, gav Anledning til denne Krig, ved at flygte med en stor Deel Misfornøiede

62

til Cadusierne, hvor han af dette hele Folk bragte 200000 Mænd paa Beenene, og dermed leirede sig ved Indgangen af bemeldte Land, og der overvandt Mederne i et meget stort Slag, hvorpaa Cadusierne valgte ham til deres Konge. Siden gjorde han jævnlig Indfald i Medien. Da han skulde Døe, paalagde han Cadusierne ved de græsseligste Eeder, at blive Medernes ævige Fiender, som de og stedse siden vare, og aldrig stode under deres Konger, indtil Cyri Tid. Nicolaus Damascenus i H. Valesii excerptis Parisiis 4to 1634 p. 426 — 437 fortæller vidtløftig Aarsagen til Parsondæ Had imod den Mediske Konge. Udi Cyri Tid omtrent 150 Aar efter Dejoces, finder jeg, at de efter Xerophontis Vidnesbyrd i Cyropadien 1. 5. c. 3. §. 13. p. 295 af Oxfurder Editionen 8vo 1703 vare saa mægtige, at de kunde stille 20000 Fodgiængere bevæbnede med

Skiolde, og 4000 Ryttere i Marken, og holdte de den gang med Perserne, saasom de og Sacer vare Assyriernes (det er Babylonierne) afsagde Fiender, (venteligen fordi den Trætte Parsondas havde, var egentligen med en Babylonisk Konge, som stod under den Mediske, og er det ei urimeligt, at Cadusii have bestandig baaret et got Hierte til Perserne, fordi deres Befrier Parsondas var

63

en Perser, og at de derfor foreenede sig med Cyro). Udi sin Græskiske Historie melder Xenophon l. 2. c. 1. §. 8. p. 66 at Cadusierne fulde fra den Persiske Konge Darius, og som dette skeede samme Aar, som den Peloponesiske Krig blev sluttet, saa maae det have tildraget sig 404 Aar for Christi Fødsel. Efter al Anseende var Dette Folk aldrig bleven ret undertvunget af Perserne, hvorvel det paa en vis Maade haver staaet under dem. Den Persiske Konge Artaxerxes Mnemon førte en ulykkelig Krig mod dem, som Nepos i Datame c. 1. p. 117. af Schotti Edition, Frankfurt f. 1609. og plutarchus i Artaxerxe t. 1. p. 1023. af den Frankfurter Edition 1599 f., vidne. Ved denne Leilighed skriver Plutarchus, at Artaxerxis Krigshær imod dem bestod af 300000 Fodgingere og 10000 Ryttere, at han nær havde med den omkommet af Hunger, saasom deres Land er skarp og ufrugtbar paa Korn og Frugter, og bær kun vilde Pærer og Æbler, hvorved dets Indvaanere ere stridbare og vilde, at Cadusierne lode sig regiere af tvende Konger, og at Teribazus fandt derved Lejlighed at redde Perserne, saasom han indbildte begge disse Konger, at hver for sig havde sendt Gesandter til Artaxerxem om Fred. Denne Landets Ufrugtbarhed maae dog kun forstaaes om

64

dens bergagtige Deel. Plinius nævner paa ovenmældte Sted c. 16 et Folk, som han kalder Matiani, og som han opregner strax efter Gelæ. Polybius nævner dem alerede l. 5. p. 542. t. l. af Amsterdamer Editionen Aar 1670 i 8vo, og sammenføyer dem der med Cadusier, hvoraf jeg slutter, at dette Folk, saavelsom mange andre Folk paa de Kanter, der som oftest kun eengang forekomme hos een eeneste Skribent, have maaskee ikkun været Stammer af Gellis. Han lader dem begge boe norden for Medien. Underligt er det, at Herodotus ikke nævner saa mægtigt et Folk, hverken under Navn af Gelæ, Gelli, eller Cadusii. Men da han dog nævner l. 3. c. 92 — 94 og l. 7. c. 64 — 68 Gandarii, uden Tvil Plinii Candari, Chorasmii og Sarangæ, hvilke tilhobe forekomme hos Plinium paa samme Sted hvor han nævner Gelæ, saa

og Caspii, Sacæ, Pausicæ, Pautimathi, Daritæ, Matieni, Thamanii, Utii, Myci, Dadicæ

& c., saa er det Spørsmaal om ei dette Folk er skiult hos ham under Navn af et andet; allerheldst han siger l. 3. c. 117, at Chorasmii beboede en Slette, der var omgivet af Bierge, hvorigiennem kun vare fem Indgange, til deres Land, en Beskrivelse som nøye passer sig paa Ghilan, allerheldst han legger til, at Hyrcani, Par-

65

thi, Sarangæi og Thamanæi grændsede der op til; dog maae jeg tilstaae, at han legger adskilligt til, som ei synes at passe sig paa Ghilan, der strækker sig til Havet, men vel paa et Landskab inde i Landet, rundt omkring omgivet af Bierge. Ved at eftertænke dette, og at legge til den rimelige Sætning, at alle disse smaae Folk have været beslægtede med hinanden, saa bliver det rimeligt, at Gelli have været beslægtede med de i Middelalderen saa navnkundige Pazinaker, hvilke jeg udi den 10 Tome af det Kiøbenhavnske Sælskabs Skrifter, som skal udkomme, haver viist rimeligen, at have været Herodoti og Hesychii Gandarii, hvilke igien, som jeg nu maae legge til, have uden Tvil været Plinii og Ptolemæi Candari. Hvis man derfor kunde komme med Vished efter, af hvad Folkefærd Pazinaker have været, saa kunde man og derved venteligen vise Gellernes og de fleres Herkomst.

Den Jordbeskriver Dionysius sætter v. 732 og 733 Cadusierne hos Albanierne paa den ene Side, og Meder og Hyrcanier paa den anden, og vidner, at de beboede et Haardt Land, hvilket vel nok passer sig paa den biergagtige Deel deraf, men aldeles ei paa Sletten, som er et af de dejligste og

66

frugtbarste Lande i Verden. Eustathius legger til udi sin Forklaring over dette Sted, at Cadusii vare grumme Skyttere med Steene, (venteligen af Slynge) som og de beste Spydkastere, men at de formedelst deres biergigte Land sigtede bedre til Fods, end til Hest. Og dette siger han at have taget af Strabo, hos hvilken dog nu omstunder intet findes herom. Strabo l. 11. p. 773 af den Edition f. 1707 anfører ogsaa Eratosthenis Ord, ligesom Plinius, at det Caspiske Hav strakte sig paa en Længde af 5400 Stadier langs Albaners og Cadusiers Kyster; og p. 775 siger han, at de Mediske og Armeniske Bierge bøye sig i Skikkelse af Maanen, og gaae med begge Ender til det Caspiske Hav, at endeel Albaner og Armenier beboe noget lidet af Landet inden til, som ligger ved Foden af disse Bierge, men at Gelæ og flere Folk, som han der opregner, beboe den største Deel deraf. Casaubonus meener, at det Folk Docusini, som Strabo nævner strax efter Gelæ, bør forandres til Cadusii, og fører han gode Grunde an for denne Meening, som meget bestyrkes derved, at Strabo strax efter p. 776 siger, at Cadusii beboede den største Deel af denne Fiæld-Egn, næsten paa en Længde af 5000 Stadier, det er omtrent 152 Mile, og dog har han for-

67

hen ei nævnt Cadusii , med mindre Docusini bør forandres til dem, uden man vilde sige, at han forhen haver meldet om dem under Navn af Gelæ. Nu er det vel i Følge Plinii Vidnesbyrd rigtig nok, at Gelæ og Cadusii have været eet Folk, men dog synes Strabo at gjøre dem til tvende adskilte Folk; altsaa maae han enten herudi have feylet, ved at have faaet sine Efterretninger fra adskilte Tider og adskilte Skribenter, en Sag, som jeg ei lettigen troer om denne ulignelige Skribent, eller og haver maaskee Gelæ været Hoved-Navnet, og Cadusii en vis Stamme af dem, hvorvel derhos ei kan nægtes, at jo mange Skribenter, ja endog Strabo selv, som det synes, haver undertiden ved Cadusier forstaaet det heele Folk, naar de lade dem boe ved det Caspiske Hav, til hvilket Ghilan endnu strækker sig, da de egentlige Cadusier synes at have boet inde i Landet paa Biergene, og derved de Lande nærmere, hvorfra Grækerne finge deres Efterretninger. Hvad ovenmældte 5000 Stadier, som og de forhen anførte 5400 angaaer, da synes de at være næsten dobbelt for mange, med mindre Biergenes og Kysternes Bøyninger have kunnet bringe dem tilveje. Paa bemældte Sted siger ellers Strabo, at Patroclus, (som levede i Alexandri Magni Tid), haver opgivet be-

68

nævnte Størrelse af Cadusiernes Land. Strabo farer fort, at De Egne ere ufrugtbare, og at De fleste Folk Der leve af Røverie, og ere formedelst Landets Skarphed mere hengivne til Krigen, end til Agerdyrkning. P. 778 vidner Strabo, at naar man gaaer fra der Caspiske Hav imod østen, saa beboe Gelæ, og Cadusii, og Amardi, og De flere Hyrcaniske Folk nord Deelene af den store Fiældstrækning Tauro: Af hvilke Ord jeg slutter, at Strabo haver anseet Gelæ og de flere Folk for beslægtede med Hyrcanierne, hvilket deres Beliggenhed og gjør rimeligt. P. 782 opregner han efter Eratosthenes de Folk, som boede ved det Caspiske Hav fra Hyrcanierne af vester, og nord paa i følgende Orden: Amardi, Anariacæ, Cadusii, Albani, Caspii, Vitii og maaskee nogle flere, saaledes falde hans Ord, indtil Scytherne. Paa en anden Kant grændsede Mederne og Patiani, som boe neden for det Bierg Parachoatra til Cadusierne, og siger han p. 778, at dette Bierg gaaer fra Armenien langs Parthien, Margiane, og Aria til Hyrcanien, og Ørken som ligger imellem den og Floden Oxus. Heraf er det klart, at ved det Bierg Parachoatras forstaaes den Fiældstrækning som gaaer fra Armenien igiennem Adirbeizan, og neden for

69

Ghilan og Masanderan. Da og Adirbeizan udgjør en Hoved-Deel af det gamle Medien, og støder til Ghilan, saa tiener det, at Cadusii grændsede op til Mederne, til at bevise, at Cadusii have beboet Ghilan, naar det sammenføyes med alle de andre Ting om deres Beliggenhed, nemlig at de strakte sig til det Caspiske Hav, at Caspii, som beboede Mougan, boede oven for dem, at Hyrcani, der beboede Masanderan, laae længre imod østen & c. Udi Strabonis egen Tid synes det af p. 768, at Caspii have neppe været mere til, eller i det minste ei forestillet noget anseeligt Folk, thi Strabo skriver der, at de udi hans Tid vare næsten ubekjendte, hvoraf jeg slutter, at Albaner og Gelæ have udbredet sig i deres Land, det nu værende Mougan, og endeel af Fiældstrækningen sønden for Ghilan, dog fornemmeligen de første i det første Land, og de sidste i det sidste, og stadfæstes dette, ved nøye at overveje, hvad jeg nu her haver af Strabo anført om Caspiers øg Albaners Grændser, og allermeest derved, at Albaner og Cadusier siges at have boet ved der Caspiske Hav, og Caspier altsaa udelades. Mærkeligt er det, at dette maae alerede have været saaledes i Eratosthenis Tid, siden bemældte Ord ere af ham. Endelig, skriver Strabo p. 769, at Theo-

70

phanes, som fulgte med Pompejo i den Mithridatiske Krig, beretter, at Gelæ og Legæ Scythiske Folk boede imellem Amazoner og Albaner. Dersom dette er rigtigt, thi det gjøres meget mistænkeligt, ved det Amazoner nævnes paa de Tider, saa maae en Colonie af de første have nedladt sig der, hvilket vel er mueligt, thi Ghilan ligger ei langt fra Georgien, hvor disse tvende Folk maae efter denne Beretning have boet. At herudi er dog noget rigtigt, sees af det andet Folk Legæ, hvilke erer de samme som ellers kaldes Lazi, og nu Lesgi, et Slags og endeel af Dagestanerne. Mærkeligt er det, at Strabo nævner bare Legæ, og ei Lazi, og Plinius derimod p. 655 alene Lazi, og ei Legæ. Men om dette Folk skal jeg maaskee handle meere med Guds Hielp en anden gang.

Ptolemæus 1. 6. c. 2. p. 170 af Bertii Edition Amsterdam f. 1618 skriver, at Medien ligger imellem endeel af det Hyrcaniske, (der er det Caspiske Hav); Armenien og Hyrcanien, hvoraf sees, at han udstrækker dens Grændser meget langt, og regner Ghilan til den; at Cadusiernes Vold laae i den; at Caspii boede vester paa imod Armenien; at Ligi, det er Legæ, (thi saa bør læses, og ei Kailigi, Da Kai er

71

kun hev den Particul et) og Cadusii boede ved Haver, (det Caspiske nemlig); at Carchudi (som skal være Carduchi) boede ved Cadusier, og at Margasi beboede Gelernes indre Deele. Udi de tilføyede Charter, som siges at være af den gamle Geographo Agathodæmon, men som ere meget forbedrede og forandrede, sættes Cadusii strax neden for Kur, og hos dem Geli længer mod østen. Jeg veed vel at endeel af de nye

Tydske Lærde forkaste Ptolemæum, og holde ham for saa bedærvet, at han derover skulde være ubrugelig. Nu tilstaaer jeg vel, at der findes mange Læse- og Skrivefejl hos ham, heldst i Tallene, saa at det derfor var at ønske, at han paa nye blev sammenlignet med, og udgivet efter Manuscripter, men derfor kan det dog ingen Tvil være paa, at han jo er ægte, og at det meefte af ham er got, thi først findes der mange Manuscripter af ham, endog fra det 10 og 11 Sæculo, dernæst kommer han i utallige Ting overeens med andre Skribenter, og endelig anføres hele Stæder hos ham af andre gamle Skribenter, Marciano, Jornande, Geographo af Ravenna & c., som endnu findes paa samme Maade hos ham. Dog nægter jeg et, at et og andet kan i senere Tider være tilskrevet i Codicibus. Man maae nøye

72

vogte sig for de tvende Afveye i Historien: Pyrrhonismus, og en blind Troe. At ville rive os Kiæderne af Hænderne er alt for Harduinisk. Ovenmældte Carducho kan dog vel ei være de Carduchi, der forekomme hos Xenophon, og som boede imellem Assyrien og Armenien, med mindre man vil antage, at de have boet vesten for de nordlige Deelee af Ghilan, og strakt sig hen til Søen Van, som maaskee bliver Ptolemæi Søe Martiane, og da maae hans Ord endda ei tages i den strængeste Meening, som om Carduchi boede lige op til Cadusier, da der endda bliver en stor Slette i Armenien og Medien imellem begge disse Folk. Hos de senere Grækske Skribenter er en stor Taushed om Cadusier, dog nævner Stephanus Byzantinus dem i sit Geographiske Lexicon af Pinedos Edition Amsterdam f. 1678 p. 343 under det Ord Kadusii, og anfører Strabonis 11 Bog for dem, og at de boede imellem det Caspiske Hav og Pontum.

Ammianus Marcellinus l. 15. p. 57 af Valesii Edition Paris 4to 1636 skriver ved Aar 355, at den Persiske Konge Sapor havde at bestille paa De længst bortliggende Grændser af sit Land. l. 16. p. 69, at han Aar 356, kunde med Møye og med

73

megen Blods spilde af sine Folk holde paa sit Riges yderste Grændser de Folk tilbage, som angrede ham, og at opholde sig den Vinter over paa Grændserne af Chioniter og Eusener (hvilke Folk jeg endda ikke kiender); l. 17. p. 94, ved Aar 358, at han endda opholdt sig paa Grændserne af de længst bortliggende Folk, og havde sluttet Forbund med Chioniter og Gelaner, som vare de allerstridbarste Krigsmænd, og var derpaa færdig til at vende tilbage; og at han derpaa Aar 359 havde efter l. 18. p. 119 grumme og vilde Folk, feræ gentes, til sin Hielp imod Romerne, af hvilke p. 126 nævnes Chioniternes Konge. Det er klart, at disse Ammiani Gelani ere de i denne Afhandling omtalte Gelli, Gelæ, Cadusii, hvoraf jeg slutter, at Chionitæ og de flere Folk have ogsaa boet paa de Kanter, og været maaskee de gamles Hyrcanii, Bactrii & c. Det er ogsaa klart heraf, saavel som af det først anførte Sted af Mamertino, at Indbyggerne i Ghilan ei have staaet under de nyere Persiske Konger, eller de saa kaldte Sassanider; ei heller finder jeg Spor efter at de have nogensinde adlydet de Parthiske Konger. Da Araberne eller Saracenerne indtog Persien, maatte og Ghilan bukke for deres seyerrige Vaaben. Jeg veed ei, om jeg

74

skal henføre til Dette Land, hvad den Armeniske Historie-Skriver Moses, som siges at have levet i det femte Sæculo, skriver i sin Geographie, bag ved sin Armeniske Historie p. 360, af De de Brødre Whistoni deres Edition London 4to 1736, som er den eeneste Edition vi hidindtil have; nemlig at Gelarchunia var en af de 12 Provincer hvorudi Synia var deeleet, hvilket laae østen for Araratia og imellem de Floder Araxes, eller Aras og Arsacha; thi vel kommer denne Beliggenhed noget overeens med Ghilans, men paa den anden Side regner han Synia til Armenien, da jeg dog ei finder at Ghilan haver nogensinde hørt til Armenien, ja end mere han lader Armenien bestaae af 16 Provincer, og deraf Synia, som alerede er sagt, atter af 12, og paa den Maade maatte Armenien have været overmaade stor. Dog kan man paa den anden Side sige, at Navnet Ghilan haver maaske i gamle Dage ei strakt sig saa langt som nu, og desuden seer man, at Moses gjør sit Armenien større end sædvanlig, naar han p. 357 lader det strække sig til det Caspiske Hav, hvor Araxes falder ud i det. Men med alt det tviler jeg dog paa, at han haver meent Ghilan. Udi sin Historie p. 101 kalder han dette Landskab Gelachunia.

75

Eldrifsi eller den saa kaldte Geographus

Nubiensis af Gabrielis Sionitæ Version,

Paris 4to 1619 taler udi den oliende Deel af det tredie Chinat p. 135, 137 og 140 om det Landskab Gil, der tilligemed Vachas stod under et Herskab. Nu kommer vel dette Navn meget overeens med Ghilan, men da Autor legger det ved Floden Gihon, eller Oxus, saa kan han ei vel have forstaaet det derved, med mindre han maatte have taget meget fejl i Beliggenheden. Denne Skribent levede ellers omtrent i Midten af det 12 Sæculo. Den fortreflige Arabiske Geographus Abulfeda, som skrev ved Aar 1330, siger i sin Geographie p. 152 og 153, som staaer af Reiskii Latinske Version udi den fierte Tome af Büschings Magazin Hamborg 4to 1770, at den sydlige Strandkant af det Caspiske Hav beboedes af Gilenses og Dailomitæ, hvorpaa Havet

bøvede sig imod Øster, og man kom til Abeskun, efterat man havde vandret igiennem Landene Ol Gil (hvilke Reiske selv forklarer ved Gilensernes eller Ghilan); og at Kilan og Deilomitæ omgave de sydlige Deelee af bemeldte Hav.

Herbelot udi sin fortreffelige Bibliotheque Orientale Paris f. 1697 p. 386 skriver, at Ghilan strækker sig langs det Caspiske

76

Hav fra Længdens 74 Grad til den 76, og gaaer ind i Landet paa Bredens 35 og 36 Grad; at Araber, Perser og Tyrker kalde det Caspiske Hav efter det Havet af Ghilan; at Indvaanerne bage mest deres Brød af Riis, som voxer der i Mængde, og leve deraf og af Fisk; at der ere kun tvende anseelig Stæder, Rascht (eller Rescht) ved Havet, og Lakhichan, eller Ghilan, inde i Landet; og at nogle Østerlandske Geographi regne og Mazanderan til Ghilan.

Da jeg nu i Anledning af Mamertini Gelli haver skrevet saa meget om Ghilan, saa vil jeg til Slutning anføre nogle af de nye Reise-Beskriveres Beretninger om det. Olearius, som selv var der med de Holsteenske Gesandtere Aar 1637, skriver i sin Reise, som er udgivet Slesvig f. 1663 p. 542—545, at Kilan, som kaldes af Kilek et Folk for sig, ligger ved det Caspiske Hav, og omgives af Bierge i Skikkelse af en halv Maane; er meget frugtbar, og vandes af mange Aaer, som ere fulde med Fiske; det deeles i mange smaae Landskaber, og Perserne regne nu det angrændsende Mazanderan dertil, og kalde det i det Kongelige Cancellie Daralmers. Der ere 46 Stæder og Flekker i Kilan, foruden Landsbyer, men da regner han der-

77

til Astrabath, Mazanderan, Lahetzan og Kester. Over de steile Bierge ere kun fire snevre Veye ind i dette Land, hvilket gjør Folket trodsig og forvoven, saa at de ei agte Kongerne af Persien stort, hvilket ogsaa foraarsages ved deres Lands Frugtbarhed og Rigdom. Særdeles ere de, som boe imellem Mazanderan og Kesker, meget trodsige, (man seer heraf, at Folkenes Hoved-Character gemeenligen vedbliver, hvormeget det end ofte udsmykkes med fremmede Tillæg og Zirather, og derfor ofte bliver borte og forsvinder for deres Øyne, som ei see dybt ind i Tingene). Tilforen har Kilan havt sine egne Konger, syv paa engang, af hvis Slægt endda nogle vare tilovers i Olearii Tid. (Dette maae dog kun forstaaes om Konger i den Mahomedanske Periodo, og kort for Autors Tid, saasom han selv vidner, at Schach Abas havde først bragt dem under Persien); p. 699 og 700 vidner han, at de herligste Frugter i gandske Persien, Druer, Pomeranzer, Figen, Oliver & c. vore paa Sletten i Kilan, og at Biergene derimod ere fulde af Vildsviin, Hjorter, Tigre, Ulve, Børne & c. Han formener ogsaa at Kilan er de gamles Hyrcanien, hvilket dog er uret om det egentlige Ghilan, og passer sig alene paa Ma-

78

zanderan. Videre siger han, at udi intet Persisk Landskab arbejdede Fruentimmerne mere; og at Sproget er en Dialect af det Persiske, men at Folkene i Talisch, som boe ved Biergene, have et meget forskiælligt Sprog, saa at de andre i Ghilan ei kunne forstaae dem; men den Prøve han giver af en Hunds Navn, som paa Persisk hedder Sek, paa Kilek Scggi, og paa Talisch spech, tiener ei til at stadfæste dette. Han mener derfor ogsaa, at der ere tvende avskilte Folk i Kilan. Mærkeligt er det, at Justinusz l. 1 c. 4 allerede vidner, at en Hund hed paa Persisk Spaco.

En Adelsmand, som var med dtn Engelske Gesandt Scierley i Persien Aar 1599, og hvis Beretning staaer bag Relations de Madagascar, a Paris, 4to 1651, skriver p. 144 og 145, at Ghilam begynder tæt ved Casbin, ligger ved det Caspiske Hav, er af ubeskrivelig Frugtbarhed, at Biergene om det give derimod Alperne intet efter i Steilheden og Vanskeligheden, og at Indvaanerne tale hverken Tyrkisk, Arabisk eller Persisk, men have deres Sprog for sig.

Den Engellænder Hanway, som var 1744 i Persien, beretter i den Tydske Oversættelse af sin Reise didhen, trykt til Ham-

79

borg, 4to 1754, 1ste Deel, p. 113 og 205, at Gilan er det usundeste Land i ganske Persien, deels foraarsaget ved de tykke Skove paa Biergene, og deels ved de mange Moradser paa Sletten, som den Caspiske Søe ved sine Oversvømmelser frembringer. Landet er derover ogsaa fuldt af Frøer og Insecter. Han tilstaaer ellers, at Landet er overmaade frugtbart, og taler om de snevre Passer, som føre didhen, hvilke forvolde at det altid haver faldet de Persiske Konger vanskeligt, at holde Indvaanerne i Tømme og end tungere at bringe dem til Lydighed igjen, naar de engang vare faldne fra. Underligt er det, at 1741 skal der være faldet saadan Snee, at den laae syv Alen høj.

Det er bekiendt, at dette Landskab underkastede sig Aar 1723 den store Russiske Monark Peter den Første, men 1732 blev det ved Freden igjen afstaaet til Persien.

80

V.

Bøger.

J. H. v. Falckenstein, Thüringische Chronika, Erfurth 4to 3 Theile 1738. Er deelt i 2 Bøger, og den sidste Bog igien 2 Deele. Gaaer fra de ældste Tider til 1247, og er, for saavidt den strækker sig, den fuldstændigste Thüringiske Historie, som hidindtil haves. Den sidste Deel handler om uddøde Grevelige Slægter, om Klosters og nogle Adelige Slægter. De to sidste Deele ere bedre skrevne end den første. Dog kan ingen af dem kaldes ret gode.

N. Leuthingeri Opera. Francofurti 4to. Tom. 2. 1729. ex Edit. G.G. Küsteri. Udkom paa samme Tid, som følgende Værk, og indeholder just det samme, undtagen at her forekommer Leuthingeri oratio in nuptiis Augusti Saxonis cum Hedwige Anhaltina, og at Garcæus er borte.

1

Et Brev til Forfatteren af de Kiøbenhavnske Samlinger, angaaende

Skrive-Friheden.

Kiøbenhavn 1771,

trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet

2

3

N. N.

Kiære Ven! hvad har De dog i Sinde med det 2det Stykke af Deres Samlinger? Skal det være en Liig-Tale over en Død, eller en Lykønskning til een opvakt fra de Døde? Jeg veed aldrig hvad der kan have bevæget Dem til at ophæve saa stærkt trykke eller som de kalder den, Skrive-Friheden, allerheldst i vore Tider, da Ugudelighed og Frækhed har naaet den høyeste Spidse. Nu at give enhver Frihed at skrive

4

alt hvad han vil, det er at give en rasende Sværdet i Haanden.

For saa vidt har De uden Modsigelse ret, at en skarp Censur over Bøger, allerheldst naar den falder selvkloge Haarkløvere i Hænde, er som Baand og Kiæde for Skribentere, og ret en Pest for gode Skrifter: De Lande, der staar under det Pavelige Aag, give os et syensynligt Beviis herpaa; Thi de store Aander der har baade Iver og Duelighed til at befordre Videnskaber med gode nyttige Skrifter, ere et frivilligt Folk, som ikke lader sig tvinge. Men følger vel deraf, at Skrive-Friheden bør være aldeles selvraadig og uindskrænket? Det kan dog aldrig finde Deres Bifald, at ugudelige, forargelige, oprørske, ærrorige Skrifter udbredes ved Trykken. Den

første Grøde af vores Trykke-Frihed er ikke langt fra den Klasse. Tag for sig, Kiære, Fortegnelsen paa alle de Skrifter, som Tryk-Friheden har givet Anledning til, og leg dem alle paa Vægtskaal! Naar man undtager nogle saa gode Stykker, som Philopatrisas utidige Foster har bragt for Lyset, hvad bliver da

5

tilovers? hvad den største Deel anbelanger ret noget lumpent, nedertrægtigt og skammeligt Tøy. Hvad kan være skammeligere og skadeligere for den almindelige Sikkerhed, end at Pasqviller paa ærlige og velfortiente Folk trykkes og sælges offentlig?

I Begyndelsen, siger De, kunde Skrive-Friheden ikke andet end bringe hos os slette Skrifter ud, som enhver lettelig i en Hast kunde frembringe, gode derimod behøve Tid til at modnes. Ret nok, at de sleeste Skrifter som Trykke-Friheden endnu har frembragt, har ikke behøvet megen Tid, og kunde derfor uden Vanskelighed blive de første. Man kunde og i den første Heede snarest vente det slags Frugter, nu at Ondskab først har faaet Luft, nu det Baand, som hidindtil har holdet ildesinde Mennesker tilbage, er bleven løst; Friheds Misbrug er ofte en Følge af Tvang. Men er man og vis paa at det vil blive derved? Saa længe der ere onde Mennesker til, er det ikke at vente. Iblant delt store Hob vil altid findes saadanne, som for at sette deres Ondffab i Verk, finde Behag i at

6

antaste iblant Folk de allerbeste, iblant Ting det allerhelligste.

De tænker ellers det har ingen Fare: Slette Skrifter, siger de, forsvinde af sig selv, og frembringe ofte gode. Det kommer mig alt for, Kiære Ven, som De i Deres Undersøgning om hvad got og ont vi kunde vente os af Skrive-Friheden, gjøre for lidet af det onde imod at gjøre for meget af det gode. Skrifter af ingen Smag og sund Sands, slette baade i Materie og Form, søger ingen at bevare, følgelig maa de snart forsvinde: Men der bor gjøres Forskiel paa slette og onde. Slette Skrifter lader man passere frit; de staae deres egen Eventyr. Den største Skade man kan vente sig af dem, er at Forstanden fordærves og en slet Smag udbredes; Men med onde Skrifter er det langt anderledes beskaffen. Ved dem fordærves baade Forstand og Villie. De døe ikke ud saa let som de fødes, men udbredes ofte desmere og bevares desbedre, just fordi de ere onde. Dristighed, Nyhed, spillende Tanker, artige Talemaader føde Behag, Behag føder Bi-

7

fald. Lad dem end forsvinde, er dermed alt deres onde til Ende? Ikke Skuddet, men Skaden varer længe. Den onde Sæd, de farlige Meeninger, de fordærvede Sæder, slige Skrifter føde af sig, lader sig ikke saa let udrydde hos Mennesker af Naturen langt meere bøyelige til ont end got. Naar man stiller sig for Øyne den store Indflydelse, Meeninger har i menneskelige Handlinger og hvor let den store Hob, endog iblant Lærde, lader sig drage af andres Meeninger, hvorledes kand da den Skade af onde Skrifter agtes ringe? Intet der meere kan forderve gode Sæder, den rette Hoved-Grund til alt borgerligt gode, end onde Skrifter, fulde af Eder og Galde imod Religionen, Regieringen og brave Folk. Wilde Dyr og vanefulde Qvæg bør Eyeren vogte for Beskadigelse; Skal da Mennesket, det farligste iblant alle Creaturer, frit kunde gjøre hvad ont han vil? Lad os ikke søge ved Frihed at befordre det onde: det har desuden Kræfter nok af sig selv.

De trøster sig ved at gode Skrifter foranlediges ofte ved onde: Ja underti-

8

deu skeer det saa, men hverken ofte eller altid. Thi gode Skribenter, duelige til at igiendrive falske skadelige Lærdomme med Fynd ere øveralt saa, og endnu færre som vil befatte sig dermed. Og om det end skeer, det onde bliver ligevel hos de fleste staaende ved Magt. Det nye, det behagelige, det smigrede for vore onde Tilbøyeligheder i skabelige Skrifter, gjør langt større Indgang, end alt det grundige i Giendrivelsen; Folk i Almindelighed søge ikke saa meget efter det sande som det Behagelige, de læse meere til Fornøjelse end Underviisning.

De meener i øvrigt, at Skrive-Friheden staaer i saa fast en Sammenheng med

gode Skrifter, at man ikke kan røre ved

det eene uden tillige at bortrømme der andet. Men skulle vel ogsaa brave velsindede Skribenter holdes fra at skrive vel, fordi det ikke tillades de onde at skrive ilde? Jeg indseer ikke den Sammenheng. Det Forbud Lovene sette til Gierde for farlige Skrifter formaaer i der høyeste ikkun dette, at i fald Skribenten er saa egensindig at han ingen

9

Lutring vil vide af at sige, man da maae savne det gode tillige med det onde. Men det Tab, kan vel aldrig

være saa vigtigt, at det skulle overveie den Fare det Almindelige sættes udi ved onde forargerlige Skrifter.

Lad os nu komme til det meget gode som i deres Tanke skal blive en Følge af Skrive-Friheden. Med Tiden, siger de, have vi Aarsag til at haabe gode og udførlige Skrifter, hvorudi Sandheden siges uden Skye, dog med Anstændighed. Skulle disse gode Skrifter være en Frugt af Skrive-Friheden, da maae De nødvendig forudsætte at samme tilforn ved Censurens Tvang ere holdte tilbage. Men jeg troer De gjør vores Danske Censur uret. Vel har jeg Hørt, at adskilligt anstødigt imod Religionen og Staten ofte derved er bleven afværget, men at gode Skrifter og Tanker, endog oftest de beste, ere blevene Undertrykte, det har jeg aldrig Hørt. Dog de anfører selv et Beviis derpaa, nemlig det i Capitain Lützens Deconomiske Tanker udeladte 6te Capitel om Forpagtninger, eller som Auctor kalder det selv: om For-

10

Høvelses-Told og Told-Forpagtning. Hvad der har forvoldet denne Udeladelse, det forklarer den brave Mand selv, naar han skriver, S. 55. Dette Capitel har Autor efter en Judicieur Vens amiable Raad udeladt til videre. Hvad heller nu Censor eller nogen anden har givet ham dette Raad, saa seer man deraf, at ingen Egenmyndighed eller despotisk Forbud, men et venligt Raad har været Aarsag dertil. Paa hvad Grund dette Raad er bleven bygget, kan jeg ikke vide, siden jeg ikke har feet Capitelet, dog giver Tidens Omstændighed mig Anledning at giætte, eftersom den 1te Part af de berømte Oeconomiske Tanker er udkommen 1756, just ved den Tid da Told-Forpagtningen paa adskillige Steder i Rigerne allernaadigst var bleven paabudet, at det Capitel maaskee har haft noget imod samme. Er det nu saa, da bortfalder derved al deres Critique, da det er bekjendt, at det tilforn hos os ikke har været nogen tilladt i offentlige Skrifter at bedømme Regjerings- og Stats-Sager. Thi endskiønt jeg vel er af samme Tanker som De, at man udi ofte har gjort en Hemmelighed af det

11

som ingen Hemmelighed burde gjøres af, saa veed man dog at Regjeringen tilforn har tænkt anderledes, og at en Censor følgelig ved at tillade fligt havde underkastet sig saaledes som ofte skal være skeet, Erindringer om ikke Irettesættelser. For Resten er det ikke min Sag at forsvare de gode Mænd, som Censuren tilforn har været betroet; det er for Deres egen Skyld jeg erindrer dette, at ikke Deres gode Charakter hos Publikum skal lide ved offentlig Forurettelse imod andre. Kan ellers gjerne være, at Censores, som efter Loven ikke vare videre forbundene end at afværge alt anstødigt imod Religionen og Staten, undertiden have strakt deres Magt og Myndighed for vidt; Men skulle ikke den Misbrug kunde hemmes uden just at nedrive den heele Dæmning og derved at give Ondskab sit fulde Løb?

Gaa lidet nu Censuren har været Aarsag til gode Skrifters Død og Undergang, saa lidet kan Skrive-Frihed ansees for en Kilde til deres Liv. At der ikke skrives

saa meget hos os, som i en Deel andre Lande, hvilke et langt større Antal af Lær-

12

de, Beliggenheden, med meere giver et anseeligt Fortrin for os, beroer paa gandske andre Aarsager: Skrive-Friheden gjør meget lidt enten til eller fra. Ikke desto mindre, at der vil findes hos os i Fremtiden ligesom tilforn, al den Tid intet indfalder, hvorved de Lærdes arbeidsfulde Iver maatte qvæles, om ikke mange saa dog nogle, der ved gode Skrifter søge at befordre Videnskaber og udbrede Nationens Ære, vil jeg ikke allene ønske men ogsaa haabe, uden just at bygge mit Haab paa de Herrer Lutkeners Oeconomiske Skrifter og Hr. Etats-Raad Gulbergs almindelige Historie. Jeg er vel eenig med Dem derudi at disse med flere (jeg tor endog legge Deres egne til) ere smukke priisværdige Skrifter, omendskiønt det ikke just er Frihed i at skrive der giver Dem deres rette Værd; Men hvorledes samme der have seet Lyset længe før Skrive-Friheden, kan være Borgen for, at den følgende Tid vil bære mange saadanne herlige Frugter, begriber jeg ikke.

Iblant andet, der foraarsager Dem en inderlig Glæde over den forønskete Dag,

13

De saa meget haver længtes efter, er ogsaa dette: at enhver kan vise sig saadan som han er. Vist nok ville de viise sig saadanne som de ere, men da det er sig selv og andre, end og heele Nationen til Beskiemmelse, at onde Skribenters rette Skikkelse kommer for Dagen, saa var det efter min Tanke bedre, at man, for at holde Skammen inde, fik den slet ikke at see.

Hvad er det videre for got, som Skrive-Friheden i Deres Tanker skal bringe til vene? Over Hovedet har man Aarsag at haabe, siger De, at Skrive-Friheden vil bringe vort Folk fra forfængelige Ting til alvorlige, opmuntret det, udbrede Kundskab, forjage Dorskhed og Søvn, gjøre os igien til et Folk, som vi have afladet at være osv. Lutter herlige Frugter, maatte de kuns blive virkelige! Var det om Ønsker at gjøre, da ville jeg foreene mit med Deres, at vore Landsmænd maatte føres fra Forfængelighed til Alvorlighed, at Kundskab maatte udbredes, Søvn og Dorskhed forjages, men at Skrive-Friheden skal blive det rette Middel dertil, er

14

hos mig et blot Ønske uden Haab. Den vil maaskee foraarsage, at der strides herefter meere end før, men til at opnaae det Øyemaal, Bøgerskrivning bør sigte til, kommer det ikke saa meget an paa at skrive meget, som at skrive got. Videnskab, Dyd, gode Sæder saa vel som de befordres ved gode grundige Skrifter, saa meget hindres de ved mange slette. Havde Bøgerskrivning ingen anden Nytte end at flye ørkesløse Folk noget at gjøre, kunde der uden synderlig Betænkning vælges eet af to: enten at skiære Svovl-Stikker eller at skrive Bøger, men unægtelig har den en langt ædlere og Høyere Hensigt, som faa ere i Stand til at fyldestgjøre. Ved offentlige Skrifter at formeere Videnskab, at opdage og oplyse Sandheder; endog naar der strides for den gemeene Mand, at udbrede al slags nyttige Skrifter, at danne Folkets Sind, at plante Liv og Lyst til noget Retskaffen; er visselig ikke enhver Mands Sag. Til alt dette behøves en Pen geleidet af Forstand, ellers var det bedre den aldrig var skaaren.

15

Endelig har De det gode Haab, at Skrive-Friheden skal gjøre os igien til et Folk, som vi have afladet at være, berige, udvide vort Sprog, Uden hvilket at holde i Agt og ære intet Folk kan kaldes Folk. Den Fliid der anvendes paa at pynte og forbedre sit Fædrenelands Sprog, udtydes vel ikke altid til det beste. Man veed hvad Betænkning Adskillige have gjort sig over Kong Ludewig den 14des Hensigt dermed, og den Tid Hugonotterne lagde sig først efter at tale og skrive vel fransk, var det saa langt fra, at de bleve høyt anseet derfor, at det tvertimod blev lagt dem til Last og antaget som et Beviis paa et oprørisk Sind. Det uanseet er jeg af samme Tanke som De, at duelige Folke Bestræbelser for at faae Landets Sprog forbedret, ere altid og allesteds priiselige, endog i de Lande, hvor Veltalenhed ikke har nogen besynderlig Indflydelse i Regieringen. Men er ikke ogsaa i vore Tider endeel bleven arbeidet derpaa? Uforbederligt er vor Sprog aldeles ikke bleven, thi foruden

16

andet fattes endnu Hoved-Sagen: en fuldstændig Ordbog, men Forbedringen er alligevel ikke saa ringe, at den jo fortjener med Taknemmelighed at erindres.

I øvrigt, da Sproget ingen Forbedring kan vente ved at skrive meget, men ved at skrive vel, saa indseer jeg ikke hvorledes Skrive-Friheden skal kunde bringe den tilveje; thi af den store Hob af Skribenter, ofte ukyndige i alle Sprogs Grund-Regler, kan man snarere vente, at Sproget forværres end forbedres. Ikke heller er Skrive-Friheden bunden til det danske Sprog allene. Hvem der skriver ikke just for den gemeene Mand, eller noget angaaende vores eget Land i sær, men til Videnskabers Befordring i Almindelighed, han vil dog gjerne, for at gjøre Nytten af sin Skrivning desstørre, og at udbrede Landets Ære til Fremmede, vælge et Sprog meere almindeligt end vores Danske:

Det maa være som det være vil, Skrive-Friheden er overalt Deres Cap de

17

bonne esperance. Ja for saavidt har De ret, at i at skrive, som i andet, bør regiere Frihed uden slavisk Tvang, men aldrig saa stor, at der tillades enhver at komme frem uden Indskrænkning med alt hvad han vil. En ganste ubunden Frihed er en Selvraadighed, ikke Frihed: Den rette Frihed er at regieres af gode Love. Jeg tilstaaer gjerne at vore Love, naar de forbyde at skive noget imod Religionen, Regieringen eller gode Sæder, kunde behøve noget nøyere at bestemmes, hvilket jeg ogsaa meener uden Vanskelighed at kunde lade sig gjøre; Men at der uden mindste Undtagelse upaaanked maa skrives og trykkes alt hvad en forvoven Ondskab drister sig til at føre for Lyset, er noget uhørt endog hos dem, der ere meest paaholdene paa deres borgerlige Frihed. Hvorfor man og kand have det faste Haab, ligesom bores Dyrebare Konge i allerbeste og ædelste Hensigt har tilladt Skrive-Friheden, at han ligeledes af allerhøyst Iver for det Almindelige herefter vil søge paa nogen Maade at hemme Misbrugen af samme. Sant nok at den givne Frihed ikke frieta-

18

ger de onde for Politiets Tiltale, men at forebygge ont er dog altid rettere og bedre end at straffe, allerhelst man veed hvor megen Vanskelighed Rettens Tiltale og Straf er underkastet.

For at adlyde Deres Villie har jeg nu sagt Dem, kiære Ven, med den frietalende Oprigtighed, som den eene Ven er den anden skyldig, min Betænkning om det andet Stykke i deres Samlinger; Mere denne Gang tillader hverken Tiden eller Rummet. Jeg blev ret forbauset da jeg fik det først at see. Har da Censuren tænkte jeg, holdt noget Got hos Dem tilbage, eller har De i Sinde at komme frem med noget forvovent? Af Frygt for det sidste blev jeg opvakt til nogen større Opmerksomhed; Jeg søgte allevegne omkring, i sær foretog jeg det første Stykke paa nye, men fandt dog ikke at Engelen havde prædiket for Dem noget nyt Evangelium. Intet i det øvrige som jo efter min Tanke gjerne kan passere, men det Stykke om Skrive-Friheden vil jeg raade Dem som en Ven at De holder inde med, eller i

19

det mindste ikke i den Form det har, at lade det komme for Lyset. Hvad vil Folk ellers tænke, naar de seer det 1ste Stykke sigtende til at stadfeste Religionen, det 2det derimod at aabne Dør for dem Der ville antaste samme. Lad Begrædelses Arket over Risengrøden beholde sin Klage over Censuren for sig selv. Brave Skribenter, som De, behøve ingen Skrive-Frihed, onde derimod og ildesindede bør ingen nyde.

Til sidst, maa jeg erindre Dem om, at De ikke forglemmer at fuldføre det sidste Stykke om Bøger. Maatte det end synes at de tvende anførte Bøger ere nok for eengang til Læserens Underviisning, saa vil det dog være fornøden naar De melder om Leuthingeri Opera udgivne til Frankfurt af Küster 1729 i Qvarto, at forklare hvad det er for et følgende Verk, der udkom paa samme Tid. De meener uden Tvivl Krausii Udgave i samme Aae til Wittenberg, som indbefatter baade Leuthingeri Commentaricr d. rebms

20

Brandenb. saavel som garcæi Succest. atqve res geftas Præf. Marchiæ Brandenb.; men en Læsere ubevandret i den Lærde Historie kan umelig vide Deres Mening, naar ingen videre Forklaring kommer til. Siden De melder om Küsteri Edition af 1729, saa var det vel ikke af Veyen, tillige at underrette Læseren om den første rare Udgave af Leuthingeri Commentarier i nogle Tomer i Oktav. Maa skee flere end just Begyndere i Videnskaber kunde være tiende med den Underretning. Vidtløftigheden kan ikke være til nogen Hinder, thi det kan altsammen afgjøres med 2 a Linier.

Jeg forbliver osv.

1

**Et Brev
til
Forfatteren
af de
Kiøbenhavnske Samlinger,**

angaaende

Skrive - Friheden,

Paa nye trykt med

Anmærkninger

til Forsvar for

Skrive-Friheden.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt hos Brødrene Berling.

2

3

Fortale.

Forfatteren af dette Brev bør ikke blive fortrydelig over at see det her trykket paa nye. Siden han har kun ladet trykke nogle faae Stykker deraf, er der ingen rimelig Maade at modsige ham paa, undtagen ved at lade det trykke tillige. Han har skrevet, som det synes, i Urolighed og Misfornøjelse i Sindet over nogle slette Stykker, som paa nogen Tid ere komne for Lyset, og derfor har han

4

ikke nok overlagt sine Tanker. Hvor faa Exemplarer han end har ladet trykke af dette sit Brev, og til hvem han end har bortgivet dem, kan det dog skee, at nogle kunne blive fristede til at tænke ilde om en Tilladelse, som uden Modsigelse gjør Regieringen en sand Ære, og som, uagtet nogle Misbrug, er i Stand til at befordre meget got, fordi den ophører den tænkende Deel af Nationen, og bringer den Ligevægt tilbage igien, som bør være imellem nogles Myndighed og Anseelse, og andres Klogskab og Forstand. Vi har længe nok været nødte til at stemme vor Sang efter andres høitlydende Lire.

5

N. N.

Kiære Ven! hvad har De dog i Sinde med det 2det Stykke af Deres Samlinger? Skal det være en Liig-Tale over en Død, eller en Lykønskning til een opvakt fra de Døde? Jeg ved aldrig hvad der kan have bevæget Dem til at ophæve saa stærkt Trykke- eller som de kalder den, Skrive-Friheden, allerhødest i vore Tider, da Ugudelighed og Frækhed har naaet den høieste Spidse (a). Nu at give enhver

(a) Den Sætning er ubevislig. At der er ryggesløse Folk til, det kan man let see, men det har der været altid, og de forgangne Tider kan ikke rose sig meget imod os.

6

Frihed at skrive alt hvad han vil (b), det er at give en rasende Sværdet i Haanden.

For saavidt har De uden Modsigelse ret, at en skarp Censur over Bøger, allerhødest naar den falder selvkloge Haarkløvere i Hænde, er som Baand og Kiæde for Skribentere, og ret en Pest for gode Skrifter:

De Lande, der staaer under det Pavelige Aag, give os et øyensynligt Beviis herpaa; thi de store Aander der har baade Iver og Duelighed til at befordre Videnssaber med gode nyttige Skrifter, ere et frivilligt Folk, som ikke lader sig tvinge (c). Men følger vel deraf, at Skrive-Friheden bør være aldeles selvraadig og uindsskrænket (d). Det

(b) Hvor staaer det, at enhver har Frihed at skrive alt hvad han vil. Nei, nei; jeg vil ikke raade nogen at prøve derpaa.

(c) Nu ja, er det da ikke got, at disse store Aander ikke skal falde selvkloge Haarkløvere i Hænde ?

Jo vist, nok er det saa, kiære Hr. Forfatter!

(d) Nei, ingen af Deleene, uden saa er, at det forstaaes om Frihed fra den Skranke, som Censuren sætter. Men disse Ord komme af det urigtige Begreb, at man kan skrive og trykke alt hvad man vil, og det har aldrig nogen sagt.

7

saa dog aldrig finde Deres Bifald, at ugudelige, forargelige, oprørske, ærrørige Skrifter udbredes ved Trykken (e). Den første Grøde af vores Trykke-Frihed er ikke langt fra den Klasse. Tag for sig, Kiære, Fortegnelsen paa alle de Skrifter, som Tryk-Friheden har givet Anledning til, og leg dem alle paa Vægtskaal! Naar man undtager nogle faa gode Stykker, som Philopatreiases utidige Foster har bragt for Lyset, hvad bliver da tilovers (f)? hvad den største Deel anbelanger ret noget lumpent, nedertrægtigt og skammeligt Tøy. Hvad kan være skammeligere og skadeligere for den almindelige

(e) Nei det finder aldrig nogen ærlig og brav Mands Bifald. Men naar det skeer, saa er det en Ulykke, som ingen kan gjøre noget ved. Skulde man vel forbyde at bære Kaarde, fordi nogle have stukket Folk ihjel?

(f) Jo der bliver tilovers det Stykke om de Academiske Examina, Philokalus, Hyænejagten, Philonorvagus, og meer faae vi, om ikke ret lang Tid, saa at de slette Stykker kan gjerne siges at være betalte. Altsammen er det vist ikke saa slemt.

8

Sikkerhed, end at Pasquiller paa ærlige og velfortiente Folk trykkes og sælges offentlig (g)?

I Begyndelsen, siger De, kunde Skrive-Friheden ikke andet end bringe hos os slette Skrifter ud, som enhver lettelig i en Hast kunde frembringe, gode derimod behøve Tid til at modnes. Ret nok, at de fleste Skrifter som Trykke-Friheden endnu har frembragt, har ikke behøvet megen Tid, og kunde derfor uden Vanskelighed blive de første (h). Man kun-

(g) Ja skammeligt er det, men ikkun for Forfattere. Skaden er ikke stor, naar man seer den med de bare Øine. Jeg kan giætte, hvilke Skrifter Forfatteren meener, og jeg forsikrer ham, at jeg formedelst dette Lapperie ikke har forandret det mindste af mine Tanker om disse Folk. Det er gaaet mig som det vist nok er gaaet mange andre. Man læser det, leer engang, om det er værdt, kaster det bort, foragter det tilligemed Narren, som skrev det. Nei, det er vist ikke ved saadanne Skrifter, at Folks Reputation skal ruineres.

(h) Ja, ja, store Værker have vi ikke faaet. Men Philodanus og det andet, jeg har nævnet er vel got

9

de og i den første Heede snarest vente det Slags Frugter, nu at Ondskab først har faaet Luft, nu der Baand, som hidindtil har holdet ildesinde Mennesker tilbage, er bleven løst (i); Friheds Misbrug er ofte en Følge af Tvang. Men er man og vis paa at det vil blive derved? Saa længe der ere onde Mennesker til, er det ikke at vente. Iblant den store Hob vil altid findes saadanne, som for at sette deres Ondskab i Værk, finde Behag i at antaste iblant Folk de allerbeste, iblant Ting det allerseligste (k).

De tænker ellers det har ingen Fare: Slette Skrifter, siger De, forsvinde

nok efter sin Størrelse. De veed vel selv. Hr. Forfatter! at mangen een skrev slet om en Materie, just fordi han vilde skrive meget.

(i) Kiære Hr. Forfatter? Er der da ingen andre Maader at skade Folk paa, end Skrive-Frihed? Er heele Evret opgivet, fordi Censuren over Bøger er ophævet? Hvad er dette for noget? k) Ja, det vil der vel og; men Mørke vil omgive dem, Skam og Skiændsel følge deres Skrifter i den korte Tid de ere til; thi saadanne Skrifter arves vist ikke af syvende Mand, det kan De kuns være vis paa.

10

af sig selv, og frembringe ofte gode.

Det kommer mig alt for, kiære Ven, som De i Deres Undersøgning om hvad got og ont vi kunde vente os af Skrive-Friheden, gjøre for lidet af det onde imod at gjøre for meget af det gode. Skrifter af ingen Smag og sund Sands, slette baade i Materie og Form, søger ingen at bevare, følgelig maa de snart forsvinde: Men der bør gjøres Forskiel paa slette og onde. Slette Skrifter lader man passere frit; de staae deres egen Eventyr. Den største Skade man kan vente sig af dem, er at Forstanden fordærves og en slet Smag udbredes; men med onde Skrifter er det langt anderledes beskaffen. Ved dem fordærves baade Forstand og Villie. De døe ikke ud saa let som de fødes, men udbredes ofte desmere og bevares desbedre, just fordi de ere onde (l). Dri-

(l) Dette er vist nok for meget sagt, at de bevare» desmeere, fordi de ere onde. Hvorledes skal dette kunne bevises? Og troe mig, kiære Hr. Forfatter; at de, som finde Behag i saadanne Skrifter, forderves ikke stort af dem, thi de ere vist fordervede før.

11

stighed, Nyhed, spillende Tanker, artige Talemaadcr føde Behag, Behag føder Bifald. Lad dem end forsvinde, er dermed alt deres Onde til Ende? Ikke Skuddet, men Skaden varer længe. Den onde Sæd, de farlige Meeninger, de fordærvede Sæder, slige Skrifter føde af sig, lader sig ikke saa let udrydde hos Mennesker af Naturen langt meere bøyelige til ont end got (m). Naar man stiller sig for Øyne den store Indflydelse, Meeninger har i menneskelige Handlinger og hvor let den store Hob, endog iblant Lærde, lader sig drage af andres Meeninger, hvorledes kan da den Skade af onde Skrifter agtes ringe? Intet der mere kan forderve gode Sæder, den rette Hoved-Grund til alt borgerligt gode, end onde Skrifter, fulde af Eder og Galde imod Religionen, Regieringen og brave Folk (n). Vilde Dyr

(m) Denne Tanke behøver megen Indskrænkelse, naar der tales om Folk af Skiels-Aar og Alder.

(n) Der er endnu neppe skrevet noget elendigt Skrift imod Religionen, at der jo er i det mindste udkommet et got Skrift til Forsvar for det. Skeer det første hos os, er jeg temmelig vis paa, at det

12

og vanefuld Qvæg bør Eyeren vogte for Beskadigelse; skal da Mennesker, det farligste iblant alle Creaturer,

frit kunde gjøre hvad ont han vil (o) ? Lad os ikke søge ved Frihed at befordre det Onde (p): det har desuden Kræfter nok af sig selv.

De trøste sig ved at gode Skrifter foranlediges ofte ved onde: Ja underti-

sidste og vil skee. Man skal kun ikke være saa bange. Regieringen, skulde jeg troe, at enhver skriver om, med behørig Fornuft og Forstand; Skaden vil ellers blive hans egen. Brave Folk kan offentlig forsvare sig mod offentlig Angreb, naar det er af Værdie, og dog ikke af den Beskaffenhed, at Lov og Ret er nødvendig; Daarekiste-Snak kan alle Folk foragte.

(o) Det samme som gjør Mennesket til det farligste blant alle Creature, gjør ham og til det fuldkomneste blant alle Creature. At han skal kunne gjøre frit, hvad Ont han vil, er der ingen, som nogen Tid siger, og det følger slet ikke af Censurens Ophævelse.

(p) Hvem har sagt at Frihed i sig selv befordre det Onde; Tvang befordre det meget meer. Frihed bestaae med Love, og der er Forskiel paa

Frihed og Ryggesløshed.

13

den skeer det saa, men hverken ofte eller altid. Thi gode Skribenter, duelige til at igiendrive falske skadelige Lærdomme med Fynd ere overalt faa, og endnu færre som vil befatte sig dermed (q). Og om det end skeer, det onde bliver ligevel hos de fleste staaende ved Magt. Det nye, det behagelige, det smigrede for vore onde Tilbøyeligheder i skadelige Skrifter, gjør langt større Indgang, end alt det grundige i Giendrivelsen (r); Folk i Almindelighed søge ikke saa meget efter det sande som det behagelige, de læse meere til Fornøjelse end Undervisning (s).

De mener i øvrigt, at Skrive-Friheeden staaer i saa fast en Sammenheng med

(q) Dette er urigtigt og imod al Erfaring. Er der gode Skribenter i Landet, da komme de vist nok, naar Pligt opbyder dem. Endogsaa hos os selv har vi i denne korte Tid seet Prøver derpaa.

(r) Det faaer da være deres egen Sag. Men derfor prædiker man Fok, skriver for dem, og underviser dem, at de skal tage det til Eftertanke.

(s) Det skader jo intet, undtagen man vilde tænke, at Folk fodnøies meer ved det, som duer intet, end ved det som er got, hvilket ikke er sandt i Almindelighed.

14

gode Skrifter, at man ikke kan røre ved det eene uden tillige at bortrømme det andet. Men skulle vel ogsaa brave velsindede Skribenter holdes fra at skrive vel, fordi det ikke tillades de onde at skrive ilde (t). Jeg indseer ikke den Sammenhæng. Det Forbud Lovene sette til Gierde for farlige Skrifter formaaer i det høyeste ikkun dette, at i Fald Skribenten er saa egensindig at han ingen Lutring (u) vil vide af at sige, man da maae savne det gode tillige med det onde. Men det Tab, kan vel aldrig være saa vigtigt, at det skulle overveie den Fare der Al-

(t) Nei ikke derfor, men fordi brave og velsindede Skribenter ikke finde Behag i at lade sig mønstre, naar de gaae et Skridt uden for Landeveien,, og altsaa bør Forfatteren kunne indsee den Sammenhæng. Naar en skriver got, vil han have trykket enten alt, eller intet.

(u) Lutring, hvad skal man tænke om dette Ord? Det skulle vist være en forunderlig Mand, som man skulde give i Commission at lutre en Heel Nations Skrifter, og besynderligere endnu den, som vilde tage sig det paa.

15

mindelige sættes udi ved onde forargerlige Skrifter, (v).

Lad os nu komme til det meget gode som i deres Tanke stal blive en Følge af Skrive-Friheden. Med Tiden, siger de, have vi Aarsag til at haabe gode og udførlige Skrifter, hvorudi Sandheden siges uden Skye, dog med Anstændighed. Skulle disse gode Skrifter være en Frugt af Skrive-Friheden, da maae De nødvendig forudsætte ar samme tilforn ved Censurens Tvang ere holdne tilbage. Men jeg troer De gjør vores Danske Censur uret. Vel har jeg hørt, at adskilligt anstødtigt imod Religionen og Staten ofte derved er bleven afværget, men at gode Skrifter og Tanker, endog oftest de beste, ere blevene Undertrykke, det har jeg aldrig Hørt. Dog

(v) Naar Forfatteren tænker i en anden Orden, end den, hvori disse Tanker tilsammen ere samlede, da vil han uden Tvil ikke see denne saa store Fare for det Almindelige. Hvorfor er der saa mange andre kloge Folk, som

ikke seer det mindste af saadan stor Fare?

16

de anfører selv et Beviis derpaa, nemlig det i Capitain Lütksns Oeconomiske Tanker udeladte 6te Capitel om Forpagtninger, eller som Auctor kalder det selv: om For-Høyelses-Told og Told-forpagtning. Hvad der har forvoldet denne Udeladelse, det forklarer den brave Mand selv, naar han skriver, S. 55. Dette Capitel har Autor efter en Judicieux Vens amiable Raad udeladt til videre. Hvad heller nu Censor eller nogen anden har givet ham dette Raad, saa seer man deraf, at ingen Egenmyndighed eller despotisk Forbud, men et venligt Raad har været Aarsag dertil. Paa hvad Grund dette Raad er bleven bygget, kan jeg ikke vide, siden jeg ikke har seet Capiteler, dog giver Tidens Omstændighed mig Anledning at giætte, eftersom den . 1ste Part af de berømte Oeconomiske Tanker er udkommen 1756, just ved den Tid da Told-Forpagtningen paa adskillige Steder i Rigerne allernaadigst var bleven paabudet, at det Capitel maaskee har haft noget imod samme. Er det nu saa, da bortfalder derved al deres Critique, da det er bekiendt, at

17

der tilforn hos os ikke har været nogen tilladt i offentlige Skrifter at bedømme Regierings- og Stats-Sager. Thi endskiøndt jeg vel er af samme Tanker som De, at man herudi ofte har gjort en Hemmelighed af der som ingen Hemmelighed burde gøres af, saa veed man dog at Regieringen tilforn har tænkt anderledes, og at en Censor følgelig ved at tillade sligt havde underkastet sig saaledes som ofte skal være skeet, Erindringer om ikke Irettesættelser, (x) For Resten er det

(x) Har De ikke nu selv tilstaaet, Hr. Forfatter! at mange gode Ting ere blevne borte formedelst Censuren. Hvem siger at det just er af Ondskab, Censuren har forhindret gode Skrifter. Det kan gaae meget naturligt til, saaledes som De selv siger. En Censor skulde underkaste sig Erindringer og Irettesættelser. Er det derfor Under, at han ikke kunde lide nu dette Ord, nu denne Tanke, nu denne heele Side, o. s. v. Men hvad meener De vel, at en god Skribent kunde synes derom? Det er og heller ikke sagt at gode Skrift rer ere saa ofte blevne forbudne at trykkes. Men jeg skal sige Dem noget, som er vist: Der ere mange gode Skrifter blevne uskrevne, fordi de skulde kiempes med Censuren, mønstres, rettes,

18

ikke min Sag at forsvare de gode Mænd, som Censuren tilforn har været betroet; det er for Deres egen Skyld jeg erindrer dette, at ikke Deres gode Character hos Publikum skal lide ved offentlig Forurettelse imod andre, (y) Kan ellers gjerne være, at Censores, som efter Loven ikke vare videre forbundene end at afværge alt anstødt imod Religionen og Staten, undertiden have strakt deres Magt og Myndighed for vidt; (z) Men skulle ikke den Misbrug kunde hemmes uden just at nedrive den heele Dæmning og derved at give Ondskab sit fulde Løb? (a)

og tilsidst ikke mere være i Stand til at fyldestgøre Forfatterens Hensigt. Har De tænkt paa dette, da De skrev Deres Brev?

(y) Det har vist ingen Fare, saavidt jeg forstaaer; thi det er uden Modsigelse, at Censuren har hindret gode Skrifter paa meer end een Maade.

(z) Ja maaskee, men er det ikke skeet, saa kunde det skee, og det er nok til at vise Herligheden af Censurens Ophævelse.

(a) Nei, saavidt jeg begriber, man her være enten Trykke-Frihed eller Censur, eet af Deelene; alt andet bliver Qvaklerie. At Ondskab giveg fuld Løb ved Censurens Ophævelse, er et for-

19

Saa lidet nu Censuren har været Aarsag til gode Skrifters Død og Undergang, saa lidet kan Skrive-Frihed ansees for en Kilde til deres Liv. At der ikke skrives saa meget hos os, som i en Deel andre Lande, hvilke et langt større Antal af Lærde, Beliggenheden, med meere giver et anseeligt Fortrin for os, beroer paa gandske andre Aarsager: Skrive-Friheden gjør meget lidt enten til eller fra. (b) Ikke desto mindre, at der vil findes hos os i Fremtiden ligesom tilforn, al Den Tid intet indfalder, hvorved De Lærdes arbeidsfulde Iver maatte qvæles, om ikke mange saa dog nogle, der ved gode Skrifter søge at befordre Videnskaber og udbrede Nationens Ære, vil jeg ikke allene ønske men ogsaa haabe, uden just at bygge mit Haab paa de Herrer Lütkeners Oeconomi-

underligt falskt Begreb, som er Grundvolden til alle disse Tanker. Man skulde tænke, at Himmel og Jord var i eet, formedelst denne syndige Censurs Ophævelse.

(b) Det er klart, at Skrive-Friheden gjør til i denne Sag, endskiønt ikke alt. Af det jeg har sagt her og der i disse Anmærkninger, vil Forfatteren let see, hvorledes jeg vilde bære mig ad

med at bevise det.

20

ste Skrifter og Hr. Etatz-Raad Guldbergs almindelige Historie. Jeg er vel eenig med Dem derudi at disse med flere (jeg tør endog legge Deres egne til) ere smukke priisværdige Skrifter, omendskiønt det ikke just er Frihed i at skrive der giver Dem deres rette Værd; Men hvorledes samme, der have seet Lyset længe for Skrive-Friheden, kan være Borgen for, at den følgende Tid vil bære mange saadanne herlige Frugter,

begriber jeg ikke.

Iblant andet, der foraarsager Dem en inderlig Glæde over den forønskte Dag, De saa meget haver længtes efter, er ogsaa dette: at enhver kan vise sig saadan som han er. Vist nok ville de Viise sig saadanne som de ere, men da det er sig selv og andre, end og Heele Nationen til Beskiemmelse, at onde Skribenters rette Skikkelse kommer for Dagen, saa var det efter min Tanke bedre, at man, for at holde Skammen inde, fik den slet ikke at see. (c)

(c) Det skulde være et besynderligt Menneske, som vilde udlægge slette Skrifter til en Nations Be-

21

Hvad er det videre for got, som Skrive-Friheden i Deres Tanker skal bringe til veye? Over Hovedet har man Aarsag at haabe, siger De, at Skrive-Friheden vil bringe vort Folk fra forfængelige Ting til alvorlige, opmuntre det, udbrede Kundskab, forjage Dorskhed og Søvn, gjøre os igien til et Folk, som vi have afladet at være & c. Lutter herlige Frugter, maatte de kuns blive virkelige! Var det om Ønsker at gjøre, da ville jeg foreene mit med Deres, at vore Landsmænd maatte føres fra Forfængelighed til Alvorlighed, at Kundskab maatte udbredes, Søvn og Dorskhed forjages, men at Skrive-Friheden skal blive det rette Middel dertil, er hos mig et blot Ønske uden Haab. Den vil maaskee foraarsage, at der skrives herefter meere end før, men til at opnaae det Øyemaal, Bøgerskrivning bør sigte til,

skiemmelse. Hvad skulde da iblant andre Steder Engelland sige, hvor der tilligemed mange gode Skrifter styrter frem det elendigste Tøi, som nogen til kaste Øine i. Havde vi ingen gode Skribenter, da var det en anden Sag.

22

kommer det ikke saa meget an paa at skrive meget, som at skrive got. (d) Vldenstab, Dyd, gode Sæder saa vel som de beforders ved gode grundige Skrifter, saa meget hindres de ved mange slette. Havde Bøgerskrivning ingen anden Nytte end at flye ørkesløse Folk noget at gjøre, da kunde der uden synderlig Betænkning vælges eet af to: enten at skiære Svovl-Stikker eller at skrive Bøger, men unægtelig har den en langt ædlere og høyere Hensigt, som saa ere i Stand til at fyldestgjøre. Ved offentlige Skrifter at formere Videnskab, at opdage og oplyse Sandheder; endog naar der skrives for den gemeene Mand, at udbrede al slags nyttige Skrifter, at danne Folkets Sind, at plante Liv og Lyst til noget Retskaffen; er visselig ikke enhver Mands Sag. Til alt dette

(d) Ja det kommer an paa een Ting endnu; det kommer an paa, at de, som kan skrive got, ikke have nødig at frygte for, at det, de har skrevet, bliver maaskee ikke trykket, det kommer an paa, at saadan en god Skribent tør skrive efter Overbeviisning, med eet Ord, kiære Hr. Forfatter!

det kommer an paa at der ingen Censur er; De maa troe mig.

23

behøves en Pen geleidet af Forstand, ellers var det bedre den aldrig var skaaren (e).

Endelig har De det gode Haab, at Skrive-Friheden kal gjøre os igien til et Folk, som vi have afladet at være, berige, udvide vort Sprog, uden hvilket at holde i Agt og ære intet Folk kan kaldes Folk. Den Flid der anvendes paa at pynte og forbedre sit Fædernelands Sprog, udtydes vel ikke altid til det beste (f). Man veed hvad Betænkning Adskillige have gjort sig over Kong Ludevig

(e) Alt dette er rigtigt, men kommer ikke Sagen ved. Der har vel ingen nægtet, at det var got, om vi fik lutter gode Skrifter, og dog skrevne uden Tvang af Censur; men hvor tage vi den Herlighed fra? (f) Ja, kiære Hr. Forfatter! dette maa De selv skrive Anmærkning til, om Dem behager, thi hverken af dette eller af Hugonotternes Exempel, som De siden taler om, forstaaer jeg det allermindeste; vore oplyste Tider troe med Grund, at en Regiering har mere at frygte, naar Almuen er barbarisk og vankundig, end naar den er opløst og sleben. Nu kan De selv gætte, om jeg er kommen paa Spor af Deres Meening.

24

den 14des Hensigt dermed, og den Tid Hugonotterne lagde sig først efter at tale og skrive vel Fransk, var der saa langt fra, at de bleve høyt anseet derfor, at det tvertimod blev lagt dem til Last og antaget som er Beviis paa et oprørisk Sind. Det uanseet er jeg af samme Tanke som De, at delige Folkes Bestræbelser for at faae Landets Sprog forbedret, ere altid og allesteds priselige, endog i de Lande, hvor Veltalenhed ikke har nogen besynderlig Indflydelse i Regieringen. Men er ikke ogsaa i vore Tider endeel bleven arbejder derpaa? Uforbederligt er vor Sprog aldeles ikke bleven, thi foruden ander fattes endnu Hoved-Sagen: en fuldstændig Ordbog, men Forbedringen er alligevel ikke saa ringe, ar den jo fortæner med Taknemmelighed at erindres.

I øvrigt, da Sproget ingen Forbedring kan vente ved at rive meget, men ved at skrive vel, saa indseer jeg ikke hvorledes Skrive-Friheden skal kunde bringe den til veye; thi af den store Hob af Skribenter, ofte ukyndige i alle Sprogs Grund-Regler,

25

kan man snarere vente, at Sproget forværrer end forbedres (g). Ikke heller er Skrive-Friheden bunden til det Danske Sprog allene. Hvem der skriver ikke just for den gemeene mand, eller noget angaaende vores eger Land i sær, men til Videnskabers Befordring i Almindelighed, han vil dog gjerne, for at gjøre Nyttens af sin Skrivning desstørre, og at udbrede Landets Ære til Fremmede, vælge et Sprog mere almindeligt end vores Danske (h).

Det man være som det være vil, Skrive-Friheden er overalt Deres Cap de bonne esperance. Ja for saavidt har De ret, at i at skrive, som i andet, bør regiere Frihed uden slavisk Tvang, men aldrig saa stor, at der tillades enhver at komme frem uden Ind-

(g) Nei, De skal have Tak. Forværrer saa let gjør det ikke. Og har De ikke mærket, at, naar man undtager nogle usle Stykker, er Sproget got i de fleste, og taaleligt nesten i alle de Stykker, som er komne ud.

(h) Dette strider imod Erfaring, i Henseende til vore nærværende beste Skribenter; og det er ret vel.

26

skrækning med alt hvad han vil (i). En ganske ubunden Frihed er en Selvraadighed, ikke Frihed: Den rette Frihed er at regieres af gode Love (k). Jeg tilstaaer gjerne at vore Love, naar de forbyde at skrive noget imod Religionen, Regieringen eller gode Sæder, kunde behøve noget Nøyere ar bes stemmes, hvilket jeg ogsaa mener uden Vanskelighed at kunde lade sig gjøre (l); men

(i) Alt hvad han vil. Dette urigtige Begreb kommer saa tit, at man snart man fortørnes derover.

(R) Ret alvorlig, kiære Hr. Forfatter! hvorledes er det fat med Deres Begreb om Frihed, og i sær om Trykke-Frihed? Er det vist, at De intet andet Begreb har om Frihed, end dette, at man, naar man har den, kan gjøre hvad man vil, og at Trykke-Frihed er en Tilladelse, at skrive hvad man vil. Hvad forstaaer De ved en fri Stat, ved et frit Folk, og saa videre? Naar saadanne Begreber lægges til Grund, er der intet Udkomme med nogen Forfatter, thi paa den Maade kan man baade skrive ud og ind.

(l) Hvorledes da? Gid de havde sagt det, eller vilde sige det endnu. Man man give, hvilke Love

27

at der uden mindste Undtagelse upaaanked maa skrives og trykkes alt hvad en forvoven Ondskab drister sig til at føre for Lyset, er noget uhørt endog hos dem, der ere meest

man vil, saa troer jeg at De til dette Øiemed vil blive utilstrækkelige. Her skal jeg jo dog være en som skal censurere. Hvem skal dette være? Lad et Skrift angribe en Misbrug, hvori den selv, som skal prøve Skriftet, har Deel, mener De da vel, at det bliver approberet, lad det angribe nogle Misbrug, i Henseende til Folk, som han staaer i Forbindelse med, eller som han hænger af, som ere hans Venner, Bekiendte o. s. v. Meener De, at han tillod det Trykken, hvor rigtigt og hvor got det end var. Vil De vel fortænke ham derfor? Havde De selv Lyst til at skaffe Dem heele Familier, heele Compagnier, heele Gader paa Halsen, ved at approbere til Trykken et Skrift, som det stod i Deres Magt at hindre, sæt endog at De approberede Skriftet i Deres Hierte. Naar De nu ikke approberede det, og det dog efter Lovene kunde approberes, hvad vilde da Forfatteren og hans Venner sige, besynderlig om de just vare dem, som fornærmedes ved den Misbrug, som Skriftet handlede om? Kiære Hr. Forfatter! De har skrevet i Deres heele Piece Meer, end De har beviist, og meer end De har overlagt.

28

paaholdene paa deres borgerlige Frihed (m). Hvorfor man og kan have det faste Haab, ligesom vores Dyrebare Konge i allerbeste og ædelste Hensigt har tilladt Skrive-Friheden, at han ligeledes af allerhøjest Iver for det Almindelige herefter vil søge paa nogen Maade at hemme Misbrugen af samme (n). Sant nok at

den givne Frihed ikke fritager de onde for Politiets Tiltale, men at forebygge om er dog altid rettere og bedre end at straffe, allerheldst man veed Hvor megen Vanskelighed Rettens Tiltale og Straf er underkastet

(m) Her har vi igien dette alt hvad man vil, eller dog noget, som er ligesaa got.

(n) Men om Kongen ikke udfinder dette Middel, om det maaskee ikke er mueligt at udfinde det, bør vi prise Kongen for Frihed i at skrive det, som vi have Ret til at tænke, og jeg tør vist sige, at Efterslægten altid med Ærbødighed vil tale om Trykke-Friheden, som vor Monark forunder os. Men veed De vel, Hr. Forfatter! da har man glemt det Snavs, som nu, endskiønt uden sand Grund, oprører os saa meget, og da har man kun de gode Skrifter tilbage.

29

For at adlyde Deres Villie har jeg nu sagt Dem, kiære Ven, med den fitalende Oprigtighed, som den eene Ven er den anden skyldig, min Betænkning om det andet Stykke i deres Samlinger; mere denne Gang tillader hverken Tiden eller Rummet. Jeg blev ret forbauset da jeg fik det først at see. Har da Censuren tænkte jeg, holdt noget Got hos Dem tilbage, eller har De i Sinde at komme frem med noget forvovent? Af Frygt for det sidste blev jeg opvakt til nogen større Opmerksomhed; jeg søgte allevegne omkring, i sær foretog jeg det første Stykke paa nye, men fandt dog ikke at Engelen havde prædiket for Dem noget nyt Evangelium. Intet i det øvrige som jo efter min Tanke gjerne kan passere, men det Stykke om Skrive-Friheden vil jeg raåde Dem som en Ven at De holder inde med, eller i det mindste ikke i den Form det har, at lade det komme for Lyset

(o). Hvad vil Folk ellers tænke, naar de seer det 1ste Stykke sigtende til at stadfeste Religionen, det 2det der-

(o) Jeg derimod siger Dem Tak, Hr. S*, at de lod det komme, ligesom det er; det er ret got.

30

imod at aabne Dør for dem der ville antaste samme (p). Lad Begrædelses Arket over Risengrøden beholde sin Klage over Censuren for sig selv. Brave Skribenter, som De, behøve ingen Skrive-Frihed, onde derimod og ildesindede bør ingen nyde.

Til sidst, maa jeg erindre Dem om, at De ikke forglemmer at fuldføre det sidste Stykke om Bøger. Maane det end synes at de tvende anførte Bøger ere nok for eengang til Læserens Underviisning, saa vil det dog være fornøden naar De melder om Leuthengiri Opera udgivne til Frankfurt af Küster 1729 i Qvarto, at forklare hvad det er for et følgende Værk, der udkom paa samme Tid. De mener uden Tvivl Krausii Udgave i samme Aar til Wittenberg, som indbefatter baade Leuthingeri Commentarier d. rebus Brandenb., saavel som garcæi Succesi. arqve res gestas — —

— Brandenb.; men en Læsere ubevandret i

(p) De vil tænke, at kloge Folk bliver nok kloge Folk, og Religion Religion. Har Religionen holdet Prøve i 1700 Aar, saa holder den, nok fremdeles.

31

den Lærde Historie kan umuelig vide Deres Meening, naar ingen videre Forklaring kommer til. Siden De melder om Küsteri Edition af 1729, saa var det vel ikke af Veyen, tillige at underrette Læseren om den første rare Udgave af Leuthengeri Commentarier i nogle Tomer i Octav. Man skee flere end just Begyndere i Videnskaber kunde være tiende med den Underretning. Vidtløftigheden kan ikke være til nogen Hinder, thi det kan altsammen afgjøres med 2 a 3 Linier.

Jeg forbliver & c.

** ** *

Resten i dette Brev kommer ikke denne Sag ved. Men saa mange urigtige Tanker kan man antage for Sandheder, naar man ikke med Sindsrolighed overveier en Ting. Det er Godhed uden Tvil og Ømhedsom har bevæget Forfatteren til disse Udfald, dog saaledes, at de har oprørt Sindet; men det er ogsaa ikke den første Gang, at Godhed uden Overlæg har fødet falske Domme, ligesom den ofte har frembragt urigtige Handlinger. Det er saa got at være upartisk, naar den handler om Sandhed, thi ellers kan man let gjøre Fortred, og naar det skeer, kan det omtrent være ligemeget, enten det skeer af ubilligt Had imod det eene Parti, eller urimelig Godhed imod det andet.

32

Misbruge af en vis Ting bør ikke kunne sætte oplyste Folk i Harmen, naar Tingen i sig selv er god. Man tænke hvad der ellers vilde blive af de beste Ting i Verden, og om man ikke tilsidst let skulde kunne bevise, at der er farligt, at Folk kan læse og skrive. Dersom Tryk-Friheden havde varet hos os i disse sidste tyve Aar, da havde vi uden Tvil været fri for mange af de Ulykker, som vi nu sukke over. De kan vare forsikret. Hr.

Forfatter! at det er ikke nær saa farligt, at nogle kan skrive hvad de vil, (efter Deres Talemaade), som at andre kunne gjøre, hvad de vil, uden at nogen tør eller kan give nogen Oplysning derimod. Det er kun Skade at De ikke har skrevet Deres Forslag, hvorledes Misbrugen kunde hæves, uden at tabe Herligheden; men jeg frygter, at det vilde blive af samme Beskaffenhed, som eet, jeg har hørt af en anden. Man skulde befale enhver, sagde han, at sætte sit Navn under, hvad han skrev. Nei, da maatte man Heller have den mægtige Censur tilbage igien med al dens Egensindighed, naar man skulde vare nødt til at publicere sin Person tilligemed sit Skrift. At Bogtrykkeren bør have Mand for sig i paakommende Til fælde, er vel saa naturligt at det ikke behøver Befaling, endskiønt det var maaskee got at befale det.

1

Hr. F. A d. Voltaires
til Hans Majestæt
Kongen
af Danmark
angaaende den udi hansg Stater forundte

Tryk-Frihed.

Tilligemed nogle

af beslegtet Indhold.

Kjøbenhavn, trykt hos L. R. Svare.

2

i.

3

Allernaadigste Konge! Intet er kiedsommeliger, end for mange Vers; jeg beder Eders

Majestet om Forladelse, at jeg tilbyder Høistsamme saadan en forskrekkelig Mængde deraf. Men til Vederlag tager jeg mig ogsaa den Frihed at sende Høistsamme en heel Deel mere i solut Stil. Pakken vil Høistsamme erholde ved den offentlige Post.

4

Tillader Eders Majestet mig at ønske Høistsamme til Lykke, med den Velgierning, Høistsamme beviser mod sine Undersaatter? Friheden, Høistsamme agter at give Menneskene, er uden Tvivl dyrebarere end Børgernes Frihed.

Jeg er med den dybeste Ærefrygt og den oprigtigste Taknemmelighed. Eders Majestets Nær Genf d. 15 Jan. 1771 allerydmygste og underdanigste Tiener Voltaire

5

Brev.

Til dydige Monark! vel er Du født til despotisk Regiering, men troer DU da, fra DIN baltiske Havbugt af,

endogsaa at herske over mig? Er jeg een af DINE Undersaatter, at DU saaledes gjør imod mig; som imod dem? At DU formilder mit Liv og gjør mig lykkelig?

Der eve kun faa Konger, der saaledes, som DU, saae uden for de Grendser, som Naturen har sat for deres hellige Magr. Keiseren i China, som jeg tidt skriver til, har hidindtil ikke gjort mig det ringeste Compliment. Bedre er jeg tilfreds med den prisværdige Amazone, som har rokket den fede Mustapha's Keisersæde; og den vise Stanislaus og den store Friderik (som jeg var lidt Uvenner med for nogen Tid) sende nu og da til min ydmyge Eensomhed, nogle Naadesbeviisninger, som Svitserland pryder sine

6

Aviser med. Jeg er ikke saa gode Venner med Ganganelli, han troede, at jeg ikke var en god Christen, fordi jeg reiste til Preussen, men denne Pave tog Feil, omendskiønt han er ufeilbar.

Men, uden at undersøge hvad man skylder Biblen, om det er bedre i denne Verden at være Pave eller Konge, eller om det er end mere behageligt at leve ubekjendt som jeg; saa vover min rolige Alderdom det, at lade sig høre af Jura's Udørkener for DIN vise Ungdom: Og fri med Ærbødighed, dristig uden Stolthed, kaster jeg mig hen for DINE Fødder, i Navn af den hele Menneske-Slegt; Den taler ved min Røst, den velsigner DIN Mildhed; DU giver Mennesket sine Rettigheder igien, og DU tillader at tænke. Prædikener, Romaner, Narurkyndighed, Oder, Historie, Opera, alting maa skrives af enhver, og lad saa pibe hvem der lyster.

Paa andre Steder har de klippet Vingerne paa Pegasus. En Fuldmægtig i egentlig Forstand, siger udi Paris sommetider til mig: "I maae melde Jer paa mit Contor. I maae have en Tilladelse,

7

naar I vil tænke. Dersom I vil have Vittighed, saa gaaer til Politiet; gaaer dog Pigerne vid, uden at een skulde skamme sig derfor, og deres Handtering er nok saa god, som Jeres: den er ti gange behageligere, og det skiønsomme Publicum er dem mere forbunden end Jer."

Og saaledes, Store Konge! beegnes Parnassen og de beskæmmede Efterfølgere af Plutark og Horats. Belisarius tør intet udgive i Paris, dersom Monsr. Ribalier ikke synes derom.

Hielp Gud! Monne Bogtrykker-Konsten i en Stat være saa fordervelig for Landets Vel? Voitures Klygter og de opskruede stolte Ord, som Balzac temmeligen i Utide slog om sig med; og Scarrons Romaner: disse have ikke sat Verden i Oprør-Chapelain var ikke Ophavsmand til Fronde-Krigen. Naar den rasende Tvedragt under en viis og from Konge overalt udbreder Vederstyggelighed hos den opblæste Polakker; naar det ottomanniske Riges Glands formørkes og dets Styrke nedlægges for Ørnen af Moskov; Monne da alt dette store Oprør

8

være Virkningen af en tossed Commentarius eller slet Sonett? Nei; naar et heelt Folk hengiver sig til indbyrdes Tvistigheder, naar vi ødelegge hverandre, da er det ikke for en Bogs Skyld.

Og hvad Ont kan endelig en stakkels Skribent komme afsted? Han kan komme sin Forlegger til at spille Bankerot og sine Læsere til at tabe Taalmodighed., og han kan faae udpebet sine Skryderier, sine falske Slutninger og sit daarlige System. Dersom en Bog er slet, saa er der intet, som kan forsvare den, og er den god, o saa kan al Verdens Konger ikke nedtrykke den. Den forbydes i Rom, og beundres i London. Den bandsættes af Paven, og hele Europa vil læse den.

En vis Doctor *), som har forhvervet sig Bifald paastaaer, at ligesom han, ingen bør have Vittighed. Aldrig skal du faae din Bible frem, du hippokratisk Mamluk; lykkes det kunde før lykkes dig at helbrede mig for min Wittesyge! Holdt op med at drille de levende og de Døde! Du som vil være Ty-

9

ran mod mine Tanker og en Morder mod min Krop, vel kan du formene dine Syge at leve, du kan dræbe dem allesammen; men aldrig et got Skrift. Du brænder dem, Jeronimus, men Luen af disse Dømte lyser for mig og tillige sværter dit skiændige Aasyn.

Men, siger du, der var nogle ildelydende Ord, som smager af Philosophen, ja gaaer næsten ud paa Sandhed. Vel, igiendriv dem, er det ikke dit Arbeide? Kan du ei beklukke Papiir, som jeg gjør? Folk benytte sig af alle vore Tvistigheder. Af vores sammenslagne Flintestene flyver der Gnister ud, deraf kan Lyset frembringes; og vi ere ikke blevne oplyste ved vore store Lærde, uden ved det, at dem er bleven modsagt.

Pib I mig kun frit ud, kiere Brødre, jeg betaler Jer med samme Mynt. Uden den Ret at undersøge og uden Modstandere ligger aling i Dvale, som i Rom, hvor siden otte Aarhundrede, den roelige Trældom knusede Sindets Gaver.

Ikke vil du ved DIN retfærdige Tilladelse, Store Konge, at denne Frihed skal vanslægte til Over-

10

giveness; og dette er ligeledes alle fornuftige Folks Ønske; de have Arsag at holde paa Sæderne. De straffe alletider en vanartig Skribent.

Alle disse Pasquiller, indgivne af Gierrighed, fødte af Ubluehed og opklækked hos Marteau, finde sammesteds og strax efter Fødselen deres ævige Grav. De Retskafnes Stemme er nok for os, at kunde igiendrive den flaneverne Maillets hypochondriske System. Neppe havde Systeme de la Nature viist sig, saa faldt det strax tilbage igien i Støvets Skiød. Nei, Store Gud, i denne Verden, hvorudi din Viisdom skinner, har aldrig noget raadent Korn frembragt en Aal. Themis maatte foragte dette nye System. Den Lærde og ikke Bødelen kommer det til at undervise.

Viis mig en eneste Pasquil i det hele Europa, som ikke bedækkcs af en ævig Skam; eller som en varig Glemsomhed ikke holder fast paa Bunden af den urene Myre, hvoraf den først fremkom.

Sommetider straffes baade Pennen og Tungen, eller den andægtige Tale af en oprørisk Liqueur og en

11

Guignards, en Bourgoins gyselige Prædikener, holdne af Dievle i Jesu Christi Navn.

Men, fordi at een og anden Haand har søled sig i Blod, skal vi derfor forbydes at bære Kaarden? Fordi man kan udøse skiendige Ord; skal derfor gjøres til Lov, aldrig at tale? Naar en Slyngel i sin Afkrog skriver en Satire; har jeg derfor mindre Rettighed til at tænke og skrive? Lad os straffe Misbrug, men den rette Brug er tilladt.

De skumle Fiender af den herlige Fornuft, klynke sommetider over den nyttige Opfinder, som støbte et bevægeligt Alphabet i Metal, bragte det under Pressen i en Orden, og kunde mangfoldiggjøre alt det, hvad vor Geist kan føre i Pennen. Denne Kunst, sagde Baier, har anrettet Uorden i Familierne, den har gjort Dreng- og Pigebørn for kloge. Lad være saa, men hvilket Gode har den ikke stiftet tilligemed? Før end en Tydsker opfandt Trykkeriet, i hvilken afskyelig Pøle levede da ikke mit Fødeland? Store Gud! hvilken Skam, at et fattigt Folk løb til Fods til Rom, at bringe de faa Penge did, som det endda

12

havde! Og kom saa igien, velfornøjet med den hellige Madona, sang hendes Litanie og bad om Almisse! Førtes den unge Brudgom af Kirken til Hymens Leye, saa betalte han til Degnen for den første Nat Døde een som gjorde Testamente og havde ikke betænkt St. Peder, saa kunde han ikke faae Kirkegaardens Ære. Ja, et heelt Rige bandsat og dømt stod aaben for den første den bedste, som ville indtage det, naar en Konge paadrog sig Pavens og Guds Vrede, og ægtede sin Gudmoder, uden at betale Rom for det.

O I Konger! hvem var det, som brød de Lænker, hvormed I vare belagte? hvem var det, som kunde udfrie Eder af Eders plumpe Fordomme? Hvem gjorde Eder mægtige i Eders eget Land, uden at I behøvede at være ugudelige? Hvem formaaede at skremme Harpyerne fra Eders Taffel, og at sette Folket og Eder i Sikkerhed for deres Graadighed? Hvem var det, der kunde give en Siel til den dumgiorte Almue? Bøgerne have gjort alt: og der maa siges hvad man vil, saa har I ikke hersket, I Konger, før end man begyndte at læse. Værer da tak-

13

nemmelige, elsker de gode Skribentere; I maae aldeles ikke forurolige Eders Velgjørere.

Og regner I de Fornøielser for slet Intet, som de forskaffe Eder? De rene Fornøielser, som aldrig forgiftes ved Samvittighedsnag. Har aldrig Melpomenes Taarer og hendes Søsters Latter læget Eders fortredelige Lune? Er I ikke fornøiet, naar efter Maaltidet, de sande Historier af en Karl, af en Ludvig Eder forelæses? Naar Autor var bunden ved en skinhellig Censor, siger I da ikke Dommen af over ham, at han er en Tosse? Han maae være

Utvungen; den stolte Ørn maa efter eget Behag kunde omstreife paa Luftens Bane. Ikke ynker jeg

et Nød, som er vant til Aaget; himmelen har dannet det, til at bukke sin hals; Heste, isom bær dig, behøver et Bidsel; en Munk er en frivillig træl af sine Lænker; men Friheed skylder man den Mand som tænker. Skulde Parnassen som de til Søstre

boe paa, være et Kloster, staae under Abbed inden og velsignes af en Bisp og skriftes af en Grizel?

Aldrig har man sagt til dem; vogt Jer vel, kiere

Søstre! at falde paa at tænke uden Jeres Directeur:

14

og naar I skrive om Almanaken i Lüttich, saa tale ei om Aarsens Tiderne, uden I har et Privilegium.

Hvad vilde vel Urania sige til saadan løjerlig Tale? Parnassen taaler hverken Tyranner eller Skinhelgen. Den er et ævigt og høit Republik, som veed af ingen andre Love end Thelemas (*). Det er friere end den tapre Berner, end Noblen i Venedig og Tænkemaaden i Genf. Det strækker sit Herstab fra det ene Verdens Hiørne til det andet; og enhver ønskede at optages iblant dets Borgere.

Iblant disse Søstre, Store Konge! bliver Ligheds Ret, som er latterlig ved Hoffet, altid helligen bevaret. Men deres Regiering, som er saa modsigende imod andre, ligner enddog DIN, da den veed at behage alle og enhver.

Om Trykke-Friheden af samme.

Men hvad Ulykke kan Joh. Jacobs Spaadom gjøre Rusland? Ingen; det maae være ham tilladt at forklare den mystisk, typisk, allegorisk efter Brugen. De

*) Villien.

15

Nationer, som skulde ødelegge Russerne, skulde være de skønne Videnskaber, Matematikerne, Selskabelighed, Artighed, som fornedre Mennesket, og forvende hans Natur.

Man har trykt fem til sex Tusinde Pieser i Holland imod Ludvig den 14de. Ingen har hiulpet til at han tabte Batallierne til Bienheim, Turin og Ramilliers,

Overalt er der en naturlig Ret, at betiene sig af sin Pen ligesom af sin Tunge paa sin egen Regning, Fare og Lykke. Jeg kiender Bøger nok, som ere kiedsommelige, men ingen, som har gjort virkelig Ulykke.

Theologerne, eller de derfor holdte Statskyndige, raabe: "Religionen er omstødt, Staten forloret, dersom I trykke visse Sandheder eller visse Egnemeneringer. Understaae Eder aldrig at tænke, førend I dertil have udbedet Eder Tilladelse hos en Munk eller anden Skriftdommer. Det er imod god Orden, at et Menneske tænker selv. Homer, Plato, Cicero, Virgil, Plin, Horaz have aldrig udgivet noget uden med det Theologiske Facultets eller den hellige Inquisition's Tilladelse.,, "Seer i hvilken græsselig Elendighed Holland og

16

Engeland ere faldne ved Pressens Frihed. Det er sandt, at de have bemægtiget sig hele Verdens Handel, og at Engeland er seierrig til Vands og Lands, men det er kun en falsk Høihed, en falsk Rigdom; de gaae med sterke Skrit til deres Undergang. Et oplyst Folk kan ei bestaae."

Man kan ei tænke mere fornuftig, mine Venner! men lad os see, dersom det behager Eder, hvilken Stat er ødelagt ved en Bog. Den farligste og skadeligste af alle, er den af Spinose. Han angriber ei allene som Jøde det Nye Testamente, men som lærd ødelegger han det gamle; hans ateistiske Lærebygning hænger bedre tilsammen, er bedre udtænkt tusinde Gange end Stratons og Epicurs. Man behøver den største Dybsindighed, for at besvare de Beviis, hvorved han søger at bekræfte, at en Substands ei kan frembringe en anden.

Jeg har Afskye for hans Bog, som jeg forstaaer maaskee bedre end I, og hvorpaa I have meget slet svaret; men have I seet at denne Bog har forandret Verdens Skikkelse? Er der en Præst som har tabt en Skilling af hans Indkomster ved Afgangen af, Spinoses Verk. Er der en Bisp, hvis Indtægter ere formindskede? Tvertimod, deres Indkomster have

17

fordoblet sig siden den Tid; hele Ulykken træffer allene et lidet Antal af fredelige Læsere, som have undersøgt Spinoses Beviis i deres Kammer, og som have skrevet for eller imod disse meget lidet bekendte Verker.

J selv, saa uefterrettelige ere I, have ladet trykke ad usum Delphini Lucrese's Atheisterie, (som man allerede har forekastet Eder) og deraf er ingen Urolighed, ingen Forargelse kommet; man lod ogsaa Spinosa leve i Fred i Holland, ligesom man havde ladet Lucrese i Rolighed i Rom.

Men fremkommer der iblant Eder nogen nye Bog, hvis Begreber støde noget an imod Eders (forudsat at I have Begreber), eller hvis Forfatter er af et stridigt Partie ihenseende til Eders Anhang, eller det, som er verre, hvis Forfatter er af intet Partie; da raabe I strax paa Brand, der bliver en almindelig Allarm, Forargelse,

Stoien i Eders lille Hjørne af Jorden. See et afskyeligt Menneske, som har ladet trykke, at dersom vi ei havde Hænder, kunde vi ei gjøre Strømper og Skoe, hvilken Bespottelse! De Andægtige skrige, Geistligheden forsamlers sig, Allarmene formere sig fra Colleg til Colleg, fra Huus til

18

Huus; hele Selskaber ere i Bevægelse, og hvorfor? for fem eller sex Sider, hvorom der ei tales mere efter tre Maaneder. Mishager en Bog Eder? giendriver den; kiedes I ved Den? lader være at læse den.

O, sige I mig, Luthers og Calvins Bøger have fordrevet den rommerske Religion af det halve Europa. Hvorfore sige I ei ogsaa at Patriarkens Photii Bøger have fordrevet den rommerske Religion af Asien, Afrika, Grækenland og Rusland?

I bedrage Eder meget grovt, naar I tænke, at den er fordrevet ved Bøger. Det Russiske Rige har 2000 Miles Strækning, og der er ei sex Mennesker, som vide nøie de imellem den græske og romerske Kirke omtvistede Stykker. Dersom Munken Luther, dersom Kaniken Jean Chauvin, dersom Præsten Zvingel havde ladet sig nøie med at skrive, skulde Rom endnu Herske over alle de Stater, som den har tabt; men disse Folk og deres Tilhengere løbe fra Bye til Bye, fra Huus til Huus, opbragte Konerne, bleve understøttede ved Printzer. Den Furie, som efter Virgili Sigende, reed Amata og pidskede hende som en Klods, var ei mere urolig. Vider at en svermende, oprørsk,

19

uvidende, snedig Capuciner, som er en speider, udsendt af en eller andet Ærgierrig, som præker, skrifter, meddeler sacramentet og opspinder Renker, vil snarere kuldaste en Provinds, end hundrede Skribentere kunne oplyse dem. Det var ei Alcoranen, som gav Mahomet Lykke, men Mahomet som befordrede Alkoranens fremgang. Nei, Rom er ei overvundet ved Bøger, den blev der, fordi den har opbragt hele Europa ved sine Røverier ved sit offentlige Aflads-Kram, ved sin Foragt for Menneskene, ved at have vildet beherske dem, som tamme Dyr, ved at have misbrugt sin Magt i en saadan Grad, at det er forunderligt, at den har beholdt en eneste Landsbye. Henric den 8de, Elisabet, Hertugen af Saxen, Landgreven af Hessen, Printzerne af Oranien, Condes, Colignes have gjort alt, og Bøgerne intet. Trompeterne have aldrig vundet Batarier eller nedbrudt Mure, uden de for Jerico.

I frygte Bøger, ligesom visse Landsbyer skrekkes for Fioler. Lader kun læse og lader kun dandse; visse tvende Forlystelser skulde aldrig gjøre Ulykke i Verden.

20

Om den grusomme Fare af Læsning ved samme.

Vi Jaussouf Cherebi ved Guds Naade det hellige Ottomaniske Riges Mufti, Lysenes Lys, udvalgt iblant de Udvalgte, ønske alle Troende, som see dette, Dumhed og Velsignelse.

Eftersom at Said Effendi, tilforn den høie Ports Ambassadeur i en liden Stat kalder Frankrig, som ligger imellem Spanien og Italien, har beretter iblant os den fordervelige Brug af Bogtrykkerie, og har raadført sig over denne Nyhed med vore Høiærværdige Brødre Cadernerne og Imanerne i den Keiserlige Bye Stamboul, og i sær Faqvirene, som ere bekiendte af deres Iver imod Fornuften, have Mahomet og Vi fundet for got, at fordømme, fordrive og forbande bemeldte helvedske Trykkerie-Opfindelse, af efterfølgende Aarsager:

1) Denne Lethed i at meddele sine Begreber, sigter øiensynlig til at forjage Uvidenhed, som er vel indrettede Staters Beskyttere og Vagt.

21

2) Det er al befrygte, at iblant de Bøger, som bragtes fra Vesten, skulde findes nogle om Agerdyrkningen, og om Midler til at forbedre de mechaniske Konster, hvilke Verker kunde i Tiden (det Gud forbyde) opvække vore Agerdyrkeres og vore Fabriqueurers Hierne, oplive deres Vindskibelighed, forøge deres Rigdomme, og indgive dem engang nogen Høihed i Sielen, nogen Kierlighed til det almindelige Beste, en Tænkemaade lige imodsat den sunde Lærdom.

3) Det vilde tilsidst hænde sig, at vi fik historiske Bøger uden Mirakler, som underholde Nationen i en lykkelig Dumhed; man skulde i disse Bøger have den Ubluhed, at vise Retfærdighed imod onde og gode Handlinger, og at anbefale Billighed og Kierlighed til Fædernelandet, hvilket øiensynlig er imod vore Rettigheder.

4) Det kunde med Tiden skee, at usle Verdsligvise, under den anseelige men strafværdige Forevending, at oplyse Menneskene og gjøre dem bedre, vilde komme at forestille os farlige Dyder, hvorom Folket aldrig bør have nogen Kundskab.

22

5) De vilde, ved at forøge den Høiagtelse som de have for Gud, og ved forargeligen at lade trykke at han opfylder alt med sin Nærværelse, formindske Antallet af Pillegrime til Mecca, til Sielenes Saligheds store Skade.

6) Det vilde vist hende sig ved den megen Læsning i de vestlige Skribentere, som have handlet om smitsomme Syger, og om Maaden at forekomme dem, at vi skulle være saa ulykkelige at forebygge Pesten, hvilket var en grusom Forgribelse imod Forsynets Veie.

Af disse Aarsager og andre, for de Troendes Opbyggelse og for deres Sieles Velfærd, forbyde vi dem aldrig at læse nogen Bog, under Straf af den ævige Fordømmelse. Og af Frygt at den dievelske Fristelse til at oplyse sig ey skal betage dem, forbyde vi Fædre og Mødre at lade deres Børn lære at læse. Og for at forekomme al Overtrædelse af vor Ordonantz, forbyde vi dem udtrykkelig at tænke, under samme Straf; leggende til for alle Rettroende, at angive for vor Domstoel enhver, som har udtalt fire sammenhengende Talemaader hvoraf man kan uddrage en klar og rigtig Mening. Vi befale, at man i alle Selskaber skal be-

23

tiene sig af Ord, som intet betyde, efter den høie Ports gamle Brug.

Og for at hindre, at ei nogen Tanke som Contraband skal komme ind i vor hellige keiserlige Stad, beskikke vi i Særdeleshed Hans Høiheds første Medicus, som er fød i en Nord-Vestlig Morads; hvilken Medicus, eftersom han allerede har dræbt fire høie Personer af den Ottomaniske Familie, har mere Fordeel end nogen anden, ved at forekomme al Indførsel i Landet af Kundskab: ham give vi Magt her ved dette, at lade gribe hver Begreb, som maatte fremstille sig for Stadens Porte enten mundtlig eller skriftlig, og tilføre os bemeldte Idee med bundne Hænder og Fødder, for at blive afstraffet, som det os vil behage.

Givet paa vor Palæe Dumhed den 7 i Maanen Muharem Aar 1143 fra Hegire. Om Pressens Frihed af Hume. Intet kan sætte en Fremmed i større Forundring, end den meget store Frihed, som vi have i En-

24

geland, at meddele Publico alt hvad os behager, og offentlig at at dadle alle de Anslag, som Kongen eller hans Ministre fatte. Naar Regieringen beslutter Krig, paastaar man, at den enten af Uvidenhed eller onde Hensigter ei indseer Nationens Beste, og at Fred i nærværende Omstændigheder var meget at fordrage. Naar Ministrene erklære sig for Fred, saa forlange vore politiske Skibentere intet uden Krig og Ødeleggelse, og forestille Regieringens Forhold som slet og forsagt. Eftersom denne Frihed ei taales i nogen anden Regiering, hverken republikansk eller monarkisk, i Holland og Venedig lige saa lidet, som i Frankrig og Spanien; saa kan den meget natuuriig give Anledning til disse tvende Spørsmaal. Hvorledes gaar det til at Storbritanien har en saadan besynderlig Frihed? Og om den uindskrenkede Brug af denne Frihed er Folket fordeelagtig eller skadelig?

Til det første Spørsmaal, hvorføre Lovene tilage os saa overordentlig stor Frihed? Troer jeg, kan Aarsagen udledes af den blandete Regieringsform, som hverken er ganske monarkisk eller ganske republikansk. Man skal finde, saa fremt jeg ei tager Feil,

25

at det er en sand Politisk lagttagelse, at de toe yderste Arter af Regieringer, Frihed og Slaverie, nærme sig mest til hverandre; og at, naar man forlader det yderste, og blander lidet Monarkie med Friheden, bliver Regieringen alrid friere; og paa den anden Side, naar man blander lidet republikansk i Monarkien, bliver Aaget altid besværligere og utaaeligere. Jeg vil stræbe, at oplyse det. I en Regiering, som den i Frankrig, som er ganske uindskrænkket, og hvor Love, Skikke og Religion, alle have den Hensigt, at gjøre Folket fuldkommen fornøiet med sin Tilstand, kan Monarken ei have ringeste Misundelse til sine Undersaatter, og er derfor tilbøielig, til at forunde dem store Friheder i Tale og Handlinger I en fuldkommen republikansk Regiering, som den Hollandske, hvor ingen Magistrat er saa anseelig, at den kan opvække Statens Misundelse, er heller intet at befrygte, dersom man betroer Magistraten en meget uindskrenket Magt: og omendskiønt mange Fordele høstes af en saadan Gevalt til Freds og Ordens Vedligeholdelse; saa paalegger den dog de menneskelige Handlinger en stor Tvang, og gjør, at enhver Privatperson viser en stor Høiagtelse for Regieringen. Det er altsaa unegtelig at de toe yderste Arter

26

af Regiering, Monarkie og Republik ere hverandre lige. I den første har Magistraten ingen Æmulation mod Folket, i den anden Folket ingen mod Magistraten; hvilken Mangel af Æmulation føder en Fortrolighed og Tillid til hverandre af sig, og frembringer i Monarkien en Slags Frihed, og i Republiqven en Slags vilkaarlig Gevalt.

For at retfærdiggjøre den anden Deel af den foregaaende lagttagelse, at Midlerne ere meget forskiellige i

enhver Regiering, og at Blanding af Monarkie og Frihed, enten gjør Aaget lettere eller besværligere; maae jeg betiene mig af en af Tacits Anmærkninger over Rommerne under deres Keysere, at de aldrig kunde taale en fuldkommen Slaverie eller Frihed. Efter denne Anmærkning maae vi betragte den rommerske Regiering under Keiserne, som en Blanding af en despotisk og frie Regiering, hvori den despotiske havde Overvægten; og den engelske som en Blanding af samme, men hvori Friheden overveier. Følgerne stemme nøie overeens med anførte Anmærkning; og ere saaledes beskafne, som man kan vente dem af disse blendede Regieringsformer, som føde Aarvaagenhed og Mistanke til hverandre af sig. Mange af de rommerske

27

Keisere vare de græsseligste Tyranner, som nogensinde have vanæret Menneskeligheden; og det er unegtelig, at deres Grumhed fornemmelig reiste sig af deres Æmulation, og den lagttagelse, at alle store Mænd i Rom, med Modvillie taalte en Families Herredømme, som kun kort Tiid tilforn i ingen Henseende var fornemmere end deres. Paa den anden Side, fordi den republikanske Deel af Regieringen i Engelland har Overhaand, omendskiønt med en stor Blanding af Monarkie: saa er den forbunden for sin egen Vedligeholdelse, at have en aarvaagen Æmulation mod Magistraten, betage den al uindskrænket Gevalt, og sette enhvers Liv og Formue i Sikkerhed ved almindelige og uforanderlige Love. Ingen Handling maa holdes for en Last, med mindre Lovene tydelig bestemmer, ar den er det: ingen maae en Forbrydelse tilregnes, førend han for Retten lovmæssig er overbeviist: og disse selvsamme

Dommere maae være hans Medundersaatter, som formedelst deres Egennytte ere forbundne, til at have et aarvaagent Øie over Ministrenes Egenmægtighed og Gevalt. Af denne Grund kommer det, at der er ligesaa meget Frihed og maaskee Røggesløshed i Engelland, som der tilforn var Slaverie og Tyrannie i Rom.

28

Disse Grunde forklare, hvorfore den store Frihed tillades Pressen i dette Kongerige, mere end i en anden Regiering. Det er bekiendt nok, ar den uindskrenkede

Gevalt skulde overrumple os, dersom vi ei vare høist aarvaagne, til at hindre dens Fremgang, og ei

havde en let Maade, at bringe Allarmen fra den ene Ende af Riget til den anden. Folket maae ofte opvækkes,

til at holde Hoffets Hovmod i Tømme; og Frygt for Folket anvendes til at forekomme Hovmod. Intet er hertil saa beqvemt, som Pressens Frihed, ved hvilken al Nationens Lærdom, Klogskab og Genie kan anvendes for Friheden, og enhver bliver opvagt til dens Forsvar. Saa længe altsaa som den republicanske Deel kan forsvare sig for Monarken, maa hiin være yderst mistroisk over Pressens Frihed, som til dens Vedligeholdelse er høist vigtig. Da altsaa pressens frihed er nødvendig til vor blendede Regierings vedligeholdelse; saa er det andet spørmaal: om denne frihed er fordeelagtig eller skadelig, tilstrækkelig afgjort. I enhver stat er intet af større vittighed, end den gamte Regierings Vedligeholdelse, fornemmelig naar den er frie. Men jeg maatte gjerne gaa et skrit videre og paastaae:

29

at en saadan Frihed er geleidet med saa faae Besværligheder, at den, som en almindelig Ret for Menneskene skulde fordres, og tillades i de meste Regieringer; den geistlige Regiering undtagen, som den i Sandhed vilde være farlig.

Vi tør ei befrygte saa farlige Følger af denne Frihed, som af Folkets Demagogers Taler i Atenen, og de Rommerske Tribuners. En Mand læser en Bog, eller et Skandskrift allene, og med koldt Blod. Der er ingen tilstede, som kunde anstikke ham med sin Passion. Han bliver ei henrevet ved Actionens Gevalt og Eftertryk. Og om han ogsaa skulde forledes til nok saa oprørske Tanker; saa har han dog strax ingen færdig Partie hos sig, ved hvilken han umiddelbar kunde give sin Tilbøjelighed Luft. Pressens Frihed kan derfor, om den endog misbruges, neppe nogensinde frembringe et Oprør eller Rebellion. Og omendskiønt den kan give Leilighed til Murren, eller hemmelig Misfornøielse; saa er det bedre at den ytrer sig i Ord, og derved bliver Magistraten bekient, inden det er for sildig, at anvende nyttige Midler. Der er sandt Menneskene have altid en større Tilbøjelighed, til al tror det, som siges, til Øvrighedes Dadel, end

30

tværtimod, Men denne Tilbøjelighed er uadskillelig fra dem, de maae have Frihed eller ei. En Øretuden kan ligesaa gesvint blive bekient og være ligesaa skadelig, som et Skandskrift. Ja det vil være farligere, naar Menneskene ei ere vante til, at tænke frit, eller vide at gjøre Forskiel paa det sande og falske.

Man har ogsaa fundet, efter som den menneskelige Erfaring har taget til, at Folket er ingen saa forskrækkelig Uhyre, som man har forestillet det, og at det i alle Henseender er bedre, at styre det som fornuftige Skabninger, end at lede og drive det, som ufornuftige Dyr. Førend de forenede Provintzer gave et

Exempel, troede man, at Tolleranzen ei kunde bestaae med en god Regiering; og det var holdt for umuligt, at et Antal Secter af forskiellig Religion kunde boe i Fred og Enighed sammen, og alle have en lige Tilbøjelighed til deres felleds Land, og imellem sig selv indbyrdes. Engelland har givet et ligt Exempel paa den borgerlige Frihed; og omendskiønt Friheden synes nu at foraarsage en liden Giering, saa har den dog hidtil ingen farlig Virkning havt; og det er at haabe, at Mennesker som blive vante til frit at undersøge de offentlige Sager, forbedre deres Skiønsomhed paa samme, og ei la-

31

de sig saa let forføre ved enhver Rygte eller Pøbelens Skrig.

Det er en trøstelig Betragtning for Frihedens Elskere, at denne besynderlige Frihed i Engeland er af en saadan Art, at den ei lettelig kan betages os, men i det mindste maae vare saa længe, som vor Regiering i nogen Maade er frie, og uafhængende. Det skeer sielden, at Friheden, af hvad Slags den ogsaa er, paa engang tabs. Slaverie har hos Menneskene, som ere vante til Frihed, en saa skrækkelig Anseelse, at samme knn lidt efter lidt overrasker dem, og maae forklæde sig i tusinde Skikkelser, om den vil antages. Men naar Pressens Frihed skulde undergaae, saa maae den paa engang undergaae. De almindelige Love ere nu saa skarpe imod Oprør og Skandskrifter, som de nogensinde kunne være. Intet kan paalegge os en større Indskrænkning, end dette? At et Imprimatur settes paa Pressen, eller at Hoffet fik en uindskrænket Gevalt til at straffe alt, som mishagede den. Men saadan en Befaling skulde være saa offentlig en Beskiemmelse for Friheden, at det efter al Rimelighed, skulde være en despotisk Regierings yderste Indgreb. Vi kunne slutte, at Englands Frihed er for altid tabt, naar dette Forsøg lykkes.

32

f ' r'

k'

1

Den poetiske Gartner-Kniv, at beskiære Trykke- og Skrive-Frihedens

Frugter med.

Skrevet

for

det smukke Kiøn.

1ste Stykke for Januarii Maaned, 1771.

Kiøbenhavn. Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Peder Hvitfeldts-Stræde, og findes sammesteds tilkiøbs.

2
3

Efterretning.

Jeg tager mig herved den Frihed, at opofre det smukke Kiøn en Critique over Bøger og Skrifter. Man veed det smukke Kiøn for

Nærværende læser meget, og man har til alle

Tider vedst, at deres Fornuft og Genie er ugemeent. FormaaIs Tidens Fordomme ere nu forsvundne, og man seer det smukke Kiøn ofte

meget værdigen og ziirlig at betræde Lærdommens

og Smagens Bane.

Vi have Recensioner og Critiqver nok over Bøger og Skrifter; disse kan være meget gode for de lærde Fruentimmer, men ere langt fra ei tilstrækkelige nok at danne alle de Smukkes Smag. Fruentimmers Smag er fin, den elsker gierne det Skiønne, og Poesien har noget Tillokkende hos sig. Jeg haver ei bundet mig til nogen vis Orden, i Henseende Bøger og Skrifter, jeg tager dem ligesom de falder for Haanden. Er Critiqven selv god, vil ei den anden Tvang sige meget. Jeg skriver egentlig dette Skrift for det Smukke, bliver det tillige

4

læst af det stærke Kiøn, skal det være mig en Fornøielse. Jeg vil i et hvert Maaneds Stykke indrykke een og anden Afhandling. I øvrigt er dette Stykke et Forsøg, finder det Bifald, vil jeg vedblive. Aargangen vil koste 4 Mrk. paa Tryk- og 5 Mrk. paa Skrivpapiir for dem, som lade sig tegne derfor; og imodtages Subscription hos Bogtrykker Thiele, boende i Peder Hvitfeldtsstræde, og Hr. Kannevorf, boende i Silkegaden, hvor Subscriberterne selv behage at lade sine Blade afhente; men for andre Kiøbere koster hvert Styk. 6 Sk. paa Tryk- og 8 Sk. paa Skrivpapiir. Ved hver Maaneds Udgang leveres et heelt Ark, da de, som subscriberer, bliver gotgiort, hvad for dette første Ark er betalt. Ved Aarets Udgang bliver en Liste paa alle Subscriberternes Navne gratis udgivet. Jeg tvivler ingenlunde, at see det Blad beæret med en Hoben Subscribertinders Navne, for at overbevise det højtærede Publicum, at iblant de fornuftige Læsere, er de Skiønnes Antal ei det mindste. For Resten har jeg den Ære at recommendere mig, og ønsker, at mit Skrift maatte vinde i sær de gunstige Læserinders Bifald, hvilket jeg egentlig tilegner dette Skrift, som med al muelig Flid skal blive udarbeidet.

5

Tilskrift til de Smukke.

I Allerdeiligste! I skiønne Herskerinder, Som selv Naturen gav en sund og fiin Forstand, Jeg veed nok, at I Smag i Skrifters Læsning finder;

Men da med lige Gavn ei alting læses kan. Tillade da, at jeg en Crisis maa anstille,

En Crisis, som er skabt for Eders fine Smag, Jeg, som en Recensent, ei alle Ting vil pille,

Og pidske hver Skribent med Tungens Svøbedrag. Jeg vil ei komme frem med en catonisk Mine,

Og kyse Skrifter med en Recensentis Air,

Som bitter Zoilus jeg vil ei heller grine,

Og pæge Fingrene med Spotten af enhver.

6

Nei, jeg i Korthed vil de fleste Skrifter vise, Hvis Indhold har i Vid, i Grund og Sandhed Sted, Det Gode vil jeg med Oprigtighed anprise;

Men hvad som kun er Snaus, det vil jeg tie med. Og vil jeg mellem hvert en fri Afhandling sætte, Snart i et muntert, snart i et alvorligt Fag; Men hvad det endog blir, vil jeg udbede dette,

At I, Elskværdigste! vil læse med Behag.

7

Crisis over Bøger og Skrifter.

Glorværdigste Monark! velsignet bliv Din Throne, Du Landets Fader, og Du sande Viisdoms Ven, Din givne Frihed skal vor Alders Viisdom krone. Landflygtig Sandhed nu skal komme ind igjen.

O! skrive ikkun frit I ædle Musers Sønner,
Og vise Sandhed frem i en ukunstlet Dragt,
Velan jeg seer, at I paa Kongens Villie skiønner;
Men lad os see, hvad Got den Frihed har frembragt.

Hist er en tyrkisk Ræv, ret en af Uhelds Stierner Paa Statens Horizont; dog hvad, den er et Beest; Her er en fransk Recept for skrueløse Hierner,

Læs Titelbladet blot, saa har du alting læst.

8

Philopatrias hør, hvad skal jeg om dig dømme? Er du en Patriot og Fødelandets Ven?

Ja vist! men tag lidt meer lemfældigt paa de Ømme;

Thi Gift og Bitterhed udstrømmer af hvers Pen. Imidlertid har du for mange Isen brækket,

Og vækket dennem af en søvrig Dorskhed op, Skiønt meget duer ei, saa har du dog udklækket En fast utallig og en stridbar Skriversflokk.

Min kiere Philodan! hvor har du været flittig,

Som har saa mange Ark fuld skrevet i en Hast, Med mindre Skyndighed du maaskee skrev meer vittig; Men Overilelse er virkelig en Last.

Philopatrias! du, som Anti foran sætter,

Er du ei ganske klog, saa er du dog ei dum;

Thi just i det, at du som en Modstander trætter.

Du dog (uvidende maaskee) gir Sandhed Rum.

See hist et vigtigt Brev! o Deres Excellence!

Hvis Deres Yndlings Pen vil skrive meer omsonst, Da glem for Guds skyld alt; thi Død og Pestilentse Er knap saa skadelig, som slige Skrifters Dunst.

9

Her sværmer ret en Hær af lutter Forsvars Skrifter, Og Lynild bliv hver Dag udsendt fra Vatican;

Men naar man upartisk den ganske Samling drifter,

Saa er den største Deel en bitter Slentrian.

Men een iblant den Hob man billig maa berømme.

Det er den sindige, den ædle Philalet,

En Mand, som Indsigtsfuld, og uden Had kan dømme. Som tænker ordentlig, og skriver Tanken net.

Philopatrias! du maa ikke Pladsen vige.

Men hvis du noget veed til Fødelandets Gavn, Du uden mindste Skye maa dine Tanker sige;

Men uden Bitterhed, saa fylder du dit Navn.

See her en ny Roman om rare Overkioler,

O! hvilket rart Sujet, o! hvilken værdig Plan;

Ja, ja Birgitte du paa Mandfolks Fromhed stoler. Betænk Salopperne tør gribe Kioler an.

Men hvad, om Kiolerne Salopperne angribe?

Om Overkiolerne igien kom oven paa?

Da Fruerpigen vist kom i en Fandens Knibe;

Men holdt! jo Fruer selv med Overkioler gaae.

10

Hør Mette Corporals, Matros, hvad du skal hede?

Knap værdig at dit Navn blant Bøger regnet blir, Hvis Bønner hielpe kan, jeg vil indstændig bede,

At du ei Lyset fleer af slige Monstra gir.

Thi Ærbarheden ret ved deres Læsning gruer,

I Sæders Plante-Beed de ere vilde Ax,

O! læser ei den Piece I Damer og Jomfruer;

Men bruger den eengang, naar I vil stege Lax.

Er Frankrigs Ære alt i Dødens Mordergrube?

Og dens Liigtale trykt i ædle Danskes Sprog; O! hielp den ud igien af denne Morders Strube,

I Danske pleie jo at hielpe Franske dog.

Men er ei Redning til for hendes faldne Ære?

Velan Adieu! Farvel du Reputation! Markskrigere vi kan i Dannemark undvære,

Og ingen ærlig Dansk vil være fransk Cujon.

Hist Ole Smedesvend en Risengrød tillaver,

I Smukke! denne Grød er krydret med Forstand, Den brave Smedesvend har vist Fornuftens Gaver,

Gid hver en Bogsmed skrev saa sundt og got, som han.

11

Er nogen Siæl, som sig ved Børnesnak fornøier,

Og hvis Fornuft er skabt for Ammestuers Kreds?

Da læs det lille Skrift, som kaldes jydsk Løier;

Men hvis det læses tit, er Sovesyge vis.

See hist en Argus paa vor Skueplads fremtræder,

Et læseværdigt Skrift af en rosværdig Pen,

Som skriver med Fornuft mod Verdens onde Sæder, Fordomme og Misbrug; — I Smukke! læse den.

Et Friheds Magazin Skribentere indbyder, Anlægget er ret smukt, gid det opfyldt blev!

Og gid enhver Skribent, som noget dertil yder,

Med Rabners Vittighed og Gellerts Skiønhed skrev.

Her er jo Adgang fri, og Leilighed er færdig,

Begyndelsen er skeet, og den er meget god;

Hvo vilde tvivle paa det Verk blir læseværdig,

Naar kun Skribenterne har patriotisk Mod?

En Martin Zadoch paa vor Skueplads fremtriner, Den gamle Eremit fortreffelig kan spaae;

I smukke Piger nu maa holde gode Miner;

Thi tænk, den Eremit fra Døde kan opstaae.

O kraftige Beviis mod Sadducæers Lære,

Han døde og opstod igien den Eremit;

I Deilige maa troe Opstandelsen bør være; Men Zadochs skrift er Løgn, det tør jeg sige frit.

12

Nei, hist en ny Prophet fra Norges Egn sig viser, Som i et sælsomt Syn en Hoben troligt saae;

Han Kiempens Vældighed med megen Fynd anpriser,

O! gid Syvstiernens Glands i mange Secler staae. O! gid den meer og meer paa Nordens Sphære funkle, Saa blir Retfærdigheds og Velstands Himmel klar, Saa blive Luftsyn faa, og Uhelds Stierne dunkle;

Men smukkeste Himmeltegn blir da du Tvillingpar.

See hist det rare Præg, hvad er det for et Stempel?

Der staaer: Først uden paa, og siden inden i! Hvad? faaer Skobørsterne Lovtale, Æres Tempel?

O! ny Invention, o! lutter Spøgeri.

O! Mester Eric, du har holdt en grundig Tale,

Hil være dig. Hr. Lars, som tvang vor Philosoph; Men dersom Grønland kan med slige Templer prale,

Saa er i Dannemark til flere Templer Stof.

Her er nu et Forsøg, I Deiligheds Gudinder,

Jeg sikkert bliver ved i Fald jeg Bifald faaer, Omskiønt jeg nogles Had ved min Critique vinder, Dog Eders Kierlighed langt Hadet overgaaer.

13

En

Fortæling

om

Jomfruen og Loppen.

Forlade mig, I Deilige!

At jeg tør nærme mig til Eder,

Jeg Eders Skønhed høist tilbeder, Og er den Underdanigste,

Jeg heller paa det sorte Hav I Storm fra alle Verdens Hjørner,

Vil svæve mellem Liv og Grav,

End jeg en Deilighed fortørner,

Jeg vil kun synge om en Stakkels liden Loppe,

Min Muse eengang paa et Jomfru-Bryst saae hoppe.

14

O! hvilket Syn! et Jomfru-Bryst! Hvo kan den Herlighed afmale,

Og værdigst nok om samme tale?

O! idel Glæde, Liv og Lyst!
Ak smukke Coridon! ak du,
Du kan et Jomfru-Bryst beskrive,
Du mal og tal, og styrk mig nu,
Og lad din Geist min Sang oplive;
Men vredes ei paa mig, I Deiligheds Gudinder! Om jeg til dette Syn ei værdig Udtryk finder.
Nok er, det lille sorte Kre,
Som i et Rosen-Beed her hopper,
Ak! gid vi alle vare Lopper,
Saa raabe nu de Elskende,
Jeg raaber med, dog holdt! jeg troer,
At uden Tvivl har ogsaa Egle,
Den Deiligste blant Nymphers Chor,
Paa sine smukke Fingre Negle;
Nok er det Loppen beed det smukke Bryst, og slukker Sin Tørst med Jomfru-Blod, langt sødere, end Sukker.

15

Hvad skeer? en Haand, som Alabast, Sig i en Hast mod Brystet hæver,
Og Hevn af den Forvovne kræver,
Den Loppen greb, og holdte fast; Jomfruen var fortørnet vred,
Og, som retmæssig Seiervinder,
Der straffer Uforskammenhed,
Hun Loppen strax dødskyldig finder,
Som raabte: Deiligste Gudinde! dræb mig ikke, Fordi jeg Stakkel vil en Draabe Nectar drikke.
Men dette lille Smigreri,
Vor fromme Jomfru strax fornøier,
Og til en ædel Medynk bøier,
Hun strax gav Loppen løs og fri,
Som hurtig ned paa Gulvet sprang,
Men atter op paa hende springer,
Og uforventet anden gang Paa Benet meget heftig stinger;
Hun skreg: Uskiønsomme! — Nei, svarede vor Loppe, Jeg kommer her fordi jeg Frihed fik der oppe.

16

Af dette Digt den Lærdom drager I Deilige! at mangen tager
Sig alt for meget Frihed til,
Fordi I alt for gode ere;
Nei! lad kun Loppen Eder lære,

At Frekthed strax afstraffes vil.

Thi hvis ei Frihed bliver straffet,

Den lettelig til Frekthed blir,

Og blir ei Leilighed afskaffet,

Den alt for mange Tyve gir.

For Resten kan mit Digt og lære:

Der gives mangen nedrig Siæl, Som spotter den, han burde ære,

Og skader den, som gjør ham Vel.

1

**Den
poetiske
Gartner-Kniv.
2det Stykke
for Februarii Maaned, 1771.**

2

3

Et Par Ord til de Smukke.

Siig, hvoraf kommer det, I deilige Gudinder, Som have baade Smag og Evne nok dertil, At jeg for dette Blad saa faa antegnet finder, Mishager Dem, maaskee! mit ringe Tankespil. Er et Critiqvens Smag beqvem for Eders Øre, Og er en Rabners Pen ei for de Smukke skabt, Er Gellert eene den I værdiger at høre?

Velan! saa er min Flid og Møie ganske tabt.

4

Men, duer ikke meer, end det en Zeuxis maler? Saa bliver Malerie ei seet meget tidt,

Skal der ei synges meer, end blot af Nattergaler?

Saa bliver Ørets Sands fornøiet alt for lidt. Jeg skal imidlertid af alle Evner søge,

At vinde Velbehag ved et uskyldig Skiemt, Om jeg vil mellem hvert med Verdens Feiler spørge, Skal Velanstændighed dog aldrig blive glemmt. Jeg troer ei selv, jeg kan just een og hver behage, De Kloges Medholdsdom er mig alt meer end nok, At Maden kan og skal hans Herres Tunge smage, Er hvad man æske bør af en retskaffen Kok. Jeg for det smukke Kiøn kun disse Blade skriver, Og hvad jeg ønsker mig er Deres Velbehag;

Men Deres Læselyst den sikre Dommer bliver,

Om jeg skal skrive meer endnu i dette Slag.

5

Crisis

over

Bøger og Skrifter.

Philopatreias! du, som (Junior) dig kalder. Hvor er du ei en skøn og mageløs Skribent, Vidunder af Fornuft; en Phoenix i vor Alder,

Et Mesterstykke af al Daarlighed paa Prent.

Jeg troer, da alting laae i Chaos sammenblandet.

Den første Blanding ei var nær saa mørk og stor. Som i dit Skrift, hvor eet er vellet i det andet.

Og man ei af Fornuft kan hitte mindste Spor. Der Tankesætninger foruden Grund og Skranke,

Enhver Afhandling fast et nyt Ænigma er,

Der Skrift foruden Stil, og Ord foruden Tanke,

Ja dens Forklaring vist faldt selv Oedippus svær. Jeg seer, min kiere Ven! du skriver for at skrive,

Men da du ei er skabt at skrive noget got,

Du skulle hiemme med dit første Chaos blive;

Thi Helter roses, men man leer af Don Qvixot.

6

22

I Smukke! denne Mand en Hoben Nyt udklækker,

Og meere flittig, end en Maanedes-Due er,

Men hvis man Skallerne engang paa Egget brækker.

Den arme Kylling vist sin Undergang er nær.

See fire Blade hist en rigtig Opskrift fører

Af: Altid noget Nyt, men sielden noget Got, Til slige Blade ret en saadan Opskrift hører;

Men Autor med sig selv, den Stakkel, driver Spot.

Om Bagges Skrifter jeg den Dom i Korthed fælder.

Hvis Sandhed vinde skal, saa haver Bagge Ret;

Men hvis Formue, Magt og Venner meere gjelder,

Saa seer det ikkun ud med Bagges Sager slet.

See en forhæxet Dreng, en Skobørst og en Nisse,

Har man vel nogen Tid hørt tale om sligt, Dyr?

O! Casper Ebeltoft, du drømmer nok til visse.

Og din Afhandling er et tosset Eventyr.

Hist tre Samtaler er imellem tvende Danske,

Ret skrevne med Fornuft, med Smag og god Forstand,

7

Misokakias, du har skrevet nogle Blader,

Som blot Tautologie og Sniksnak kaldes kand, Du paa dit Titelblad har sat en Ondskabs Hader; Men jeg tør sætte hos, en Hader af Forstand!

Men hist et kritik Brev fra Klerkerup udsendes, O! du elændige og løjerlige Klerk,

Som Fuglen sikkerlig paa sine Fjedre kiendes,

Saa kiendes Manden og gemeenlig af sit Verk. Du, som en Nimrod, ja! ret som en vældig Jæger, Opstøver andres Gods, og det vil klippe af, Paa Klokker, Gravere din Bysse heftig pæger;

Men tag dig vel i Agt de grave ei din Grav.

Du skønne Hexegreen du meget rart opdager,

Ja uden Hexekunst man sligt ei kunde see;

Thi du fortæller os de uerhørte Sager,

Man alt var kiede af i Sextenhundrede.

Nei, denne Autor ei en Hexemester bliver,

Hans Wünschelruthe ei har Kraftens rette Grad, Men dette lille Skrift dog nogen Nytte giver;

Thi man kan ønske Traad paa dette Hexeblad.

8

24

Den gamle Drakenberg og engang Autor bliver, Hvi skal hans Billede og Navn til Opskrift staae Paa saadant Pølsesnak, som knap en Halvgal skriver,

Og knap kan Crisis frit blant Nybods Dreng gaae?

Hvad har vor Titi Roes, og vor Augusti Ære,

Hans Omhu for Fornuft, hans Ømhed for sit Folk Alt trænget hen til dig, du vittige Voltaire!

Ja, kiekkeste Skribent, bliv største Konges Tolk (*). Men viid, den Frihed, som vor Christian os skiænker.

Skal give Danmark Voltairer i sin Tid,

O! bryd vor Christian engang de Slavelænker,

Af deres Overmagt, som endnu trykke Vid.

Vor lærde Suhm igien paa Viisdoms Bane triner,

Den Bane, som han tit saa værdig har betræd. Fornuft og Viisdom af hans Samlinger fremskiner.

Og Lærdoms Grundighed i Bidets Pynt er klæd.

En dansk Oeconomus os koger nogle Retter, Men som den gode Kok ei selv har nogen Smag, Saa blir det Fricassee, som han os foresætter, Ei Spiist af Folk af Gout med mindske Velbehag. (*) Epitre a Sa Majesté le Roi de Dannemarc sur la liberté de la Presse Accordée dans ses Etats.

9

25 Hist har en vittig Pen en skøn Betænking skrevet:

Om Efterkommeren betale bør den Skyld,

Som i hans Formands Tid er Rigets Byrde blevet, Samt Forslag til et Raad mod denne Statens Byld. Ei nogen nægte kan, at Grundighed ledsager.

Og Sandhed lyser frem af denne Autors Pen,

Og om han maaskee feil i et og andet tager,

(Som endnu ei er vist), er han dog Landets Ven.

See hist et Biergmands Speil, men Glasset duer ikke. Og hele Rammen ei er fire Skilling værd,

Bliv Autor Simon ved de gamle Skoe at flikke.

Men giv dig aldrig med Satyrer meer i Færd.

Min kiere Falsterboe, i Fald jeg skulle giette.

Hvad Slag af verslig Viis du egentligen er,

Jeg mellem Scepticos dig vist nok maatte sætte;

Thi din Betænkning er kun Tvivl, og intet meer.

En Bonde og imod Philopatreas skriver, Got hans Betænkninger endnu de første er; Jeg beder inderlig, at de det sidste bliver; Thi Saadant Pølsesnak kan gjerne førened her.

10

26

Det Skrift, som Mirzahs Syn i Skiebnens Tempel heder. Er skrevet ganske got; men al Ulykken er,

Naar man nøiagtigen blant vore Skrifter leder,

Saa er det 3de gang det Skrift er trykket her.

Den norske Patriot oprigtig undersøger:

Om ei Akademie i Norge stiftes kand?

Min Ven! dit Skrift bør staae iblant de gode Bøger, Som ærlig Patriot du taler for dit Land.

Hvo skulle ikke troe, at Muserne kan finde

Et sikkert Tilholdssted i Norges kolde Land?

Mon man ei Helicon og en Parnassi Tinde

Saavel i Norge, som i Danmark hitte kand? Mon du ei hiemme kan en Laurbærkrands erhverve.

Du norske Ungdom, som desverre reiser hid.

For dine Sæder og din Sundhed at forderve,

Og for at føre hiem lidt petit marître Vid?

Man seer et lidet Skrift blant andre Ting at vanke. Om gode Loves Kraft og Efterlevelse, Got, disse Tanker staaer til bedre Eftertanke;

Thi mange Tanker jeg i Skriftet ei kan see,

11

27

Den gode Autor meest om Banqvens Lindring skriver, Han, for at lette den, vil slaae alt Sølv til Mynt; Jeg frygter af den Mynt ei store Summer bliver;

Thi Sølv et uden Tvivl er mange Steder tyndt.

En stakkels Borgermand sit Sølvtoi maa udfrie, '

Det Huus ved gammel Strand tar Renter nok deraf; Men de, som Vognmandslæs endnu af Sølv et eie,

Et Lod til Mynten knap for Landets Redning gav. Han Tobakshandlen vil en lille Pille give,

Man sige hvad man vil, den Handel er dog god.

Ja Tobaks-Aften selv vist kunde Nytte give.

Hvis man den Plantes Art fra Grunden af forstod.

Du skriver ei saa galt, min kiere Jeppe Vægter?

Og at du føde maa Magisteren, din Broer,

Er ganske rimeligt; men du vel ikke nægter.

At baade han og du faaer meget mavert Foer.

Jeg seer, at du, min Ben! vil alle Laug ophæve.

Du Sælskabsbrødre har i dette Statens Fag;

Men vid, saa vigtige Forandringer udkræve

En Undersøgning af et meer fornuftig Slag.

Hist er et Forslag til Krigstieners Fordele?

Fredstieners derved vil neppe blive glad,

Endskiønt Forslaget ei er grundigt i det hele,

Fortiener samme ei saa stort og bittert Had.

12

28

Sandt nok, Fredstieners har meer end gyldne Dage, Naar tit Krigstieners vansmægter i sin Nød;

Men derfor bør man ei den første grusomt plage.

Og, for at nære den, berøve hines Brød.

Maaskee man Middelvei i dette kunde finde.

Een lever alt for vel, den anden alt for slet;

Thi bør een tabe lidt, den anden noget vinde,

Saa lever begge vel, saa Bliv Forholdet ret.

Hist en Fortegnelse paa Trykkefriheds Skrifter, Paa deres Størrelse, Udgave, Priis og Værd,

Med en Erindring hos, som deres Indhold drifter,

Den Piece er skrevet vel og god for Leeg og Lærd.

13

En

Fortælning

om

Fyrsten os Gartneren.

En Fyrste, navnlig Pataan, Som gamle Krønniker berette,

Hvis man til dennem Troe kan sætte, Regierede i Astrakan,

Han var en klog og Velmeent Herre, Som gierne Landets Velgang saae, Og stedse stræbede derpaa.

Men alle Ting blev daglig værre.

14

30 Skiønt Jorden bar til Overflød, Ei Misvext, Krig, ei Landeplage Blev hørt i denne Fyrstes Dage,
Saa leed dog hele Landet Nød; Paa Kunster søgte han at bøde Og gode Handels Love gav.

Men den tog meer og meere of, Og Astrakan blev næsten øde.

Bor Fyrste heel bekymret gaaer, Og tænkte: Hvad mon Grunden være? Før kunde Folket sig ernære.

Og levede i Velstands Vaar,

Før herskede i alle Stænder

En skiødesløs Vankundighed,

Nu vendes Bladet, men derved Jeg ikkun større Veestand kiender.

Han tog sig Sagen ivrig an,

Han vaagede, naar andre sove.

Han udgav stændig nye Love,

Udvidede sin Handels Plan,

Hver hans Indretning blev berømmet, Hver Hofmand dens Fordeel beskrev; Men Landet meere fattigt blev.

Og hans Skatkammer blev udtømmet.

15

31 Et Stykke Vei fra Fyrstens Slot

En gammel kyndig Gartner boede,

Den saae man stændig Træer pode.

Hvert Træ var prægtigt, frugtbart, got; Men om hvert Træ han plantede.

Var slige stærke Gierder sat,

At ingen kunde faae dem fat.

Man fik kun Frugten blot at see.

Engang kom Fyrsten til ham hen,

Han rosedede hans kiønne Have,

Hvor alting stod saa smukt i Lave;

Men, sagde Fyrsten: Hør min Ven! Hvad skal den Daarlighed betyde.

At du paa Træer legger Vind,

Og derhos hegner dennem ind,

Saa ingen Frugterne kan nyde.

“Han svarte: Store Pataan! Du Solens Søn, den Allerstørste, Navnkundige og mægtig Fyrste I det berømte Astrakan!

Du mig et naadigt Giensvar give.

Tillad mig, at jeg spørge maae,

Saa vil jeg strax min Feil tilstaae. Og Gierdet om min Frugt nedrive.

16

32

Hvad mon vel Nytten deraf bliver, At du den beste Lov udgiver,

Naar samme holdes ei?

Om du den beste Anstalt gjorde,

Og ingen samme bruge torde,

Var du da klogere, end jeg? Just, for jeg andre vil forbyde,

At nyde noget af min Frugt, Saa kan jeg selv slet intet nyde, Forsigtighed blir tit misbrugt.

1

Den poetiske Gartner-Kniv. 3die Stykke for Martii Maaned, 1771.

2

3

Crisis

over Bøger og Skrifter. Naar skal dog Vittighed engang ved Pennen klæbe, Og indbildt smudsig Klygt ei smitte meer Papiir? Kan ei Kritikens Kraft engang de Udyr dræbe,

Som Sælskabs Brødre af vor Simon Troldkarl blir. Uvittige Skribent! hvad siger din Satire,

Din Heldhest, Løgtemand, din Varulv og sligt meer, Der passer sig saa got, som Æslet ved en Lire,

Og viser at du selv i Klygt en Varulv er?

Skobørstens Svanesang er ei uvittig skreven,

Men med Fornøielse kan læses af enhver, Kun skade, Børsten nu saa tit er skrubbet bleven,

Saa at dens blotte Navn alt meer end kiedsomt er.

4

36

Pilati Levnets Løb paa ny er trykket blevet,

Jeg læste Skriftet, men, hvad var Indholden? hvad? Jeg ei begribe kan, hvad Autors Pen har drevet,

Klygt eller Daarlighed, Hensigter eller Had.

Saa meget veed jeg nok, at ei Pilati Stamme

Blant Verdens Dommere er ganske ryddet ud,

Thi Ømhed, Billighed, og Pligt er dem det samme,

Som gjøre Hevn til Lov, og Magten til sin Gud. Naar den bedrøvet Act, hvor under Vredens Aske,
Hevngierighedens Gnist og Helved Glød er dulgt, Fremvises Verden i Retfærdighedens Maske,

Og Offerlammet blir bag Rettens Kaabe skiult.

O! skiælv hver falsk Pilat, hvis Domme andre krænker, Som lægger Centner-Vægt til andres Modgangs Last,
Skiælv vredeste Barbar, og blues ved de Lænker,

Din Vold og Overmagt har paa en anden kast.

Lad Rettens laante Skin din Gierning kun omskandse,

Og sid kun skudfri i dit Bældes Vatican,

Flet din Hevngierighed indbildte Seierskrandse,

Og smigre for dig selv i dine Syslers Plan.

Du staaer dog under Dom, Fornuften er din Dommer, Trods Overmodige, om du kan tvinge den,

Den seer til Grundene, hvoraf den Gierning kommer,

Den seer, ja hvad? den seer: Du er al Udyds Ven. Forlade Læsere, jeg her vidtløftig bliver,

En billig Nidkierhed min Tanke Tumling drev,

Pilati Navn og Dom mig god Anledning giver,

Maaskee jeg føler selv den Haardhed jeg beskrev.

5

37

Voltaires franske Brev nu er fordansket blevet,

Og trende Stykker til fra samme Autors Haand; Den Oversættelse var maaskee bedre skrevet,

Hvis Oversætteren har kiendt sin Autors Aand. Kun Zeuxis Pensel kan Apelles eftermale;

Slig Oversættelse gjør dig Voltaire Spot,

Nei skal du blive dansk, da kan vor Lodde tale,

Thi han har i sit Lod, at oversætte got.

Et sælsomt Eventyr med Nikolai Fisker,

Charybdis, Scylla, og det hele Afgrunds Pak; I Allerdeiligste! jeg jer i Øret visker,

At dette dumme Skrift er Fiskerkierling-Snak.

I ere Elskere af Perler og Coraller,

Men aldrig Havskum af de Smukke brugt blev, Den Autors Pandebenen maa vare Østerskaller,

Og Hierne-Pølsemad, som Nicolai skrev. See her en Samling et af nogle Evalds Stykker, hvis idet smukke
Ting er kun de Smukkes Sag? Da neppe nogen Skiald sig smukkere udtrykker, Thi hvert et Evalds Verk er
idet smukt og Smag.

6

38 See hist Philets forslag om hine Pebersvende, Jeg ei om dette Skrift min Mening sige bør,

Det smukke Kiøn vil dem strafskyldige vist kiende,

Som Livets største Pligt og Skyld forsømme tør. Men mon man uforhørt de stakkels Folk ei dømmes?

Mon mangan Pebersvend og mangan Pebermøe, Vel Ægtestandens Pligt aldeles reent forsømmer,

Just derfor at de i en enlig Stand bortdøe? Dog hvad! man slige Folk tilbørlig bør anklage,

Thi de forsømme jo en hellig Levnets Pligt;

Ja lad dem smage paa Phileti Peberklage;

Men sandt at sige, er det Skrift kun maadeligt.

Her fire Skrifter mod Tal-Lotteriet vanker,

De ere skrevne i en patriotisk Drift,

I Fald det mueligt var at skierpe Folkes Tanker,

Og vække dem af Søvn ved noget grundigt Skrift, Da burde Publicum opvaagne af sin Dvale,

Og see hvor skadelig man det ved Næsen taer, Man klynker ved den Skat man Kongen skal betale, Men til Udlændings Pung hver 8te Skilling har. Den værre er end Fæ, som seer ei, Egennytte, Er det fornemste Lod i dette Lotterie;

O store Christian! vor Fader, Ven og Stytte, Slør dine Stater fra den farlig Igle fri.

7

39

Hist Plan til Pengeløn for vore Danmarks Præste,

I Fald den muelig er, det sikkert gavnligt var,

Jeg holder for, den Løn vist kaldes bør den beste,

Som man meest sikker og med mindste Møie tar. Men derfor troer jeg ei den Plan i alt er grundet;

Thi i dens Regnekunst ei Facit holder Stik,

For liden er den Fond vor Autor har udfundet,

Vort Præsteskab af den en usel Løn kun fik.

Hist er et Nattesyn seet i en Landsbye Skole,

Her en Liigtale ved Skobørstens Grav er hørt, Maaskee en Skalk er skiult i Skolemestrens Kiøle,

Og stærk Satyre her i simpel Dragt udført.

En Philagreias her Anmærkninger udgiver, Skiønt Autor ikkun er en usel Tautolog, Dog Bondestandens Vel og bedre Skiebne bliver Et værdigt Indhold for den allerbeste Bog.

I tvende Piger, som har holdet den Samtale, Hvori begrædet blir Skobørstens faldne Sag, Naar jeg skal eders Skrift med billig Farve male, Jeg siger: Værre Tøy er aldrig lagt for Dag.

8

40

Af samme Surdey er den kaldet Fandens Tale

Til Smauserne, et Skrift knap værdigt Fandens Navn, Et Skrift foruden Smag, foruden Hoved, Hale,

O Skrivefrihed! hvor misbruges ei dit Gavn.

I Deilige! naar I det første Skrift bekomme,

Giv det til Pigerne, at støbe Skovox i;

Men lad det sidste hen til Urteboden komme,

Og blive der forbrugt til smaat Slags Kryderi.

Hist en Samtale er af tvende Lediggænger,

Hvori en Hoben Got om Handelen blir sagt,

Skiønt Skriftets Autor til lidt meer Oplysning trænger, Har han dog meget Got i dette Skrift anbragt.

Philopatreas, er du Stakkel ikke bange

For Præstens Læredigt, og det i bunden Stil,

Helst fordi Noterne de ere meget lange?

Ja, ja, jeg seer du Skalk, du svarer med en Smil. At Noten ohne Text, har Rabner engang skrevet,

Noksagt, det blir derved; — men hør min kiere Præst, Siig hvilken Furie din sløve Pen har drevet,

Og vid, Sagtmodighed din Orden sømmer best? Hvorledes kan du paa Philopatreas giette?

Hvo har dig Autors Navn i Øret visket ind?

Men naar du nu min Ven har truffet den urette,

Saa viser jo dit Skrift du har et lumpent Sind.

9

41

Er ei Hevngierighed i Himlens Lov forbuden?

Maaskee du præker den, men troer kun lidt deraf; Naar du ei skrive kan din Galdes Gift foruden,

Da vid Stiltienhed dig større Ære gav.

Om Geistligheden i en Stat har Scheffer skrevet,

Om dens Nødvendighed, dens Gavn, dens Caracteer; Han sine Tanker har til billig Høide drevet,

Og dette lille Skrift heel læseværdigt er.

Endskiønt det næsten er i denne Tid en Mode,

At laste alle Ting, som kritisk Recensent, Enhver Fornuftig dog berømme maa den Ode, Som vittige Philet til Bernstorff har sendt.

Hvis hver en Bonde kan tolv slige Brevs skrive,

Som dem, en Bonde til sin Herremand har sendt, Jeg ønsker, at de tolv maa fiir og tyve blive,

Og at hver Bondemand i Danmark blev Skribent.

10

42

En Fusker engang sig hen til Apelles vover,

Og sagde: See alt det er malet paa en Dag. Apelles svarede: Jeg undrer kun derover,

Du ei i samme Tid har malet meer sligt Slag. Dig Søren Malersvend vil jeg det samme svare,

Som har beskrevet os den skotlandsk Drømme-Sal, Hvis dine Tanker ei i Drømme skrevne vare,

Jeg sagde aabenbart, at du var bindegal.

Her kan man Tanker til Fabrikers Anlæg læse,

Det Skrift er strevet kort, men grundigt, got og vel; Men om man raaber sig som Patrioter hæse,

Faaer knap vort Publicum ret patriotisk Siæl. Fabrikerne hos os har kostet store Summer,

Men Frugterne deraf til Dato ere smaa,

Dog hvad! Forskudene har fyldet manges Lommer,
Da een det halve tog, og lod den anden gaae.
Det gevaudanske Dyr en Jæger os beskriver,
Dets grumme Rasenhed i Danmarks, Norges Land; Satyren i det Skrift knap ubemærket bliver;
Men gid ei Klagen om bet franske Dyr var sand.

11

43

En Rosentorne hist et muntert Stykke skriver,
Den yngre (*) Landets Ven deri en Skrabe faaer, Ret som han har fortient, han her behandlet bliver,
Sligt Plaster passer ret til saadan Krøblings Saar. Holdt! han et tjenstlig Svar til Rosentorne sender,
Den unge Pasqvillant han kalder hannem der,
Hvo som vor Junior af andre Ting ei kiender,
Kan heraf sikkert see han daarkistmæssig er.
Apollo pseudo, som Comoediant fremtriner
Paa Kiøge Skueplads, for Kiøge Høns, maaskee, Man knap af dette Skrift har læset otte Liner,
Før man dets Autor, som en falsk Apol kan see.
See hist en Autor, som en prægtig Lærdom giver,
At Penge bedre er, end Lærdom og Forstand, Da uden alle tre vor stakkels Autor skriver,
Han skiønt Exempel paa den Lærdom give kan.

(*) Junior Philopatreias.

12

En Fortæling

om

Ydmygheds og Erfarenheds Vandring.

Ydmyghed og Erfarenhed Engang en Vandring foretog,

De giennem mange Stæder droge,

Men deres Hensigt var derved,

Engang et Menneske at finde

Aldeles fri for Hovmods Pest,

Det første Sted de toge inde,

Var hos en gammel Landsby-Præst.

Her sagde Ydmyghed: Her vil En Mand, oplyst i Ordets Lære,

Vist fri fra Hovmods Smitte være;

Erfarenheden loe dertil,

Og sagde: Nei! du høist vildfarer,

Thi den, som Faareklæder bær,

Ei altid til sin Farve svarer,

Og geistlig Hovmod farligst er.

13

45 De komme Manden selv i Ord, Han agted' dem knap Hilsen værdig, Men sad som han var sprækkefærdig,
Saa tyk og opblæst ved sit Bord, Hør, sagde Ydmyghed, min Herre!

Er Hovmod ei en diævelsk Last? Han svarede: Det kan nok være,

Og derpaa gik han bort i Hast.

De ginge frem fra Sted til Sted, Besøgte Folk af alle Stænder,

Men Hovmod var i alle Ender,

Omsider kom de til et Led,

Der laae en gammel usel Hyrde,

Og hvilede den matte Krop,

Som svækket var af Ungdoms Byrde, Han lukkede strax Ledet op.

14

46 Hør, sagde Ydmyghed, min Ven! Ved den Fortieneste her falder,

Husvales du dog paa din Alder,

Der er en Skilling, tag du den. Vor Hyrde heel forbittret bliver,

Og svarede: Jeg tar den ei,

En Stodder man en Skilling giver, Men ei en saadan Mand, som jeg.

Ydmyghed maatte lee dertil, Og sagde: Lad os gaae tilbage;

Thi hvor vi end i Verden drage, Vi lutter Hovmod finde vil. Erfarenheden svarte hende:

Tæt herved Fyrstens Bolig er, Vi ikke bør vor Reise ende,

Førend vi først har været der.

15

47

De kom derhen, gik Slottet om,

Den mindst var stolt, som meest var værdig, Men Portneren var meest hoffærdig,

Omsider de til Fyrsten kom,

En Herre, deilig, prægtig, herlig,

Var fuld af Glans og Majestet,

Derhos omgiengelig og kierlig,

Og fri fra al Hovmodighed.

Erfarenheden sagde: See,

Her kan du Verdens Daarskab lære, Ydmyghed findes hos en Herre,

Men Stolthed hos en Tienere.

O! svarede Ydmyghed, give

Hver Herre var saa klog, som han, Saa skulde ikke Hovmod blive

Saa stor hos Folk af mindre Stand.

16

48 Hovmodigheden er desværre

Almindelig i alles Stand,

Dog kan man af min Fabel lære,

Den tit er størst hos minste Mand.

En Ørn i Høiden tier stil,

Naar Hanen paa en Møding galer;

Thi den, som Æren hører til,

Ei gierne af sit Fortrin praler,

Af sin Natur Demanten glimrer,

Og har sit Værd udi sin Art,

Men slebet Glas ved Lys kun skimrer,

Og Flitterguld fordunkles snart,

Men hvis hver Fyrste var et Ydmygheds Exempel, Kom andre ei saa tit i Hovmods Afgudstempel.

1

**Den
poetiske
Gartner-Kniv.
4de Stykke
for April Maaned, 1771.**

2

3

Crisis

over

Bøger og Skrifter.

Her møde Tanker til en bedre Eftertanke,

Om Tobaks-Handelen i Dannemark, med meer, Den Handling burde vist at sættes billig Skranke;

Thi man af dette Skrift dens Tab for Landet seer.

See hist Erindringer igien mod den Skribenter,

Og den Betænkning om, hvorvidt en Eftermand Er bunden til den Gield, hans Formand, som Regenter, Har sammendraget paa sit Rige, Stat og Land. Erindringen er god, Betænkningen langt større;

Ti hine siger kun, hvad hver har tænkt og sagt, Men denne for desmeer af Sandhed at udføre,

Har klædet Tanken ind i usædvanlig Dragt.

4

52

Philopatreas, see nu hvor Kritiken fryser,

Det trede kritisk Brev fra Cleriksborg udsendt, Ja, ja det arme Vildt nok skielver, bæver, gyser,

Naar Jæger-Garnet til dets Undergang er spændt. Her findes det, som i det første blev forglemmet,

Og ikke rummedes da andet Brev udkom,

O! kiere Klerk, hvis ei din Skrivelyst blir hemmet,

Saa gid du glemme alt og aldrig meer faae Rum. Men den Apologie du saa uventet skriver,

Om den forhexet Dreng, hvad meener du dermed? Du til Mistanke selv derved Anledning giver,

Thi hvor der ei er Skyld, har Forsvar jo ei Sted.

See hist en Patriot om Gaders Rensning skriver, Skriv Reenheds Elskere alt hvad du vil og kan, Erfarenheden dog en god Beviisning giver,

Hvorledes Gaderne blev holdte udi Stand.

I Bondeplagers Navn een ganske artigt tegner Den danske Fogeds og Forpagters Skilderie, Skjønt jeg ei dette Skrift for Mesterstykke regner, Saa er dog mange Strøg og gode Træk deri.

5

53

Tak brave Wandel du ret hældig oversætter

De syv Spaadomme af vor store Rabners Pen,

Den Mand, som Tydsklands Vid en Laurbærkrone flætter, Gir ogsaa dig en Krans, du danske Musers Ven!

See hist det franske Vid, hvor herligt samme spiller, O! læs det Ugeblad det Moucheron Danois! Et Mesterstykke af al Phantasie og Griller;

Men hvad er Moucheron? et lille uselt Kræ.

Hist et forfløiet Brev til de Forfløine skrives,

Dets Indhold ganske vist Symbolisk ikke er,

Og Sædelæren ei derved til Høide drives,

Men endda værre Ting, I Smukke! skrives her.

Studenters Skiebne os heel ynksomt forestilles,

Ja ved Studenters Kaar kan heller ingen lee, Paa lumpen Maade ret med Musers Sønner spilles; Thi mangan Bryggerknegt har bedre Kaar end de.

6

54

Her er et Forsvars Skrift for Jøderne og Fanden, Blytækkers Anna staaer paa sammes Titelblad,

Ja kunde dette Skrift vel skrives af en anden?

For Anna passer sig ret denne Hakkemad.

See hist en Giedebuk paa Skuepladsen bræger,

Som snart forvandlet til sit første intet blev,

Satyren er gemeen og fuld af grove Stræger,

Men aldrig sanddru Mand sligt nedrigt Sladder skrev.

Her en Fortegnelse paa Hexer, Troldfolk gives

Fra Doctor Fausti Tid, det Skrift er ei saa galt, Endskiønt Satyren ei med største Styrke drives, Er den dog jevn og god, og taalig over alt.

En Autor-Igle sig paa Skuepladsen slæber,

Forvirrede Skribent, elændige Insekt,

Apoll', hør Fader, du som pytisk Slange dræber,

Dræb denne Igle, og den hele hæslig Slægt.

7

55

Af samme Surdei er Claus Klompes Urtepotte,

Et dumt og fæisk Snak af Avinds fæle Drift;

I Deilige! hvis jeg min Mening sige maatte,

N*tpotten stinker ei saa fælt, som dette Skrift.

See hist, en Side Flesk forhexet er, og snakker,

Sligt Snak frembringer knap en Kielling, som er fuld, Til Flesk at svøbe i er denne Piece ret vakker.

Dens Autor

(ingen Nihil)

er og hans Fornufter Nul.

See her en fremmed Rus os river Anecdoter

Om Statsforfatningen og Sæder i vort Land, Man gierne dette Skrift kan læse uden Noter;

Men Skriftet er dog got, og skrevet med Forstand. Det Skrift er vel i Tydsk, men om jeg rigtig giætter. Man derved Publicum kun spille vil et Puds,

Den Tydske uden Tvivl er her en Oversætter,

Og den indfødde Dansk forvandlet til en Rus.

Af fundne Breve man alt seer det første Stykke, Om Feiepengene afhandler Autors Pen, I Fald han finder meer, da er det en Ulykke, Got, om den første Deel blev atter tabt igein.

*

8

56

See hist et Giensvar er paa alle Laugers Vegne,

Det Svar, saavidt jeg seer, indholder Billighed, Man kan jo aldrig den for velmeent Statsmand regne, Som uden Overlæg vil alting bryde ned.

Hvad! er alt Junior Philopatreas borte?

Har Døden slæbet af med denne Musers Søn?

O! send ham ud igien af Dødens Jern Porte,

Og over Acheron, hør Pluto, hør min Bøn.

Men før du hannem vil til Liv igien opskikke,

Som Kunsters Orpheus, hør, kiere Pluto! hør,

Da lad ham endelig af Lethe Bande drikke,

Saa at han glemmer reent hvad han har skrevet før. Du Rosentorne, som hans Død og Grav beskriver,

Hvo kunde læse dig, og ikke maatte lee?

Selv Cato latter-mild ved slige Skrifter bliver;

Men græder nogen, er det Junior maaskee.

See her en Patriot om Hoveriet taler,

Ei dets Afskaffelse vil ham i Hovedet;

Men i hvor meget du til sammes Fordeel maler,

Du er dog ei i Stand at giøre kroget ret.

Vor vise Christian, som har de største Gaver

Af Viisdom, Kierlighed og Omhu for sit Land, Han, som ei skiøtter om at herske over Slaver,

Han vil nok sørge best for nyttig Bondestand.

9

57 Frivilligt Slaverie, sit Skrift en Autor kalder,

Hvori beskrevet blir Sølvverket Kongsbergs Stand,

O! Skam for Billighed, og Skam for vores Alder, Hvis den Beskrivelse af Sandhed hiemles kan?

Hist en Samtale er i Keiser Niels Klims Rige,

Imellem Keiser Klim, en Borger, Bonde, Nar, Siig, hvo af disse fiir er vores Autors Lige,

Maaskee den sidste og vor Autor giør et Par?

Hist græder Lucifer for Helvede forstørres,

Nei, græd ei Lucifer, det har ei nogen Nød,

De onde Aander knap i Verden meere høres,

Det var kun fordum Tid man gav dem Stød paa Stød; Men hvis man skulde nu for onde Aander græde,

Min kiere Autor! man da græder ei for din;

Men vid derhos, det er de smukke Aanders Glæde,

At onde Aander foer i Gergeseners Sviin.

Ser hist et Skrift, hvis Navn er: Danske Haltefanden, Som ved sin Kugles Hielp en Hoben Smaating seer, Skiønt denne Autor just ei halter paa Forstanden, Han dog ei nogen Sphinx i mørke Taler er.

58 Her er et Digt ved Navn en Celadon og Cloris, Naturen hersker ret i denne Poesie,
I Fald det læset blir af nogen yndig Doris,
Da maa hun springe det Naturligste forbie.
Til Digtekunsten har vor Autor Held og Lykke,
Maaskee Erfarenhed har lært ham det han skrev; Men hvis han kunde sig i alle Ting udtrykke
Saa tydeligt, han vist tilgavns forstaaet blev.
Her er Tronfølgeren til Sidons ledig Trone,
Bestemt vor Skueplads, et net og heldigt Verk, Syng kun vor Bredahl i den høie lyrisk Tone,
Din Geist i Digt er sød, din Aand i Tanken stærk.
Hyæne Jagden i Comoedie fremstiller,
Proprietairers og Forvaltres Skilderie,
Men seer man Rullerne, som de med Bønder spiller, Saa er Omgangen vist en ynksom Tragødie.
Hist paa en vigtig Dag en læspend' Sang udgives, Vor Autor læser her i fransk og danske Sprog; Men om
der nok saa vel i begge Dele skrives,
Den Dages Høitid ei kan males i en Bog.

11

59
En Dag saa sand, saa stor, saa hellig og saa vigtig,
En Høitidsdag for os og for vor Eftermand,
Som hver en Underdan er Lovsang, Offer pligtig,
Ei blot den Læspende, men den, som lalle kand.
Hans Jensen Bonde, Brev til sine Landsmænd skriver, Saa usædvanlige, som Bonde-Skrifter er,
Saa megen Ære det vor brave Autor giver,
Gid hver en Bondemand kom dig i Tanker nær.
Danskvenius heel vel den Autors Skrift besvarer,
Som under Masqven af en ærlig Handverksmand, For Amter, Laugene vil gierne stille Snarer,
Og ødelægge dem ved Pennen, om han kan. Bogtrykker-Farve paa Papiir kan meget sætte.
Men saadan Statsmand gir ei Laugene sin Rest, Apelles Giensvar her anbringes kan med Rette:
Ne ultra Crepidam! Skomager pas din Læst.

12

60
Her er et velmeent Svar til russiske Bagtaler,
Af Sandheds Elskere, et meget farligt Svar, Er den Bagtaler sand, som han paa Titlen maler, Var Autor baade
sig og Russen skieldet har.
Her en Taksigelse til vores vise Konge,
Af samtligt Borgerskab i Staden Kiøbenhavn, Beklageligt, at ei vor Autor kunde siunge
Med mere Fynd og Klem om et saa helligt Navn.

13

En

Fortælning

om

Lærken og Strudsen.

En Lærke var i Daphne Skov,

En flittig og en kunstig Skialder,

Hun sang om Fugle i sin Alder,

Om Strudsens Slug, og Høgens Rov, Paafuglens stolte Mod, og Kragens fæle Stemme, Om Skadens Svadsighed, og Papegoiens Nemme.

Hun sang om alle Fugles Feil,

Hun kaldte aldrig Laster Dyder,

Afbildede saa rigtig Lyder,

Som Ansigt vises i et Speil,

Hun ingen Hyklesang af Neb og Bryst udtønd', Og ingen ufortient ved kunstig Røst optrønd.

14

62

Hun sang engang om Strudsens Slug,

At han Metaller kan fordøie,

Og aad alt hvad ham kom for Øie,

Fordi hans Afgud var hans Bug;

Hun sang, ja hvad? hun sang, han burde nøisom være, Og for at feede sig, ei andres Mad fortære.

En Skade fik den Sang at see,

En Skade, som var vant at føre En Hoben Snak for andres Øre,

Og levde ved Bagtalelse,

Han fløi til Strudsen hen, og sagde: Naadig Herrer! See her en skiendig Plet paa deres høie Ære.

Sig Strudsen paa de lange Been Fortørnet, bister, grum ophæver,

Mens Skaden alt sit Snak udvæver,

Som Traaden tvindes af en Teen,

Hun til at tage Hevn den vrede Struds opegger, Hvordan det skulde skee man ivrig overlægger.

15

63

Samvittighed og Skam forbød At kiende sig ved Lærkens Glusfer;

Thi hvo som stiæler og beskuffer,

Har jo fortient en skiændig Død;

Men Sandheds Ormesting, som nager, svier, bider, Opvækker Strudsen til en usel Hevn omsider.

Men hør al Verden, kiere hør.

En Hevn, som neppe har sin Lige,

Hvorom man kan med Føie sige,

Den meer end daarlig kaldes bør;

Vor Lærke sang en Sang, hvormed hun ene sigter Til Hyrden Melidor, som var en usel Digter.

Paa Skovens Nattergal, som var I megen Værdighed og Ære,

Og riig, som nogen kunde være,

Man denne Sang forklaret har;

Det hedde: Lærken her paa Philomela sigter,

Thi bør hun straffes, som en grov dumdrstig Digter.

16

64

Man satte Lærken i et Buur, Og gav den meget lidt at æde,

Hvor skulde nu den Stakkel qvæde,

Som tvingedes mod sin Natur,

Og hver en Smule Mad med Frygt og Harme synker? Hun fløited' trilled' nys, men nu kun qvidrer, klynker.

En Hyrde Buret gik forbi,

Og hørte Lærkens Sørgeklage;

Men da han Grunden fik randsage,

Strax gjør han hende løs og fri,

Han Strudsen fangede, og ind i Buret tvinger, Hvorpaa sig Lærken strax med denne Sang opsvinger:

Lærkens Sang.

Forfængelige Struds,

Som nys var strunk og studs, Lad denne Hændelse dig lære, At det er liden Kunst og Ære,

At tvinge een med Overmagt,

Nu er du selv i Nøden bragt,

Vor begges Overmand, en Hyrde, som retfærdig,

Fandt ingen Skyld hos mig, men agted dig strafværdig.

1

Den poetiske Gartner-Kniv.

5te Stykke

for May Maaned, 1771.

2

3

Crisis

over

Boger og Skrifter.

Os Obergraver Birk en Efterretning giver, Geheimeraaderne i vort geheim Conseil,

Med deres Fødsel, Død, og Giftermaal beskriver,

Men jeg ei borger for han tidt har taget feyl.

Kan en Markskriger vel med flere Sorter prale,

End vor Professor, og vor grønlandske Rabbin, Astronomie, Physik, Oeconomie, Morale

I Maanen; læse dog det Skrift ved Maaneskin. I Hundestiernens Tid kan Folk af Hede prime,

Men aldrig har jeg troet, hvis dette Skrift ey var, At saadant kunde skee i Grønlands kolde Clime,

Dog maaskee Kuld og Ulm den samme Virkning har.

4

68

Hist en Philopolis heel net og grundigt skriver,

Han til Kiøbstæders Tab den rette Aarsag gir, Men om de Middeler, han til Opkomsten giver I alting holde Stik, et andet Spørsmaal blik.

Den danske Democrit og Heraclit er færdig,

Dens Autor uden Tvivl har skrevet ved et Ruus, Ser Ark udgjør den Piece, som er fuldkommen værdig At blive vel og snart forbrugt til Fidibus.

Elændige Skribent, al Galskabs Oldefader,

O! brug dog Nyse-Urt, og skaf din Hierne Luft, Al Sygdom har sin Tid, alt Galskab sine Grader;

Men du for evig har forforet al Fornuft.

I Jøder seer I nu jer Rænkens Aabenbaring,

Men hvo kan ikke see, at Autor til den Bog I Daarekisten strax bør sættes i Forvaring,

Og aarelades der indtil han bliver klog?

Tænk! tyve Tønder Guld i lutter Knappenaaler, Fortæller Autor os her aarlig bliv indbragt,

Mei Daarekisten selv knap saadant Galskab taaler,

Thi endog galne Folk belee ham med Foragt. Man saadan Mængde ei af Naaler kan forbruge,

Om alle Gader man dermed brolægge vil, Og om man som en Struds Metaller kunde sluge, Gik neppe i et Aar endda saa mange til.

5

69

Hist Brev om nogle af vor Trykkefriheds Skrifter,

Dets Indhold er ei rar, kort sagt, det er et Brev, Og naar man samme ret bedømmer, gransker, drifter, Man endda spørge maa: Hvad var det Autor skrev?

Forslag til Skolernes forbedrede Indretning,

Dets Autor skriver got, fornuftigt, vel og smukt, Det lille Skrift er bygt paa grundig Tankesætning,

Men gid Forslaget kun blev efterfulgt og brugt.

En Borger, Reysende, og Officier hist taler

Om dyr Tid, Fattige, og andet saadant meer,

Med meget simple Træk det Skriftes Autor maler,

Men Grunden i sig selv dog sand og rigtig er.

Hist er adskillige (o! meget smukke) Tanker,

Som Skrivefriheden Anledning giver til,

Naar man Rettænkenhed, Fornuft og Sandhed sanker.

Og samler i et Skrift, det saadan skrives vil. Bellonæ ædle Søn dig alle Muser prise,

Du skaffer Standen Ret, og er Krigsstandens Ziir, Du alle Skumlere skal grundigt nok bevise,

At Standen værdigt Maal for Velstands Ønsker blir

6

70 See hist et Himmel-Brev af Faardrups Degn er fundet, Ja dette Brev var snildt, Indholden var ret god, I Fald man, naar man meest paa samme havde grundet, Den minste Tøddel af Indholden kun forstod.

Til Anekdoterne hist Briefe eines Dänen,

De Breve ere tre, men af en liden Vægt,

Nu vil jeg skrive Tydsk: Ich las sie durch mit Thränen, Und dachte bey mir selbst: Wie schreibt der Däne schlecht?

Brev til Forfatteren af Samlinger udgives,

Om Skrivefriheden, det Brev er trykt paa ny, Hvo som vil laste det, at her i Frihed skrives,

Dens Hoved er en Klods, og Hiernen lutter Bly.

See hist er paa et Skrift det Navn: Hvad dem behager, Det kaldes Tossen, men er skrevet af en Viis,

Dets Kierne hver en klog og vittig Læser smager,

Vor Lodde Autor er, hvo nægter da dets Priis?

7

71 Nu er vor Rus til Dansk igien forvandlet blevet, Og Anekdoterne kan læses i vort Sprog, Om hiin Original, om denne først er skrevet.

Det lige meget er, han er den samme dog.

Det fierte kritik Brev har Klerkerup udklækket.

Sig Urtekræmmerne med Rette glæde kan,

Og neppe blir en Tut for Eftertiden brækket,

Som ei er svøbet ind i denne Mands Forstand.

Hvis paa sin Prækestoel den Mand saa heslig væver,

Og er i Prædiken, som Skrift, slig Tautolog, Ordgyder, Skiendegiest; jeg da for Løier kræver:

At see hans Prækener en Aargang i en Bog.

O! læs min Ven den Text, som Petri første (*) skrives, Og døm dig selv, min Ven, naar du har samme læst, Dig der Morale nok for dine Skiildsord gives,

O! læs og eftertænk, det er din Siæl nok best.

Hist viser os et Skrift ved Navn velmeente Tanker, Hvor skadeligt det er, at Ulden blir udført, Dets Autor grundigt nok paa mange Poster anker, Beklageligt, han ei er bleven mere hørt.

8

72 Hist ere Følelser ved Kongens Balsprog skreven, Men den er følesløs, som ikke hører, seer,

At Skrivesyge blot dets Autor har tildreven,

Og at dens Statsmand en politisk Stokfisk er..

En Autor Fandens Liv og Levnet os beskriver,

Min Hr: Historicus, staaer de i Fandens Sold? Læs Skrifter selv engang, naar de har mindre Iver,

Og ønsk saa selv med mig, det var i Fandens Vold.

Hvad Islands Widalin til Biskop Arnsen skriver (*), At Landets Eiendom, Jus Patronatus var, En Oversættere os i vort Sprog nu giver,

Og selv en indsigtsfuld Anmærkning tillagt har.

Hist en Besvarelse mod Sanddru man udgiver,

Men aldrig Sandhed har i denne nogen Deel, Den første et Beviis paa nedrig Ondskab bliver,

Det sidste dumme Tøi gjør Autors Galskab heel.

9

73 Hist Underviisning for Tal-Lotteriets Træller,

Hvorefter hver af dem sit Haab kan regne ud,

At Facit bliver Nul, hvorledes man end tæller,

Kan sees af dette Skrift foruden Hovedbrud. Tal-Lotteriet knap vil dette Skrift velynde,

Som deres Lotterie en hoben mistænkt grøn,

Dog hvad man endog vil med Publicum begynde,

Det ingen Ørne har, men narres vil og bør.

Vor lærde Peter Suhm, sand Lærdom vant at dyrke, Oeconom en, sær den Norske, os beskrev,

Hvo tvivlte om at Grund, at Indsigt, Lærdom, Styrke Den Patriotes Pen og Hierte altid drev.

Ja, Norge savner dig, du lærde Danskes Ære;

Du alle Menneskers og Sandheds ædle Ven,

Lad Danmark, Norge, og den hele Verden lære,

At medens du er til har vi een heldig Pen!

Triumph og Glæde i det hele Skovens Rige,

Et Skrift af dette Navn har Lyset nylig seet,

En Bonde om sin Præst man hørte engang sige:

Du trumfede for snart, thi blev du ogsaa Beet.

Men dette Skrift er i en anden Tone skreven.

Og pæger nøie paa vor Stats Indretninger, Allegorien vel er noget overdreven,

Men Skriftet ellers got og læseværdigt er.

10

74

Et Folks Fordele i en Prædiken beskreven,
Er os meddelet af en vittig Levi Søn,
I Fald Moralen var lidt mere deri dreven,
Den smukke Prædiken var endda mere skiøn.
Spørsmåale (i et Skrift) til vores Tid beqvemme,
I Tallet hundrede og tretten sættes frem,
Jeg alles deres Værd ei nøie kan bestemme,
Men nogle ere ret, vel passende af dem.
Men lad os spørge om, hvo samme ret besvarer,
Sandt nok, Spørsmålene ei mørke Taler var, Men hvo som to (*) af dem tilfulde got besvarer,
I mine Tanker fra Oedippus Palmen tar.

Raisonnements om det, som gavner eller skader Lærdommens Fremgang ved vor Universitet, Heel grundigt er udtrykt og sandt i nogle Blader, Men gid Udtrykket og i Gierning maatte skeep.

11

75

En Philomusus mod den samme Autor skriver,
Hans Skrift fornuftigt er, ja indsigtfuldt og net, Han meer lemfældige og milde Midler giver,
I meget denne, og i noget, hiin har Ret.
Velmeent Betænkning een om Laugene udgiver,
Det er den første, gid det blev den sidste Deel! Vor kiere Junior, som alt det Sladder skriver,
I Fald du hørte op, hvor gjorde du da vel.
Kan ved Kritikens Kraft din Skrivelyst ei hemmes,
En Arvesvge den ufeilbar kaldes maa,
I Vartovs Bønner du skal efterdags indlemmes,
Og bedes for, om du din Helbred kunde faae. De Mænd i Laugene, som vittigt kunde tænke,
Vil neppe skylde dig for Skriftet nogen Tak,
Om jeg var i et Laug, mig høiligst vilde krænke,
At see mig hudlet om blant saadant Pølse-Snak.
Vor Azan du er et iblant de smukke Skrifter,
Man sand Høiagtelse og Ære skyldig er,
Tillad at sige et, vor Aseenas Bedrifter
Du kommer mellem hvert en Smule lidt for nær.

12

76

Vor Aseenas, vor Ven, det mageløse Hierte,

Han altid ønskede, og vilde Landets Vel,

Dets Veestand ingen meer end hannem kunde smerte, Men vee dem, som bedrog den mageløse Siæl. Ach Afceas! jeg i en Taarestrøm mig taber,

Saa tidt jeg tænker paa dit ædle Hjertelav,

Du var den beste Siæl, som nogen Tid en Skaber, En Fyrste, en Regent, ja nogen Jordisk gav.

13

En

Fortælning

om

Philosophen og Skobørsterne.

Man læser om en verslig Viis, Ei een, som levede de Dage,

Man pleied' til Athenen drage,

Da Grækenland bar Lærdoms Priis; Ei i den Tid da vore Fædre,

Ved blot Fortienester kom op Til Værdighed og Ærens Top, Fordi de sidste ikke bedre.

14

78

Nej vores Philosoph var fød I en meer hældig Periode,

Da Vid og Værd bag Dørren stode, Og Tossen best Befordring nød, Da Lærdom kun var overflødig,

Da for at blive stor derved,

Ei meer end brav Dumdristighed Og Øientieneste var nødig.

Bor Philosoph i mange Aar Forgieves om Befordring søger,

Og hvad som meest hans Harm forøger, Var det, at Tossen samme faaer; Thi blev han vred paa sine Bøger,

Og sagde: O! forgieves Flid,

Hvor daarlig spilder den sin Tid, Som Lykkens Vei ved eder søger?

15

79

Thi blev han strax af Læsning kied, Foragter den i sine Tanker,

Og Bøgerne af sine Skranker

Forbitret slog mod Gulvet ned,

Der, sagde han, du Kram bør ligge,

Som koster ikkun Hiernebrud,

Men bringer eene dette ud,

At dine Dyrkere maa tigge.

Vor Philosoph en Grille fik, Han de for Bøger tomme Hylder,

Med lutter Børster strax opfylder,

Han satte dem i Rang og Skik; Thi hvor der nys stod Folianter,

Nu store Klædebørster staaer, Skobørster Qvarters Hylde faaer, Forgylde paa sine Kanter.

16

80

En Spændebørst for en Octav, Tandbørster stod' for Duodecer,

Du neppe troer min kiere Læser,

Hvad prægtigt Syn den Samling gav! Bort Cicero, Homer, Voltaire Med eders tomme Vittighed,

Indrømme disse eders Sted; Thi de kan hielpe Folk til Ære.

Bor Philosoph fornøiet var, Men da en anden ham besøger,

Og spørger, hvi han Børster, Bøger Omvexler ? gav han dette Svar: Enhver, som efter Lærdom tørster,

Ved Gulvet gierne blive kan,

Men hvo som blive vil en Mand, Maa gjøre Ære af Skobørster.

1

Kiøbenhavn 1771.

Brev

nogle af de siden

Trykke-Friheden

udkomne

Skrifter.

2

Dette Brev er virkelig tilskrevet den, som nu bekiendtgjør det, uden at Forfatteren ved deraf. Den korte Bedømmelse ove adskillige Piecer, som det indeholde, gefaldt mig saa vel, at jeg troer den vil finde fleres Bifald.

3

Min Herre!

De befale mig at lade Dem vide mine Tanker, angaaende vore danske Skrifter siden Trykke-Frihedens Tilladelse. Hvor gierne ønskede jeg at være befriet fra et Arbeide der nødvendigviis kun kan geraade faa af disse vore Skribentere til Fordeel, og hvor ubehageligt er det ikke at laste? Undskyld derfor om jeg forbigaaer den største Deel, berører nogle løseligen og forfatter mit Brev paa det korteste.

Herr Voltaire i sin Epitre a sa Maj. Dan. ville, befrygter jeg, tage sin Tak igien, som han paa det menneskelige Kiøns Vegne aflegger for Trykke-Friheden om han nogentid læste det den føder afsig; Men jeg smigres ved

det faste Haab, den med Tiden vil opklække bedre Fostere; Det oplyste Publicum vil snart kiedes ved at tilkiøbe sig ugiørlige Forslag, ærerørigste Skamskrifter og intet betydende Snak; De uoplyste maa og engang faae denne utidige Læselyst styret, i det mindste for Bekostningernes Skyld, og da er det, meener jeg, at disse vore Skribentere, der om de skulde sige Sandheden, vist nok maatte tilstaae: - - - paupertas impulit audax ut libros facerem. - - - eller

Forvovne Fattigdom! du nøder mig til at give Løger ud.

4

da er det, disse eller deres Forlæggere ikke længere vil finde Regning derved; Verket maa da nødvendig standses, thi Drivefiederer er borte; og før dette skeer tør man vel neppe vente en god Skribent igien tør tage fat paa Pennen, thi han skrækkes ved denne Hob vi overvældes af og endnu trues med.

Først kom, som de veed, Philopatreias frem, oa han trækker et langt Slæb af Modstandere efter sig; I den første Afhandling lader han os høre de saa sædvanlige Klagemaale over de dyre Tider, og disse vare maaskee just Aarsagen, hvorføre han blev Skribent; Han beklager fremdeles vor Handels Lidenhed; Midler til at standse hiine og ophielpe denne vente vi endnu af ham. Den anden Afhandling om Rettergang er den bedste, men dog blandet med adskillige Urimeligheder. Den tredie, om Geistlighedens Indkomster, er den sletteste, fuld af Had mod Geistligheden, bitter og partisk. Men hvad behøves det, min Herre, at jeg igien erindrer Dem om det De hos andre har læst og seet imod ham. Philodanus har saa vel besvaret det hvori han feiler, saa det var unyttigt om jeg ville igientage hans Grunde; jeg sender hans Afhandlinger hermed; De finde endeel overstrøget derudi, og det er kun nogle faa umuelige Projecter; Disse fratagne læser man det øvrige med Fornøielse og Nytte.

Snart skulle De troe, min Herre, jeg med saa mange andre beherskedes af den her saa almin-

5

delig vedtagne Fordom at det gamle er saa fuldkomment at det ikke kan gøres bedre, eller at vore Formænd intet skulle have ladet tilbage for Efterkommerne at forrette, nei, jeg er overbeviist om der kunne skee Forbedringer i de fleste Ting; kun det man uden Nytte vil have forandret, der skadelige, det ugiørlige man foreslaaer, kun deraf er jeg en Fiende.

Philalethes og velmeente Erindringer: begge i Anledning af Philopatreias ere skønne; Misokakias, Brevet til en høi Herre og Prestens Læredigt, alle i samme Anledning, fortiene Læsere. Men hvortil nytter vel al den

øvrige Sverm af opkaagte, flette og ubetydelige Giendrivelser? Mon disse sex meldte ikke gjøre fyldest? — Naar de der kunne og ville besvare ham grundigen (ikke de der selv kalde sig grundede, dem troer jeg allermindst) gjøre det, burde andre tie, deels for ei at bibringe Publicum den falske Tanke at Philopatreias Afhandlinger fortiene saa stor en Opmærksomhed, deels for ei at

give ham selv Vaaben i Hænderne til at fægte for sig med, thi nogle af de Argumenter man bruger imod ham ere visselig ikke anderledes, „og et slet Beviis, siger vor store Holberg et steds, er værre, end intet Beviis. Thi det første synes ligesom at man trænger til flere; da det sidste derimod viser at man har nok udi de gode og vigtige Beviis.„ Men Philopatreias handler klogere end at han skulle benytte sig af disse

6

Vaaben; De Stærkeres Grunde kan han ikke rokke, og disse forbigaaet, tilføiede han sig kun selv Skam ved at angribe de Svageres.

Den første Lovtale over Skobørsten var god, hvorvel den kunne været bedre; Planen er artig, men kunne været udført vittigere og i en bedre Stiil. Maaskee have vi den at takke for den priselige Anordning, at lintet offentligt Embede maa betroes dem, som have gjort personlig Opvartning. O! hvor naadig og viis den Monark, der nedlader sig til sine ringeste Undersaatteres Stamlen, der saa nøiagtigen skiller det sande fra det falske! — Er det ikke og klart man intet kan vente sig af en slet Opdragelse, en forsømt Ungdom, af dem der saa sielden lære noget og som oftest forfalde til Magelighed og Dovenskab? Lad være et got Genie ved Skiæbnens Vanheld kan have faaet det første i sit Lod, det vil altid træffe Leilighed til at oprette det igien og til at være sine Medborgere til Nytte, og aldrig var det vor viise Monarks Hensigt at forbyde dette; nei, han gav kun at forstaae Lykke og Værdigheder forgiæves skulle søges paa saa nedrig en Vei og kun skulle naaes ved sande Fortienester; hvor disse ere der vil han belønne. — De andre smaae krybende Skribentere om Skobørsten vil jeg forbigaae.

Hr. Bagge taler i sin egen Sag, men dette undskylder ikke hans alt for store Hidsighed. Har han Sandheden paa sin Side da burde

7

han at sige det han har sagt, men med koldere Blod, og Ret kan da aldrig nægtes en fortrykket og forurettet; Men hvis ikke, troer jeg, hans Skrifter ere blant de nedrigste og sletteste der endnu ere komne for Lyset.

De spørge i Særdeleshed, min Herre, hvad mine Tanker ere om den Piece, betitlet med dette Spørsmaal: Om en Efterkommere i Regieringen er forpligtet at betale sin Formands Giæld? Jeg mener, den er en glimrende Bygning opført paa en slet Grundvold. Men jeg vil lade den vidtberømte Forfattere af de Persiske Breve tale; Hans Dom være min; (see det 91 Brev Tom. II.) „Man kan sige, udlader han sig, at Fyrsterne Lidenskaber, Nationers Taalmodighed og Skribenternes Smigren har fordærvet alle Naturens Rettes Grunde. Saaledes som Naturens Ret nu er, er den en Videnskab der lærer Fyrsterne hvorvidt de kunne overskride Retfærdigheds Grændser. — Hvilket Foretagende, at ville, for at forhærde deres Samvittighed, bringe Uretferdigheden i System, give Regler, danne Grunde og drage Slutninger derler,

danne Grunde og drage Slutninger deraf? - - Man vil bøie Retten, hvor

ubøielig den end er,„. Saaledes troer jeg denne Forfattere handler. Lad hans Beviser have nok saa stort et Skin, i Grunden ere de dog falske. Thi hvad kan det vel kaldes andet, naar de ubrødeligste Løfter, naar en Kronedes

8

Ord, et Lands Hovedes Tilsagn ikke skal staae fast?

Mit Brev ville blive alt for langt om jeg skulle gienneumløbe de usle smaa Skrifter, som Ole Smedesvends, Jeppe Vægters, Junior Philopatreas, Forslag til Krigstieners bedre Besoldning og saadanne mange flere, som kun gjøre Menneskeligheden liden Ære, og deres Forfattere største Vanære. Men man kan frit bestemme dem den Skiæbne, som Horace i sin Tid bestemmer visse Bøger:

Deferar in vicum videntem thus & odores Et piper, & quicquid chartis amieitur ineptis.

og hvor trøsteligt er ikke dette, vi maatte jo ellers blues ved vor Alder for Eftertiden. Endnu trøsteligere er det at det ei kan vare længe inden de ophøre. Jeg troer stedse at naar Smagen ved Forandringernes Hiul længe nok har rullet omkring, den da vist vil komme tilbage igien paa sit rette Stæd. Jeg haver den Ære at forblive, & c. & c.

1

Pseudo Apollo Comedie i en Act.

Opført første Gang paa Kiøge Skueplads.

**Pon calamos inflat cithara canit augut Appello
Judicio fatui victus Apollo Midæ. —**

Kiøbenhavn 1771.

2

Hoved-Personerne:

Petronius. Pseudo Apollo. Themistocles. Hans Tienere. Mercurius.

Philopatreias.

Anti-Philopatreias.

Philodanus.

Philalethes.

F ***.

Philokakias. Philoteropatreias. Philopatreias Junior. Mag. Klerkerup. Normanden.

Den Norske Bonde. Ebeltoft.

Skobørsten.

Jfr. Pimpernelle. Msr. Capriol.

Scenen er i Kiøbenhavn.

3

Theatret forestiller et pregtig Gemak og en Throne, ved hvis høire og venstre Side staaer et Bord.

Første Scene.

Petronius, Themistocles.

Petronius.

Jo Du skal see, at det skal gaae rigtig nok an.

Them. Hvad - - -

Petron. Har jeg ikke allerede givet Dig et kort Begreb herom, og for at gjøre det endnu tydeligere, vil jeg læse Dig Apollos egenhændige Brev. Giv nu Agt. — (Han læser.) "Eftersom andre vigtige Forretninger hindrer mig i Aften at modta-

4

ge Skribenterne, da befal dem i Morgen paa samme Tid at møde. Men da jeg ikke agter at gjøre mig gemeen med Vægteren, Smedesvenden, Skoflikkeren eller andre af samme Suurdei, der ikke har grebet Pennen fat propter famam fed famen, da uddeel til enhver af dem 1 Mark til en liden Hudsvalelse, og lad dem siden forføie sig; (til Slutning,) lad ingen Dødelig røre mine eller Mercurii Klæder. De ere hellige."

Them. Jeg lyster ikke engang at see dem. See! om der ikke og gives Pedanter iblant Guder.

PtkkøN. Da veed du, at jeg har fat nogle af mine nødvendigste Forretninger til Side. — — —"

Them. Dette veed jeg meget vel.

Petron. At jeg iblant saa mange Tusende har den Ære at være allene udvalgt til Apollos Commissionair, at jeg har leiet ham Værelser. Har hans Garderobe i min Forvaring. — Besidder Mod, Vid og For-

5

stand til at bedømme, og du selv er ved min Omgang bleven et Menneske af en god Fornuft.

Them. Ja, ja, ja, dette veed jeg nok. — —

Petron. See Thronen er ledig, og der fattes intet uden Mod og Indsigt til at bestige den, desuden har jeg allerede forbudt de Omskrevne Indgangen, mod en Marks Erlæggelse. Hør Themistocles du skal i denne Aften forestille en af Guderne.

Them. Nei, nei, nei, gid jeg vel kunde forsvare at være et Menneske.

Petron. Selv vil jeg være Apollo. Kundskab om min egen Værdie, tilføiet en Satyrisk Geist, har udfundet dette Indfald. Hvor mange har ikke for et Øieblik at bestige en Throne — — —

Them. Opofret de øvrige Dage, i Skiendsel, Foragt og Lænker.

Petron. Ingen Modsigelse! klæd strax paa Mercurii Klæder, de ligge her i Nærværelsen, jeg vil imidlertid gaae ind i et andet Værelse, og iføre mig Apollos. —

6

Tag imod denne slangede Kiep, dermed er dig given Magt at stille Tretter og Ueenighed. Den er en Skræk for de Trættekiere. (Han gaaer.)

Anden Scene.

Themistocles. (Allene.)

Gid den og var en Skræk for de alt for Ærekiere og Stolte. Hvor er nu den gode Herres Fornuft. — — Jeg Themistocles skal være Mercurius, en Gud, og dog staae under en anden Guds Befalning, nei, dette begriber jeg ikke, i det minste dersom jeg var en virkelig Gud, skulde den gode

Apollo ikke befale mig over en Vei. — —

Dog Apolle er Visdommens Gud, hvilket er det samme som Rector Magnificus, Mercurius derimod en Leiesvend eller Pedel, at gjøre en Slags Ligning imellem disse to, var at sætte en Professor i Rang med en Løbere — (i det han klæder sig paa,) hvor vil han nu ikke faae sin Lyst stillet, i at plage de ondskabsfulde, egennyttige og opblæste Skribentere, de skal min Troe ønske, at Fanden havde draget af med Hr. Faustus,

7

længe før Bogtrykker-Konsten blev opfundet. — — — Nu maa den vingede Hat paa, ha, ha, ha, jeg maa forsøge, om jeg og kan flyve, her op i Veiret, (han falder.) Au, au, au.

Tredie Scene.

Petronius, Themistocles.

Petron. (Iført Apollos Prydelser med en Deel Skrifter under Armen.) Hvad nu, hvad er — — —

Them. Au, au, Herre! i at ville prøve Vingerne som Naturen har nægtet mig, havde jeg paa et hængende Haar nær afbrudt mine Been. O! alt dette er en Daarlighed. Kunde ikke disse Guddoms-Griller gaae ind igien; thi — — —

Petron. Nei, før vil jeg miste mit Embede. Før skal mit Zepter evig være opofret Vulcan.

Them. Det bliver deres egen Sag. — Men Herre — —

8

Them. Mercurius var jo en lastefuld Gud, — en Tyv; thi han stjal baade fra Apollo, Mars og Neptun. Han var —

Petron. Man frembar ham dog Ofringer og Røgelser, ja, man har opreist ham Ærestøtter paa mange Torve.

Them. Børn der ere fødte under hans Planete, planter jerne-taggede Kroner.

Petron. Da veed jeg, at han er efter Moden.

Them. Dette vil jeg lade staae ved sit Værd. Men meener ikke Herren, at de fornuftige Skribentere ikke indseer Bedrageriet, for Exempel, Philodanus og de andre. —

Petron. Her maa jeg bifalde din Forsigtighed. Jeg vil i en Haft klæde mig af. (Han gaaer.)

Them. Himlen skee Tak.

Petron. (kommer igien.) Dog nei, min Ærgierrighed driver mig tilbage, det er allene de Svage, der igien forlader et engang sluttet Forsæt. Mahomet var en simpel Læg, dog holte mange Lærde, ja Philo-

9

sopher, ham selv for en uimodsigelig Prophet. Hvad siger Du hertil.

Them. At om end Mahomet var en Løgner, skulde da — —

Petron. (med en bydende Mine.) Jeg vil være adlydet.

Them. Vel an! for at føie min Herre, vil jeg underkaste mig den allerstørste Fare. Tillad mig da, at føre Apollo selv til sin Throne, Skribenterne er uden Tvivl paa Veien til Visdommens Tempel. Skal her ingen brugelig Ceremoniel iagttages?

Petron. (med en stolt Mine.) Thronen skal staae aaben for alle; min Dom om deres Fortieneste, skal sette enhver i en tilbørlig Rang. — Ak! nu smager jeg den kildrende Fornøielse af at være en Gud og Konge, og jeg længes kun efter at blive tilbedet.

Them. Det banker uden Ophør, den Ankomne man ikke være af stor Levemaade. — Der er han.

10

Fierde Scene.

Petronius, Themistocles, Skobørsten.

Them. Hvem er Du?

Skobørst. Jeg er en af de saa kaldede Skobørster, og vil bede den gode Apollo vil omskabe — — —

Them. Har din dumme Dievel ei endnu lært de smukke Sæder i fornemme Folkes Huse? See om ikke Tosserne ei ere de første der skal pege sig frem.

Petron. Tie stille Mercurius, det hører ikke dig til at bedømme, men allene med Hastighed at efterkomme mine Befalninger. (til Skobørsten.) Hvorfor har Du kastet Lovbogen paa Gulvet?

Skobørst. Efterdi jeg ikke forstod den.

Them. Nei, efterdi Du var en Erke-Tosse.

Skobørst. Skobørst. Siig ikke det, Msr. Mercurius, den er større Tosse, som ikke tager imod det gode, den Stund han kan faae det. — —

11

Petron. En daglig Skam af ilde giorte Forretninger.

Skobørst. Vær naadig I gode Herrer! See her er en Børste, den samme har min Troe aldrig rørt Menneskers, langt mindre Guders Skoe, jeg vil med Fornøielse pudse.

Them. Besudle ikke Thronen. Æren trykker nu aldrig dette Slags Folk.

Petr. En stor Deel af dem, Mereurius! men en god Opdragelse og Lærdom i Ungdommen, som Livets Prydelse, har og været dem nægtet. (Til Skobørsten.) Det er dig Straf nok, at din Uvidenhed er lagt for Dagen. — Luk ham ud.

Skobørst. Jeg takker for naadig Dom. (han gaaer.)

Femte Scene.

Ebeltoft, Themistocles, Petronius.

Them. Hvad er du for en Ridder?

Ebeltoft. Jeg er Autor til den bekjendte Bog om et forhexet Dreng-Barn,

12

som nogle sagde at være en Nisse, og siden omskabt til en Skobørste.

Them. Det er da dit Skrift, som er skrevet i samme Skiil, som Kiøge-Huuskors.

PetroN. Vid, at i at hore din Dom, er Lu kommen for at modtage din Fordømmelse. Det er ikke Menneske - Kierlighed, men et personligt Had, som har drevet en forgiftet Pen. Brug en sund Fornuft paa en til ladelig Maade. Dit Skrift MI imidlertid skiules bag min retfærdige Throne.

Them. (i at rage ham under Armene.) Tillad mine Vinger at føre Hr. Autor til denne Udgang. (Han kommer ind igien.) Nu, det gaaer ret gok, men vi har heller ikke havt at bestille uden med Fjanter. — Hvad er der nu paa

Færde?

Siette Scene.

Philopatreias, Anti-Philopatreias, Perronius, Themiftocles.

Philopat. (uden for Døren.) Du skal faae en Ulykke.

13

Antiphil Gevalt, Gevalt.

Petron. Hvad — —

Them. (med frygtsomme Gebærder.) Apollo er uden Tvivl kommen for at detronisere. Om end al Verden sagde mig imod, vil jeg paastaae, at en uretmæssig Regent er aldrig sikker paa Thronen.

Philop. Slip, slip.

Antiphil. Nu gjør jeg det ikke, jeg har faaet saa got et Tag — at — — — (de skyder Døren op og brydes med hinanden.)

Philop. Med denne min Kaarde. —

Them. Nei, holt Monsieur Hugzu! her er ingen Martis Skueplads, denne simple Kiep kan stille eders Rasenhed.

Philop. (til Antiphilopatreias,) Du er en Æreskiender. — ——

Antiphil. Jeg kunde med Fornøjelse rive dine Øine ud, min Pen skal evig være hvasset. — — (De brydes igjen med hinanden.)

Them. (sagte.) Denne Kiep har ingen Kraft, uden i Guders Hænder, og den har

14

ikke mere at sige, end hans Helligheds Løse- og Binde-Røgel. (høit.) I forværrer eders Sager ved saa stridig en Opførsel.

Philop. og Antiphilop. falder paa Knæ for Petronius og siger,) Allerviseste Apollo! —

Them. Nu, ret saa, saaledes bør Guder tracteres.

Petron. (i at tørre Sveden af sig,) Dit Navn skal fra dette øjeblik blive forandret til Philomakias, da du har ikke allene gjort dig forhadet af Menneskene, men foragtet af Guderne. Uden moden Overlæg og en sund Indsigt, har du fordristet dig til at reformere en Stat, og det som mest har paaført dig min Unaade, er i at vilde behage, formedelst nogle apostatiske Indfald, og et ubilligt Fritænkerie. (Til Mercurius,) skiul disse Blade bag min Throne.

(Til Anti-Philopatreias.)

Din Hiernes utidige Foster skal have Sted ved min venstre Side. — — Tager derpaa hinanden i Haand, og bliver Venner.

15

Them. Før stikker Ulven Lammet, før bringer Høgen Hønen Føde, (han legger deres Hænder sammen,) holder nu op med den gamle Tone for Fremtiden, da Publicum allerede er fied af at høre en Begyndelse af Phi, og en Endelse af eias.

(De bukker for Apollo og gaaer.)

Syvende Scene.

Petronius, Themiftocles, Philoda^{nus}/ Philates/ Philokakias, F***, Philoteropatreias, Philopatreias Junior.

Petron. Er der nogen?

Them. (forffrækket.) Philo — Phile — dodanius. — kokias. — Phile — le—

tes. — F. teroterotreas. — Jeg troer at de alle har lært at filere. — Jeg —

Philodanus, (kommer til Thronen,) Allervliseste! — —

PetroN. Kom Menneske - Ven! Du har ikke bygget dine Tanker paa Had og Misundelse eller Medborgeres Forliis, men

16

paa Redelighed, og Hensigter der tiene til det almindelige Vel. Dine grundige Undersøgelser som jeg holder her i min Haand, skal have den Ære at ligge ved den høire Side af min Throne, som en Formand og en Prydelse for de andre, de skal læses, naar Philomakias er gaaen derhen unde negant redire chartas.

Them. (sagte.) Dette Indfald har han min Troe stiaalen af den kritiske Journal.

Petron. Nu falder Turen til Philaletes. —

Philalet. Store Apollo.

Perton. Dit Skrifts Orden og Fuldstendighed giver det Plads ved den værdige Philonani Side.

(Til Philokakias.) Din Dybsindighed og Nethed i at afskildre Philomakias med de rette Farver, har sat dig igjen som en Formand for F***, der (endskiønt han har opholdt sig noget for længe med at bevidne og forsikkre,) fortiener dog at legges ved den høire Side af min Throne. Og siden nu andre vigtige Forretninger nøder eder gaae

17

bort, da behag at medtage den fordrukne Philopatreas Junior, og den pedantiske Philoteropatreias, deres Blade skal ligge ved den venstre Side af min Throne.

Phil. Junior. Loven der tydelig viser. Hem, hem. Jeg exciperer Forum. Patifisi Homagyum, Agiætmaal.

Petron. Ingen Formaliter. Philoteropat. Qvi cunqve Autor.

Petron. Alt dette er Kloster-Fraser. Han kaster Skriftet i Forbitrelse efter Philoteropatreias. (De gaaer alle ud.)

Ottende Scene.

Normanden, Petronius, Themistoc.

Petron. (sagte.) Nu fik jeg min Hevngierrighed stillet, (høit,) er der endnu nogle flere. —

Them. Ja, her er en der længe har staaet og strakt sig. — Nu er han endelig falden i Søvn.

Petron. Da væk ham op.

18

Them. (rusker i ham,) Hvem er du?

Normand. (med søvnige Øine) Jeg er den som har skrevet om et Akademies Oprettelse i Norge.

Petron. Er det da og sant at du har skrevet det selv?

Normand. Har jeg skrevet det, saa har jeg skrevet det.

Petron. Hvad er det for Snak. Har du da laant dit Navn for en anden Autor.

Normand. Har jeg ikke skrevet det, da har jeg ikke skrevet det.

Petron. Det er nok min Søn, hils da den rette Autor fra Visdommens Gud, som er mig selv.

Them. (sagte.) Man hører han siger det selv. De har maaskee begge lige rene Fødder at staae paa.

Petron. At hans billige Tanker er lagt ved min høire Side, forglem ikke at erindre ham, om nogen skulde være saa ufornuftig at skrive derimod, eller røbe den sorte Egennytte, at han da griber Penen frimodig fat

19

paa nye, men tillige iagttager nogle mildere Udtryk. — (Til Mercurius.) Luk den gode Karl ud.

Niende Scene.

Msr. Capriol, Petromus, Themistoe.

Capriol. (med en høi Verget,) Nei, holt, bon Camerade, her er en Herre uden for.

Them Deres Navn.

Mit Navn er Msr. Capriol, der i 3 Yar har giort un Figure fans egale i Paris. — Fy! der er abominable at tale dansk. Jeg vilde med en terrible Fornøielse giøre min Compliment for Monsieur Apollo, facre Papier, hvor er dette Gemak ikke brillant.

Them. Med Tilladelse Mst. Capriol, Man kommer ikke saa Cavellerement ind til

Guderne. — —

Capriol Pssambleu! kommet man da ind på Hovedet, (i det han bliver Pe- tronius vaer, løber han op paa Thronen

20

og kysser ham adskillige Gange,) Votre, Munds Aande er mig un miel.

Petron. (skyder ham fra sig.) Med Anstændighed? Hvad er eders Ansøgning?

Capriol. Jeg er en Cavalier, ja tres Cavalier. — Betragt disse hvide Plumer.

Them. Fuglene kiendes og af deres Fiedre, for Exempel, Papegoien.

Capriol. Un Paruqvet — oui mon Cousin. Jeg vil synge eder un Chanson, som jeg paa min ame selv har giort, (han synger,) Charmante Lise — nu har jeg forglemt det øvrige, — jo nu erindrer jeg, charmante — —

Them. Nu har man hørt nok om denne Lise.

Petron. Visdommens-Tempel er ingen Daarekiste.

Capriol. He bien mon Cher. I seer da denne Verget.

Themest. Hertil behøves ingen Kikkert. Hvem mon der banker.

21

Petron. Jeg begynder allerede at kiedes, da jeg seer det er ingen Ære at have Narre til sine Undersaattere.

Tiende Scene.

Jomfru Pimperville, Themistocles, Petronius, Capriol.

Pimperville. (med et høit Sæt,)

Lad mig komme ind. — Luk op, her er en Dame uden for.

Them. (sagte.) Her er got Kiøb baade paa Guder, Damer og Cavalierer. (høit.) Med Skikkelighed Mameselle, man løber ikke saaledes Storm paa Guders Dørre. Veed I ikke, at den durchleutige Apollo kan omstøbe eder i hvad Skikkelse han lyster. — En Basilisk. — En Æderkoppe,

og — — —

Pimper. Ha, ha, ha, hvor er Msr, Mercurius ikke korsvillig. Jeg vilde heller omskabes til en Bremse, da skulle jeg sette mig paa denne gemene Karls Næse, og stikke Ham ret tæt. Ha, ha, ha, ha.

22

Capriol. En kritisk Vanskabning.

Pimper, Lad mig tale først Monsieur.

Capriol. Har dadlet — —

Pimper. I bær kun liden Høiagtelse for det smukke Kiøn.

Capriol. Nei, lad mig tale først Ma meselle, da min sejour har været næsten ici en Time entier,

Pimper. Bon jour igjen lille Monsieur. Jeg forstaaer og fransk.

(De skriger begge paa engang.) Store Apollo. — —

Petron. Tys, tys, (sagte,) nei, dette er ufordragelig.

Caprios. Det dume tête har diablement beskrevet min Verget.

Pimper. Lighedan min Cofure, jeg mærker nu, at vi ere begge Maalet for denne Glosebogs Rallerie. Jeg vil være hastig, da jeg veed at Tiden er kostbar for

23

Guder selv, men de maa først vide, at min Moder har ladet mig lære at brodere, filere og bordere. Denne Merlin-Flors Vifte, min allerdeiligste Apollo, har jeg selv syet, her igiennem kan man imellem os at sige, betragte og igiennemstirre, uden igjen at være seet, (hun holder Viften for Øinene,) nu kan jeg meget vel see min Apollo, han har min Troe et par skønne Øine og en rask Næse, her er Viften, behag De nu at betragte mig. Apropos! har aldrig nogen af Guderne taget sig en Maninde. — Eller — De forstaaer mig nok. — —

Petron. Guderne har aldrig befattet sig med Duketøj.

Pimper. Deres Velbyrdighed. Capriol. Sire!

Petron. Alle disse Omsvøb kunde været afgjort med 2 Ord. — For Resten veed jeg at eders Fiende er af det Slags, der allene angriber den svage Skygge, vel vidende, at ingen Fornuftig gjør sig den Umage at sige ham imod. —

24

Ellevte Scene.

Magister Klerkerup, Pimpernille, Msr. Capriol, Petronins, Themistocles.

Klerkerup, Aperice, aperite.

Them. Hvad er eders Ansøgning?

Klerkerup. Jeg er Hr. Klerkerup fra Klerkisbourg, mit Skrift der indeholder 6 ganske Ark, er skrevet i Klerisia eller Klerkishavn. Jeg tog med Berømmelse min Attestats 1730, og fik den beste Character; men jeg fortjente den og, thi jeg læste det hele Brokmands Compendium Theologicum. Min Søn, der forgangen Aar blev min værdige Adjunctus i Embedet, og blev altsaa gift med en Frue-Pige, tog sin Attestats som en Helt, da han havde lært de store store Woldikes Positioner. Jeg har i dette mit nye Skrift efterfulgt den berømmelige Magister Olavii Capricorni nætte Stii, der Aar 1645 skrev en Ligprædiken over Frue Mette Rivenhielm, som under en

25

Højadelig Sørge-Comitat blev geleidet til sit Sove-Kammer.

Them De vil at Bogtrykkerne skal leve Hr. Magister. Jeg er — —

Klerk. Men paa 8 Dage er ikke meer end 3Z Exemplarer solgte, og de Kiøbende vilde endnu, at Boghandleren skulde taget dem tilbage. Jeg maa min Troe og leve selv. — —

Petron. Desuden har I paataget eder en unødvendig Reise.

Klerk. Jeg er kommer magne Colende! for at udbede mig en naadig Dom, der allene er i Stand til at give Bogen sin Priis, jeg vil derefter dele Profitten. (Han tager op en Pung.)

Petron. Guder skiuler ligesaa lidet Sandheden, som De begaar Nedrigheder.

Them. (Tager dem til sig.) Jeg er

kuns en liden Halv-Gud. Klerk. Hvad giver Du mig da for min Latin.

26

Petron. Meget lidet.

Klerk. Mit grædsk og Hebraisk. Petron. Ligemeget.

Klerk. Mine Taler.

Petron. Som alt andet.

Klerk. Mine — — Men hvor er min Pung?

Them. Jeg vil Uddeele dens Skat til de Nødlidende. —

Klerk, (river den fra ham.) Nei, jeg vil selv have Fornøjelsen af gode Gierninger, (sagte,) Jeg har tabt nok som Autor.

Them. (Til Pimpernelle og Capriol.) Med Tilladelse I bliver lit for meget ømme og fortrolige, denne Tempel er ikke helliget Cupido, men Apollo.

Pimper. (Tager Capriol ved Haanden.) Kom elskværdige Engle-Skabning, lad tvende Guder være Vidne til vore Hierters Forening, vi vil Trods for den kritiste Verden voxer endnu en halv Alen høiere

27

i Veiret. — Herom er vi indbyrdes enige, saa og i alle andre Punkter, følgelig vil vi blive de Lyksaligste paa Jorden.

Petron. Hertil udfordres meget, (sagte.) Jeg har ikke fundet Lyksalighed i Højhed og Ære selv.

Capriol. Giv mig et Kys, ma tour terelle. —

Pimper. Ja, om det var Ti. (De kysser hinanden adskillige Gange.)

Them. Staden er desuden fuld af mange Pseudo Tourtereller, og jeg har selv

seet — — —

Klerk. Skal min Tunge sammenflette eders Baand. — —

Capriol. Oui par Dieu si fait.

Klerk. Var Maanen saa skinnende som Solen, og Morgenrøden, ja Aurora saa mørk som den fæle Nat (han skriger,) da skulle I Elskovs sukkende Duer — —

28

Pimper. Ei, ei, eders Skrig forskrekker mig. Det bliver da uden Betalning.

Klerk, (gaaer.) Vige vale & vive, nolite tangere Kleros.

Pimper. Lev vel I smukke Guder, jeg og min Brudgom vil strax legge Haanden paa Verket, siden kan vi alle Tider holde Bryllup. — Kommer mine Herrer snart til Byen, maa I ikke undstaae eder for at være Faddere. Lev vel. (De gaaer.)

Tolvte Scene.

Petronius, Themistocles.

Petron. Himlen skee Tak, der har skilt os ved disse narriske Mennesker, mit Hoved er forvirret af denne Gallensikab. Ak! — — — Themistocles! Throner ere Byrder, og de ere omringede med flere Daarer end Viise.

Them. Nu talte Herren som en Gud, og er dog kuns er Menneske.

29

Petron. Lærte man først at indste sine egne Feil — —

Them. Da angreb man ofte ikke andres med saa megen Rasenhed; men med en Sagtmodighed, som er Menneske-Venners rette Kiendemærke. — — Det er vist, at Bogladerne i disse Tider vrimler af slette og mavre Blade. Men de stakkels Folk skal og leve, var deres Vilkaar bedre, troer jeg at de indstaae deres egen Daarlighed. — De derimod som drives af et ont Hierte og et personligt Had, taber derfor ikke deres Braad, og bliver end en afklippet, da voxer dog en anden Phoenix op af den forriges Aske. — — Nu er her jo vel ingen flere. —

Petron. Den norske Bonde. — En Drømmer og Tosse.

Them. Det er just en af de farlige Drømmere, der under en tosset Maske bevarer en uopløselig Snedighed. — Han er en Spaamand! og vil i Aften aabenbare det hele Bedragerie. Det er dog rart den ene Dag at være en Gud og en Konge, og

30

16 den anden en Desserteur og en Fange. — Kom! Medens Isen kigger til Skaane, vi vil ikke frygte, om Fanden selv holt lissvagt, vi vil Uden Tvivl finde Sælskabs-Brødre — — Men see, der er han. —

Trettende Scene.

Den norske Bonde, Petronius, Themistocles.

Bonden. Og see, et Dyr, hvis Navn er Amet. der i 40 Dage havde staaet med Berømmelse for Thronen, og det blev gjort usynlig, og nogle af Stierne og Himmelen bleve sorte. Og en hornet Græshoppe, der kom Græsser til at visne, Dal knuses, og Morgenstiernen skinne mere efter dens Fald. — Og en anden Engel basunede

Them. Nu har du længe nok basunet, du er Gudernes Yndling. — (sagte) Man maa dyrke Fanden, at den ikke skal gjøre Ont.

Bonden, (peger til Petronius.) Og der sad er Dyr paa Throgen, og det var falskt — og det blev nedstøt og given en Krone.

31

Fiortende Scene.

Petromus, Themistocles.

Them. Det var min Troe rene Ord for Penge. Nu falt den sidste Dom paa Dommeren selv. Han spaede dog om en Krone.

Petron. (i det han løber ned af Thronen,) Jeg foragter fra dette Øieblik al Verdens Kroner. Jeg seer nu at Æren er kuns en Skygge, og dens glimrende Tilløkkelser ikke uden Møie og Fortred. — Lad Throner allene beklædes af værdige Monarker, der sætte ikke deres Lyksalighed i Høiheden og Magten, uden for saa vit de kan forfremme deres Undersaatteres Vel; lad Visdommens Throner beklædes af Visdommens Guder, og ikke af dem der fortiener det saa lidet, som jeg.

Them. Ak! Herre, det var en deilig Palinodie, disse indbilte smaae Guder skulde nu være deres Tilhørere. Disse opblæste Aander, der har længe læst, og dog ikke lært at kiende sig selv; denne Erkiendelse af deres egne Feil, har sat dem mange Skrit nærmere Højheden end tilforn.

Petron. Højheden! — o nei! vil blive i det lave. — —

32

Them. Denne Høihed, Herre! er Dyden selv! en høi Siel setter Mennesker i lige Rang med Guderne selv. Jeg for min Part er længe siden kied af dette Gøglerie, 2 Mercurier kan dog ikke have sit Levebrød i en Stad, der vrimler af smaa Bi-Mercurier. Det banker. — Ak! mit Hierte banker. — — Jeg tør ikke selv —

Petron. (gaaer til Dørren.) En Kiede af Ulykker giver Mennesker Mod. (han kommer igjen med et Brev.) Himmel det er fra Apollo.

(Han læser.) "Jeg har ikke været uvidende om Eders Forvoventhed i at bestige min Throne, men da jeg tillige veed, at denne Ophøielse har foraarsaget Eder mere Bitterhed end Behagelighed, saa og, at I har dømt upartisk, dog engang for meget oprørt af et gammelt Had, da vil jeg dog ikke knuse Eder under min Magt. Hvorfore, førend I kommer videre, maa I aftage eders Hoveders Dække. (De rager begge af Hoveder, seer paa hinanden, og raaber: Ak!)"

Them. Spaadommen er allerede opfyldt. Ak! det er Midas Krone.

Petron (læser videre.) Denne lemfældige Straf skal vare til Solens Opgang.

Them. Nu vel, vi vil da imidlertid gaae til Sengs, og af vore Hjerter ophøje den rette Apollo selv. See! et langt Had er ikke Guders Egenskab, lad det ikke heller vare Menneskers.

Endskiønt denne Piece snarere kan fortiene Navn af en Farce end Comedie, nødsages jeg dog at bevilge

dens Trykning. Katala

1

Afhandling om overdrevne Satirer eller

indklædte

Skandskrifter

Kiøbenhavn, 1771

Trykt hos Brødrene Berling, boende i Pillestrædet.

2

3

Skal det aldrig blive Mennesker forundt at gaae den rette Middelvey, og hellere at følge Dydens Stemme, end lade sig henrive af utæmmede Lidenskaber! De ophidses af deres Tilbøyeligheder til at være overdrevne i alting. De gaae i alting videre, end de burde. En fyrig Indbildningskraft bringer et uroligt Hoved langt længere end han havde foresat sig. Der ere tusinde Maader, som man kan forvirres paa. Man vilde ansees for at drømme, naar man med Plato vilde agte Mennesker fuldkomne; Mennesker, som snart ikke ere andet end en Blanding af

4

Svagheder og Elendigheder. Imidlertid gives der visse Maader at handle paa, som man ikke uden Misfornøjelse kan betragte, og som alle Mennesker burde søge at udrydde; jeg meener tvende Laster, som, da de begge ere de største Yderligheder, saa ere de og hinanden fuldkommen modsatte. Den ene er den Nedrighed, som Hyklerne betiene sig af i Omgang med de Store; de overdrevne, men som oftest uforskyldte Lovtaler, som beskæmme saavel den der gjør dem, som den der tager imod dem. Den anden er den stolte og Cyniske Ondskab hos Satireskrivere, som søge at sværte de Store, og hvis huule og fæle Skrig ey engang sparer Thronen. Hine forgive Siælene med en behagelig Drik; disse støde en Dolk i Hiertet, og sønderrive det. At give Lasterne et Skin af Dyd: at opløfte Menneskers Egensindighed til Skyerne: at retfærdiggjøre uværdige Handlinger: det er at stifte et virkeligt Onde, ved det man derved tilskynder dem til at fare fort i deres ulyksalige Forblindelse, som desuden have af Naturen alt for stor Drift og Villie dertil. At overvælde andre med Løgn og Bagtalelse; at kalde andres Fortieneste i Tvivl; at give Dyden et tvetydigt Navn;

5

og at sværte andre, just fordi de sidde i høye og anseelige Æres-Poster: det er at udøve en himmelraabende Uretfærdighed, og at bringe sin Ondskab til det yderste. Disse offentlige Sygdomme ere deri forskiællige fra de andre, at Hykleren har en nedrig Egennytte til Øyemeed, men Satireskriveren besidder en udtømmelig Forraad af Had. De ere en Slags Rust, som sætter sig allene paa Lykkens Yndlinger eller paa virkelige Fortienester.

Har Virgil og Horats end været saa nedrige at smigre for en ligesaa fey som grusom Tyran; saa bør deres Exempel dog afholde enhver, som har sin Ære kiær, fra at efterfølge dem. Har Juvenal i en bidende Stiiil anvendt al sin Bitterhed, for at bringe saadan en Minister, som Sejan, og saadanne Uhyrer, som Vero og Caligula, i et ondt Rygte; saa vare de jo desuden beskiæmmede nok ved deres skammelige Opførsel og overdrevne Grusomhed. Og hvor finder man vel i vore Tider saadanne Uhyrer, som ligne dem? Har man i de forløbne Aarhundrede seet en Ludvig XI., en Carl IX., begge Konger i Frankerig, en Philip II., Konge i Spanien, og en

6

Pave Alexander VI., som vare et almindeligt Had værde; saa har og Historien, som ikke dølger Sandheden, men giver enhver Ting sit rette Navn, ikke skaanet dem. De, som har beskrevet os deres Bedrifter, har behandlet dem med mueligste Strengthed. I vores Aarhundrede faae duelige Mænd, Statens Raadgivere, Yndlinger og Monarker næsten en og den samme Opdragelse. Sæderne ere blevne mildere. Den philosophiske Tænkemaade har faaet Overhaand, og gjør hver Dag nye Fremgang. Videnskaber og Kunster udbrede en Glands af Høflighed og smuk Anseelse, som gjør Siælen bøyeligere og føleligere. Det Udvortes hos vel opdragne Mennesker er næsten overalt eens i Europa. Vel er det sandt, at vi af overordentlige Siæle og af saadanne, som med et mægtigt Fortrin overgaae deres Lige, ja endog svinge sig over Menneskelighedens Grændser, har et langt mindre Antal, end Alderdommen, at fremvise; men vi have dog i det ringeste den Fordeel forud, at vi i de største Æresposter ikke have saadanne grusomme Uhyrer, som hiin, hvilke Verden maa afskye og forbande. Jeg tilstaaer vel, at de Store ikke gjøre saa meget got, som de

7

ere i Stand til at gjøre; at Yndlingerne have Lidenskaber, og Kongerne Svagheder; men vare de vel Mennesker, dersom de vare fuldkomne? Hvad for en Afsindighed er det da ikke at træde i en Juvenals Fodspor, da man ikke meere har saadanne Gienstande for sig, som han havde, allene for at kunde have Leylighed til at Viise sit usle Pund i en nedrig Satire? Kan der vel være et ynkeligere Haandverk til, end dette, hvorved man skiænder en andens ærlige Navn, optænker grove Bedragerier, Bagtaler, udskriger og med de løgnagtigste Beskyldninger forfølger en anden, allene for at kunde stille sin Ondstab tilfreds? Hører man slige Uværdiges Raab, saa skulde man tænke, at heele Verden stod i Fare; men prøver man det Nøye, saa er saadan en i Grunden intet andet, end en Hund, der gjør ad Maanen.

Dette Slags Skribentere, som med en saa uforskammet Frekthed angriber anseelige Mænd, ere for den største Deel saadanne Elendige, som blive ubekjendte i deres Afkroge. De lade sig bruge som et skadeligt Verktøj, for derved at vinde en anseelig Misunderes eller Medbeyleres

8

Gunst, og imidlertid overlade sig til deres skændige Tænkemaade, og give deres glubske Tilbøyelighed Tøylen, hvorved de ligesom rasende Hunde anfalde dem, som af en Hændelse gaae dem i Veyen. Læser man dem, saa skulde man meene, at de holdte Speydere ved Hofferne, som gave dem Efterretninger om alt det, som der gaaer for sig. Ney deres Indbildningskraft opretter virkelig den Mangel, deres Uvidenhed foraarsager dem, og de kiende ligesaa lidet til dem, som de mishandle i deres Skrifter, som de kiende til Dyden, som de saa uvidende beskiæmme. Hvad er vel lettere end at tale ilde om de Store? Man behøver kun at forstørre deres Feyl, at skildre deres Svagheder med hæslige Farver, at forskiønne og forøge deres Fienders Bagtalelser; og, skulde alle disse artige Hielpemidler mangle, saa finder man jo en god Forraad af gamle Skandskrifter, som man allene kan afskrive eller i det ringeste omstøbe saaledes, at de kan passe til de Tider eller Personer, som man har foresat sig at vanære. Det er sædvanligt at høre Folk tænke og tale ilde om de Mægtige paa Jorden. Enhver Stand tillegges gjerne i Almindelighed de Feyl, som kun

9

findes hos en eller anden i samme Stand. Læser man en Skrift imod en Skatte-Direktør, saa kan man være vis paa at finde følgende deri: „Han har et Steenhierte; han lader sig ey bevæge; han er en offentlig Stratenøver; et Menneske, som mæsker sig ved at udsue Folket; han lægger Byrder paa det uden nogen Barmhiertighed, og for Resten duer han til Intet." Tales der om en Krigsminister, saa hedder det: „Fæstningerne forfalde; Soldatervæsenet forsømmes; efter sit eget Gotbefindende afslaaer han fortiente Mænd Befordringer, og giver dem til sine Yndlinger eller til uregiærlige Hoveder." Man er vis paa, at en Statssekretær lader de under ham staaende Skrivere gjøre alt Arbeidet for sig; disse tænke, disse regiære alting, disse arbeyde, og han derimod veed ikke det ringeste af Tingene selv. Han maa gjøre, hvad han vil, saa finder man dog noget at indvende imod alting, i Krigen imod hans Ærgiærrighed, i Fred imod hans Udygtighed, og han maa staae til Ansvar for alt. Hvad Regenterne angaaer, saa belønne de aldrig Fortienester i det ringeste ikke deres, som ere fuldkommen overbeviste med sig selv, at besidde mange.

10

De blive ofte beskyldte for at være karrige, naar de ikke ville stille deres Begiærligheder tilfreds, som ønske

sig Riigdom, for at kunde være saa ødsle, som de gerne vilde. Deres Svagheder blive Forbrydelser, og deres Feyl (thi hvem er vel fri for Feyl?) ere og maa hedde uhørte Gierninger. Dette er omtrent det første Udkast, som man kan gjøre af slige Skandskrifter, som i sig selv ikke ere andet end en Gienlyd af gamle og ligesaa uretmæssige Beskyldninger, og som dog have den beklagelige Skiæbne, at blive læst, saa længe de ere nye, for siden efter at begraves i en ævig Taushed.

Skulde jeg give disse skønne Aander, som opkaste sig til Kunstdommere over ærværdige Personer, noget Raad; da blev det dette, at de maatte stræbe at betiene sig af nye Sving i deres Satirer; da man allerede fra Salomons Tid af har alle de Bagtaler og Lovtaler, der kan siges: De maatte forsøge at skildre sig selv i deres Skrifter; de maatte deri lægge den fortvivlende Bekymring for Dagen, som de Stores Lyksalighed foraarsager dem, saavel som og den Afskye,

11

de har for store og overordentlige Sinds Gaver, og for den Fortieneste, hvis Glands er saa skinnende, at man anseer saadanne smaae Siæle som Intet. De maatte give Verden et tydeligt Begreb om den Indsigt, de har udi Regieringskunsten. Der ere endnu Val-Riger til i Verden. Maaskee de der kunde gjøre deres Lykke. Maaskee man der vilde troe dem paa deres Ord. I det ringeste vilde de spare Læseren for deres usædvanlige Fripostighed ved at vise deres afskyelige Uforskammenhed andensteds. Var Pøbelen fornuftig, saa vilde man lee over Skandskrifter, hvordan de og vare beskafne. Men disse uværdige Skrifter stifte et virkeligt Onde, da den uoplyste Deel af Folket er tilbøueligere til at troe det Onde, end det Gode, og med Begiærlighed griber efter falske Begrebe, som siden koster megen Umage at faae udryddet. Heraf fødes ogsaa Fordomme, som ofte ere Monarkerne selv høyst skadelige.

Der er intet Folk, der har drevet Satiren Høgere, end Engellænderne og Franzoserne. I disse Monarkier finder man neppe en berømt Mand, som der jo ere satte Skampletter paa.

12

Hvad for skammelige Ting har man ikke udspreedt om Regenten, Hertugen af Orleans? Hvor yderlig er man ikke gaaet i sin Afsindighed endog imod Ludvig den Fiortende?

Ludvig den Fiortende fortiente imidlertid hverken de overdrevne Lovtaler, ikke heller de afskyelige Bagtaler, hvormed man har overvældet ham. Denne Prints var opdragen i stor Uvidenhed. Hans Arbeyde i hans første Ungdom var, at bivaane Messen med Cardinal Mazarin. Men han var af Naturen begavet med en god Sund Fornuft. Han havde Følelse af Ære, men var dog meere forfængelig end ærgiærrig. Ludvig, som man beskyldte for at ville stifte et almindeligt Monarkie, blev meere kildret ved Dogen af Genua hans Underdanighed, end ved alle de Seyervindinger, hans Generaler tilfægtede sig over hans Fiender. Ludvig den Fiortende havde sine Svagheder. Heele Verden veed hans Kiærlighed til nogle af hans Hofdamer. Den veed, at Frue Maintenon frem for andre havde Fortrinnet hos ham, og at han, for at stille Samvittigheden tilfreds, hemmelig har ægtet hende. Dette

13

opvakte nu enhvers Raab imod ham, ret ligesom det heele Kongerige skulde gaae under, og det allene, fordi denne Konge havde et ømt Hierte. Og just paa samme Tid, da Skandskrifterne igiennemheglede ham og hans Maitresse, just da hver Mand i Paris, fra Hoffolkene af til de ringeste Amtsbetientere, ja endog de, som med saa stor Uanstændighed skrev imod ham, hver siger jeg, havde deres Maitresser. Man ansaae i Kongens Opførsel det som en Last, som man ikke regnede den ringeste af hans Underdanere til Onde. Ved slige Kiendetegn røber en Forfatters Lidensskab sig, og han skildrer den, uden selv at mærke de Træk af Had, og bitter Fiendskab, som sønderslide hans Hierte.

Ludvig den Fiortende fortiente egentlig ikke at dadles for sine Kiærlighedshandeler. Burde han lastes, saa var det, fordi han lod uhørte Grusomheder udøve i Pfalz, og berettigede Melge, at føre Krig som en Mordbrænder og Barbar i dette Land. Ligesaa lidet kan man retfærdiggjøre ham for saavidt han kaldte det Nantiske Edikt tilbage. Han vilde tvinge Samvit-

14

tighederne; han gik frem endog paa den strengeste Maade; han blottede sit Rige fra en stort Antal flittige Borgere, som toge deres Natur-Gaver og et udødeligt Had til deres Forfølgere med sig, og som forplantede dem i deres Friestæder og sikre Opholds-Stæder. Naar jeg undtager disse tvende Pletter, som synes at fordunkle den skinnende Glands, som hans lange Regiering kastede fra sig, saa seer jeg ikke, hvad man kan have at bebreyde denne Konge, og langt mindre, hvad der var Aarsag til de bittre Satirer, man skrev imod ham. Stikker det sig vel for Folk, som ere begravne i den dybeste Elendighed, og for dem, som, foruden den ulyksalige Færdighed i at skrive, ikke besidde andre Gaver, end at antaste deres Beherskeres Throne? Tilkommer det dem at forgifte de Stores Opførsel, at skiælde og smælde over deres Svagheder, og at misbruge Navnet af en lærd Afhandling, til at udsprede og forstørre deres Feyl? Anstaaer det Ubekjendte,

som ere udelukte fra alle Forretninger, som see Tingene i det Heele uden at see deres Grunde og Aarsager, som kiende Handlingerne, uden at vide deres Oprindelse, som have de offentlige Tidender allene at takke for

15

deres Indsigt i Statskunsten, anstaaer det vel saadanne at dømme Personer, som beherske Verden? Kan vel deres Uvidenhed tiene dem til Undskyldning for deres Forvovenhed? Hvo seer ikke, at Ondskab behersker deres ganske Siæl, og at de drives af en falsk Ærgiærrighed? De ville gjerne have et stort Navn, og for at blive bekiendt, efterabe de en Herostrate. Man maa tilstaae, at der har engang været en Tid, da Satiren var i Brug. Men denne Tid er allerede forbi. Seer man til Carl 5. og Frans 1. Regiærings Tider, da havde en Aretin Monarker til sine Skatskyldige. Man kiøbte ham til at tie stille; man betalte ham alle de vittige Indfald, som han holdt tilbage; og naar en Prints frygtede for at have begaaet den ringeste Daarlighed, saa sendte han ham Foræring. Da var det Tid at berige sig ved Satirer. Men nu har Bladet vendt sig. Vores Aarhundrede er besynderlig egensindig. Vore nu værende Aretiner vinde ikke stort ved deres Arbeyde, og foragtes oven i Kiøbet af fornuftige og retsindige, fordi de ikke vide at anbringe deres Fortieneste, og at anvende deres Natur-Gaver paa bedre Maade. Desuagtet ere der dog

16

mange, som herved ikke lade sig afskrække fra at følge deres naturlige Tilbøyelighed, til at dadle. De gaae deres gamle Vey fort, endskiønt med mindre Opmuntringer, end Aretin. Deres Indskydelser ere saa overordentlige, at de ere ganske følesløse imod Foragten. For at opmuntre sig selv, og for at dølgde deres egne Hesligheder for sig selv, bilde de sig ind, at de arbeyde for det almindelige Beste, at de forbedre Sæderne, og at de holde de Store i Tømme, ved at indjage dem Frygt for deres skrækkelige Bedømmelser. De smigre sig med, at man føler deres Smerter. De Mægtige tænke langt anderledes, enten høre de slet ikke disse Parnassi Insekters Snurren, da de ere omgivne med en stolt og vellystig Overflod; eller naar de endog høre den, saa har det i Forvejen ahnet dem.

Offentlige Irettesættelser, Satirer og Bagvaskelser forbedre ikke Mennesket. De forbitte kun Gemytterne, og ophidse dem. De opvække en Attraae efter Hævn, men ingen Lyst til at forbedre sig. En ubillig Bebrejdelse beviser derimod Uskyldigheden, og tiener til at vedligeholde Egenkiærlig-

17

heden i Steden for at qvæle den. De Store blive som de vare. En Smigrere gjør sig derfor ikke mindre Umage for at vinde sin Herres Gunst, fordi han bliver angrebet i et uanstændigt Skrift. De uundgaaelige Smughandeler paa et Sted, hvor saa mange Mennesker ere samlede, og hvor Ærgiærrighedens Strid har Sted, fortsættes ved Hofferne. Statens Raadgivere blive ved at behandle de offentlige Forretninger efter det Indtryk, som den Side, hvorfra de betragte dem, gjør paa dem.

De, som Regiæringsens største Byrde ligger paa, Fortiene hellere at ynkes, end misundes. De Store, som regiære Jorden, blive ofte modløse ved et eller andet fortrædeligt Arbeyde, som man ikke kan bringe til nogen Ende. De ere altid nødte til at vende deres Betragtninger til den tilkommende Tid, at see alting forud, og at forekomme alt det modbydelige, der kunde hændes. De maa svare for saadanne Begivenheder, som den uvisse Skiæbne, der jævnlig driver sit Spil med den menneskelige Klogskab, ofte lader falde ilde ud, for at tilintetgjøre deres kloge lagttagelser. De

18

ere belæssede med Arbeyde. Deres Udmattelser blive dem som en Slags Sovedrik, der i Tidens Længde qvæler de Følelser af Roes og Ære, som de drives af, og opvækker en Længsel hos dem efter den filosofiske Rolighed, som et privat Levnet fører med sig. Det er altsaa snarere nødvendigt, at vedligeholde disse Følelser af Roes og Ære hos dem, end at arbeyde paa at undertrykke dem. Man maa hellere opmuntre Mennesker, end gjøre dem modløse. Men dette er noget, som overdrevne Satirer aldrig gjøre. Men vilde nogen tænke, at man da kun behøvede af være mægtig, og at have frie Hænder, for des friere at kunde overgive sig til alle de Daarligheder, man ved sin Egensindighed kunde bringes paa, og at gjøre sine egne Meeninger til Love for andre. Thi naar man ikke bliver sat tilrette, saa kan man jo saa meget lettere vende op og ned paa alting, naar der ingen er, som tør opløfte sin Røst og fordømme slige ufordragelige Misbruge af Herredømmet. Jeg vover at svare dem, som gjøre denne Indvending, at jeg vilde være fuldkommen af samme Meening, som de, at nemlig de, som i Kraft af deres høyeste Magt ere deres heele Liv igiennem satte i den

19

Stand, at de byde over Lovene, virkelig have en Tømme nødig, hvorved de kunde afholdes fra at misbruge deres Magt, til at undertrykke de svage og at øve Uretfærdigheder. Men til at lære Konger og de Mægtige paa Jorden, dertil have saadanne Skribentere intet Kald, som ere uvidende om alt, og følgelig ikke ere i Stand til at dømme rettelig om meere end om det, som gaaer for sig i deres skumle Afkroge. Der gives andre

Lærere, som tydelig nok underrette dem om deres Pligter, som afsige Domme over dem, som ligefrem uden nogen Indklædning lære dem hvad Folket tænker og bør tænke om dem. Disse Lærere ere de forskiællige Tiders Historier. Disse skaaner ingenlunde hiine frygtelige Mænd, som har kommet Verden til at skiælve. De dømmem dem. Og i det de billige de gode Handlinger og misbillige de Onde, saa vise de Printserne og de Mægtige, hvad man har at rose og at laste i deres Opførsel. De Dødes Udsigende lærer de Levende, hvad de have at vente sig, og med hvad for en Omdømme deres Navn vil erindres af Efterkommerne. For denne Domstoel maa alle Store fremkomme efter deres Død, og denne er det, som for ævig bestemmer

20

deres Roes eller Beskiæmmelse. Historien er os i Steden for den Maade, som var i Brug hos Egypterne, i Kraft af hvilken Borgerne efter deres Død bleve underkastede en vis Rets Bedømmelse, som nøie efterforskede deres Handlinger, og forbød dem, hvis Levnet havde været lastefuldt, at begraves. Efterslægten er upartisk. Den veed intet i Hensigt til de Afdøde af Had eller Hykleri at sige. Den lader sig ikke forblinde ved Lovtaler eller Satirer. Den skiller det reene Guld fra den falske Tilsætning. Tiden, som blotter alt, endog de hemmeligste Ting, aabenbarer dem og Menneskernes Handlinger og deres Bevægegrunde. Den viser ikke Statens Raad, forstummede af ydmyge Tilhængere, ei heller Kongerne, beleyrede af smigrende Tilbedere, men den viser Mennesker blottede fra alle de Prydelser og den forfængelige Forklædning, hvori de have været indhyllede.

De, som vide, at de umelig kunne undgaae denne Rets Kiendelse, maa i Forvejen lave sig til at kunne fremstille sig for den uden Pletter. Et got Rygte efter Døden er det eeneste Gode vi efterlade os i Verden. At tragte efter dette er in-

21

gen Virkning af Hovmod. Man maa hellere lade sig samme være høyst angelegen, om ellers Adelskab og høy Byrd skal være os noget Fortrin. Den sande Ærelyst er Kilden til heltmodige Handlinger og til alle de nyttige Foretagender, som der skeer i Verden. Hvorfor lader et Menneske sig slaae ihiel i Fædrenelandets Tieneste? naar han ikke gjør det for at fortjene deres Biefald, som overleve ham. Til hvad Ende arbeyde Skribentere og Kunstnere? uden for at forhverve sig Roes og gjøre sig et udødeligt Navn. Dette er saa afgjort, at Cicero, som selv blev drevet af denne Iver har anmærket: at ey allene de ypperste Lærde i Alderdommen, men endog Philosopherne af de strenge Sekter have sat deres Navne paa Titlerne af de Verker, som handlede om de menneskelige Tings Forfængelighed. Denne Begiærlighed efter at gjøre sig udødelig er Drivefiæren til vore Arbeyder og alle vore skiønne Handlinger. Det er sandt. Dyden har noget indtagende ved sig, hvorved den nøder ædle Siæle til at elske den for sin egen Skyld: Imidlertid maa dette ikke forføre os til at fordømme alt det gode, som Ærelyst bringer os til at gjøre. Grundsætningerne maa

22

være dertil hvad de vil, saa er det dog vist, at Menneskelighedens Fordeel udfordrer, at man anvender alle de Midler man kan, til at forbedre det menneskelige Kiøn, vogter sig for alt det, som opirrer og forverrer det, og paa den Maade søger at tæmme Mennesket, som uden Tvil med Rette kan kaldes det vildeste af alle Dyr. Man maa opvække hos dem en Følelse af Ære; man maa uden Ophør opmuntre Verden dertil. Vee de Store, som ikke lade sig drive af slige Følelser! og vee dem, som have alt for megen Følelse til at lægge en skiændig og spottende Satire paa Hierte.

1

En ubetydelig Samtale imellem en Skribent og Forlægger, i Anledning af den i Aviserne fremsadte Snik-Snak om Skrive-Friheden, under Artiklen fra Kiøbenhavn og Stokholm.

Kiøbenhavn 1771.

2
3

Skribenten. Hvad skal jeg troe om det jeg forleden Dag læste i Aviserne, angaaende Skrivefriheden; jeg tilstaaer at saadanne Skrifter ere forargelige, som med Usandhed og Bitterhed angriber enkelte Personer og igennemhægler Stænder, som man burde have lidt mere Høiagtelse for; men at sige Sandhed i Almindelighed, og nyttige Moraler, uden enten at sigte til een eller anden, synes mig er ikke at opholde sig saa meget over, især naar de ere skrevne i en god Hensigt; videre kommer det an paa enhvers Smag og Behag, om han vil kiøbe dem eller ei.

4

Forlæggeren.

Det er sandt nok, men mig synes dog, at jeg hellere vilde lade trykke det, som kunde være til almindelig Nytte, end det, jeg skulde høre Bebreidelser for, saa snart jeg kunde see min Regning derved; men nu er Smagen temmelig fordervet hos de fleeste, og der er saa got som ingen Aftræk paa gode Skrifter; dette nøder os undertiden til at forlægge det, man kan vente Aftræk paa.

Skribenten.

Jeg maa tilstaae det samme. Jeg har og forsøgt at lade trykke nogle Piecer, der Har været alvorlige, og vel skrevne, da har jeg hver Gang maattet sætte til, ved at besørge dem til Trykken, men har de været noget stiklende og forblommede, da har jeg nok kundet funden min Regning derved, omendskiønt jeg nok indsaee, at det var bedre at det aldrig havde været skrevet; men man skal jo have noget at leve af, naar man ingen visse Indkomster har, hvorpaa man kan forlade sig; thi de som har gode og

5

fede Indkomster, har got ved at laste, de gjør det allene for deres egen Fordeels Skyld, og frygter for det maatte være dem skadelig udi deres Foretagender.

Forleggeren.

Men taber Videnskaberne og Kunsterne ved denne Frihed, saa vare der dog mange og adskillige Materier at skrive om.

Skribenten.

Ingenlunde, men de bliver forbedret og oplyst i mange Ting og Sandheder, der kommer for Lyset nu, som før vare skiulte, og mangan een, der ikke dristede sig før til at skrive, har nu faaet fat paa Penen, og kan med Tiden blive en god Skribent, naar han allene skriver med Overlæg, Alvorlighed og Upartiskhed.

6

meget; thi det staaer ikke feil, at der jo ogsaa kommer noget got iblant Mængden.

Skribenten.

Der ere dog de Forleggere og Bogtrykkere der ikke befatter sig med de nye udkomne Skrifter.

Forlæggeren.

Sant nok! de Har ogsaa gode og visse Indkomster, og det er nok saadanne, der seer suurt ved, at Finkerideren nu ikke længere faaer Tilladelse at gjøre sin Opvartning ved vore Damers Kaffe-bord; man vil nu ei lide den gamle Jerusalems Skomager, de tre fattige Skræderes Bedrifter, og den russiske Skomagere Heltegierninger. Helvedes-Badstue falder

alt for varm i vore Værelser. Nu vil vore gamle Matroner og vore andægtige Grand-Mamaer ikke længer sukke, sørge og græde over Kiøge-Huuekors, fordi den nye Smag saaledes Har indraget dem, at de har gandske og aldeles glemt alt andet Huuskors.

7

Man har nu tabt al Credit for den smukke Robertus, der reed saa kiønt og forkeert paa sin Giedebuk; thi nu er den Kiøbenhavnske Smag endnu mere forkeert.— Nu finder man ikke længere i vore Damers Kister den allerkiøreste Gibyllæ Spaadom, der har kostet dem saa mange modige taare at igiennemlæse. — Høibergs-Gubben har vore Læsere givet sin Afskeed, Veir-Bogen,

Bonde-Practikken, Terningeog Konste-Bogen er gandske gaaet af Brug, siden vore kasse-Prophetinder har faaet Tilladelse til at raade for menneskets skiebne. Qvinde-mandaten duer nu intet mere, siden vore nye Forordninger ere udkomne; og nu philer man fra alle Sider og Kroge; det er og bliver lutter Philerie. Philopatreas, ja baade senioot og junior, gammel og ung Daarlighed, alt indrettet efter den nye og daarlige Smag, saa en Philodanus, saa en Philaletes, saa en Philocachias, saa en Philocosmus. Ja, det var og blev en vis Tid intet andet, end phile—phile — phile—pomfe, og det Publike lod sig gandske roelig nøie med alle disse raae Phraser og utidige Fostere, som

8

naar man giver Børnene noget Sukkertøi at gnadske paa. — O! hvor det smager got! det gik ret frisk; ved samme Lejlighed fik Skribentere, Bogtrykkere og Boghandlere Lov til at leve; thi hvad der vindes ved en slet Piece der har Aftrek, kan undertiden blive til Hielp til at bestride et og andet nyttig verk, der kan komme for Lyset. Ja, gid min Evne og Raad var dertil, jeg skulde da ikke befatte mig med andet, end med det jeg kunde blive rost for; men man skal dog leve, og have noget at fortiene i disse dyre Tider.

Skribenten.

Det er vel tænkt af Dem; det var at ønske, at mangel en vilde bruge og anvende sine Indkomster paa den Maade, som Har Raad og Evne til at befordre det almindelige Beste, da kunde mangt et nyttigt og got Skrift komme for Lyset, hvor en Autor ikke har Formue at bestride Omkostningerne, men saadanne befatter sig aldeles ikke med fligt.

9

Forleggeren.

Nu er det jo heel rimeligt, at de gode og uegennyttige, de rige og bemidlede Skribentere, langt fra ikke lade sig see i denne Flok af Skribentere, der har aabnet Ballet med nogle prægtige Titler og nedrige skamskrifter.

Det er jo nesten bleven alt for gemeent at skrive. Bogtrykkerne samt Boghandlerne maa nu legge hen og glemme til Eftertiden, alle de gode Skrifter de have inde, da ingen nu spørger om dem, men allene om de nye piecer.

Skribenten.

Vel kunde man skrive, trykke og sælge gode Bøger, der baade kunde være nyttige og tienlige; men lad først Folk ret lære at tiende Værdien af saadanne Skrifter, saa ophører Manglen derpaa nok af sig selv. Det er ingen Sag for vore rige Forleggere, at slaae stort paa, naar de kan befale en Flok Bønder at gjøre Forspænd til deres

10

Lyst-Turer og andre Forretninger uden Betalning; fra disse Forlæggere har man ei nødvendig at gjøre sig Haab om noget nyttigt eller got af Skrivefriheden, siden samme næsten synes at stride imod deres egen Interesse. —

Forleggeren.

Alt det er got nok. — Men naar alle ei kan have saa feede Indkomster, langt mindre den Commando over Bonden, som Vedkommende, saa maa man mangel Gang skrive, trykke og sælge det man ofte leer af. Vi beskyldte ingen uden Smagen og Valget. — Man saae først en ædel og ægte Lyst til at læse, saa skal man snart faae at see en ligesaadan Lyst til at Drive, og dette kan vi ikke betale, uden med en ægte Ære for Nationen.

Skribenten.

Begyndelsen er altid vanskelig, og underkastet de fleste Kritiker.

11

Forleggeren.

Det er altsaa Aarsagen at man neppe nu omstunder veed, hvad man tør tænke, sige eller skrive. — Forlæggerne skal jo leve! — Her skulde Brød til dem selv, Kone og Børn. Derimod saae man de bemidlede Forlæggere nu sad rolig og loe af hele Verden, da Kiempe-Viser, Nyeboders Elskovs-Arier og Gammel-Holms Morgen- og Aften-Sange, tillige med Munkens Begrædelse i Tornebusken

og utallige andre af samme Suurdej, havde hiulpen dem at incassere anseelige Midler, og fandt de deres Regning ved at vedligeholde al slig Kram. Svend Fielding, Marcollefus og Finkerideren

hialp ei lidet til at erindre Alderdommens Bedrifter og spekke Forlæggernes Penge-Kasse. — Herr Bryde og Kong Appoloni, tilligemed Torkild Trundesøn og Stolen Adelutz gjorde og efter Sterken Titerichs Begiering deres Beste dertil. Munke-Prædikerne, baade den gamle og unge, beholdt dog sin Værd, endskiønt endeel Søn- og Festdage bleve cassetede. —

12

Judas og Pilati-Historier finder endnu god Aftræk. — Broder Rus æres af alle for sine vittige Indfald, Kong Lauring for hans nette Poesie, og som et Møster at danne Ungdommens Genie efter. —

Ridder Roed- og Melucini-Historier

erindrer de gamle Tidens oprigtige Kierlighed,

og den skønne Magdolone Begivenheder de nyere Tidens feede Indkomster. — Pigernes Froprædiken og Aftensang er endnu i god Berømmelse, og Herr Eskilds Vise glemmer vi aldrig. Olger Danske og Burman tilligemed

Ramund og mangfoldige af deres Brødre og Søstre, ere altid nyttige og gode til Fidibus eller andet alvorligt Brug. — Den udmonderede Jyde og hans Broer Peir burde som Helte slutte Troppen for dette Regiment, hvis ei nogle Hundrede af samme Sort gjorde dem for Profittens Skyld denne Ære stridig, og som Forlæggerne for visse Aarsager trolig lader oplegge, paa det al Mangel deraf i Fremtiden kan hæves.

Dette berømmelige Fodspor bleve vore Tidens Bogtrykkere og Boghandlere nødt til

13

at efterfølge imod deres Ville, for selv at have lidt Levebrød, og tillige for at føie endeel af Kiøbenhavn, der nu vilde ikke have andet end Nyt, og for meeste Deelen slet, saasom Folk, der havde erobret og bemægtiget sig saa aldeles uindskrænket den gamle uægte slette Smag, som Dannemark længe vil komme til at beholde en slem Afsmag af, besynderlig saalænge Oplagene af den bekiendte gamle Suurdei med saa stor Ivrighed og Omhyggelighed blive fortsatte og formeerede.

Men hvad bryder man sig vel i vore Tider derom? — Kan man kun faae nogen Føde for sin Nysgierrighed, kommer det ud paa et, enten saa at Skrifterne ere af de ægte eller uægte, som daglig Erfafaring noksom beviiser.

Skribenten.

Men holt, Hr. Forlægger! hver ærekier Elskere af Studeringer og de smukke Videnskaber, vil langt fra ei biefalde denne Meening, men snarere ønske, at see

14

Hovedstaden at udvælge sig en nettere Smag og sundere Tænkemaade.

Saasnart den Deel af Publikum, som tilforn har fundet Behag i anførte Forleggeres Skrifter, vil herefter kiøbe sunde, gode og nyttige Bøger, forsikkrer jeg at samme ere at bekomme for taalelige Priser, og naar Folk først faaer Smag paa det Gode og Nyttige, da vil Drømme-Bogen og den Siellandske Catechismus snart komme af Moden, og vore Forlæggere, Bogtrykkere og Boghandlere vil beflitte sig paa et riig Forraad af gode Skrifter, saa ingen med Billighed skal klage over Mangel derpaa. —

Ligesom det nu har sig hos os, saadan har det og været paa alle andre store Steder. Ved Anledningen og Aabningen af saa stort et Privilegium som Skrivefriheden, er det meget naturligt at Folk er bleven nysgierrig og opmærksom; ja, hvordan vilde det have seet ud med vore spæde og raae Skribentere, hvis ikke Skrivefriheden havde bleven sadt? De havde ble-

15

14

ven indebrændt med deres hidsige Tanker; men nu har de fleste af disse Lygtmænd raset ud, saa vi snart tør vente noget sundere fra vore Presser, end de bekiendte afpidskede Kierligheds-Viiser og gamle Kierlinge-Sladder, og da vil baade Læsere og Skribentere, Bogtrykkere og Boghandlere, komme til at leve ved en langt ædlere og ægttere Smag end til Dato.

16

1

2

3
4
5
6
7
8
1

De danske Skrivers Skiebne, ved Skrivefrihedens Indskrænkelse, skreven af Philomathes den 10 October 1771.

Damnant, qvod non intelligunt.

**Kiøbenhavn, 1771. Trykt og findes tilkiøbs hos
Joh. Rud. Thiele, boende i store
Helliggeiststræde.**

2
3

En Skribents Pligt og Forretning er uimodsigelig denne, enten at lære andre det, som ikke er bekiendt eller og gjøre bekiendte Sandheder tækkelige, ved hans Maade at udpynte dem; enten at bringe nyt Lys ind i Siælen, og aabne nye Forestillinger til at beskues, eller og forandre almindelige Tings Dragt og Beskaffenhed, saa at han giver dem nye Yndigheder og mere kraftige Tillokkelser; at udsprede saadanne Blomster over de Egne, igiennem hvilke Forstanden har allerede vandret, hvorved den kan faae Lyst til at vende tilbage igien, og anden gang at beskue Ting, som den alt for ha-

4

stigen har løbet over, eller alt for skiødesløs betragtet.

Den eene saavel som den anden af disse Forretninger er meget vanskelig; thi paa det de ikke skal blive frugtesløse, da maa Menneskene ikke allene overbevises om deres Vildfarelser, men og bringes til at lide deres Veiviser; de maa ikke alleneste bekiende deres Vankundighed, men og tilstaae, hvilken er endnu mindre behageligt, at han, af hvilken de skal lære, har mere Kundskab end de selv.

Dog er det fornødent, at der i Skrivemaaden vises Høflighed imod alle, men bruges Gemeenskab med faa, hvilken Regel er just det, som de mindste af de danske Skrivere i Pressens uindskrænkede Friheds Alder har iagttaget, men desværre aldeles foraget, saasom de mente, at den havde sin første Oprindelse af et nedrigt og indskrænket Gemytte, som formedelst Skrøbelighed og Banghed var koldsindigen vaerlig. En ydmyg og uadskillig Høflighed henregnede de til en Frygt, for at blive foraget,

5

eller holdt for Giekke af andre fremmede Skribentere; en Frygt, som de vittige og fornemme ere fritagne for, ved en indvortes Overbeviisning om deres egen Værdighed, ved deres Magt til at holde Næsviished i Tvang, og at stoppe Munden paa latterlig Giækkerie. En almindelig Frygtsomhed, for at gaae for vidt med deres hvessede Pen, og Indgetogenhed med det mindre anstændige, som de vidste, ansaae de som en Bebreidelse for deres Land og Nation, ja som Virkning af en slet Opdragelse, hvormed man hverken kan faae en artig Omgængelse, en utvungen Fripostighed, eller en almindelig Kundskab om et uordentlig fornemme Levemaade, der baade skader og forager.

Denne Mening, som idelig har smigret for den Letsindighed og Hovmod, hvoraf den desværre har havt sin Oprindelse, blev bestyrket ved andre Nationers Exempel, hvis Sæder og Manerer de ønskede formedelst Ungdoms Mistillid og mindre dyb Indsigt i det sande, at efterfølge.

6

Men, hvor gjerne ønske de nu ikke, at have indrettet deres Skrivemaade efter denne paalidelige Regel, som de foragtede; thi man skulde da uden Tvivl have undflyet den Vanlykke, som nu vanskelig vil staae til at rette, og hvis smertefulde Følelse man ikke mindre føler.

O! give da, at de aldrig havde hvæset deres Pen, hvis Bestræbelser allene gik ud paa at afhandle de nedrigste og skammeligste Ting, hvilke nu ikke kan rettes eller tilbagekaldes, om man og til sli en Forretning betjente sig af Youngs Klygt, Rabners Pen, Gellertt Vittighed og Tullins Veltalenhed, og saaledes have forvoldt, at der er bleven satte Skranker for den ædle, som nyttige Skrivefrihed; thi hvo maa ikke tilstaae, at mange betydelige og vittige Ting ere i denne alt for korte Tid blevne afhandlede, som og mange skønt indifferente, ja fast ubetydelige Materier ere af den lærdeste Pen i den sirligste Orden skrevne til det smukke Kiøns Fornøjelse og efter deres

7

Seer man hen til det alvorlige, skønt mere bidende, mærker man dog, at ingen Anmærkning har været, som oftere er blevet gjort af de iblant os, som umage sig med at betragte Menneskenes Opførsel en general, end at Ægteskab, endskiønt det er Naturens Befalning og Guds Forsyns Indstiftelse, er ofte meget Aarsag til Elændighed, og at disse, som træde ind i den Stand i disse saa vanskelige Tider, kan sielden bare sig for at give tilkiende, at de fortryde den Daarlighed, og at de misunde andre, som enten ved Hændelser eller ved Varsomhed ere hindrede derfra.

Den almindelige Ulyksalighed har givet Anledning til mange vise Regler iblant de alvorlige, og spidsige Anmærkninger iblant de lystige Skribentere; baade de moralske og sindrige Skrivere haver øvet sin Dygtighed derpaa. Nogle have beklaget, andre haver beleet dem, og sandelig begge Slags haver havt Ret. Thi da Socrates engang blev tilspurgt, hvilket han holdt for best, enten at leve i eenlig Stand ugift, eller og at gifte sig? skal han have svaret:

8

Hvilken af Delene du udvælger vil du komme til at fortryde.

De alvorlige Skribentere derfor, saavel som de lystige have tilegnet sig lige Frihed til at anføre enten i højtravende Klagemaal, eller i satyriske Bebreidelser, Qvindekjønnets enten Daarlighed eller Ubestandighed, Ærgierighed eller Grumhed, Uordentlighed eller Vellyst, og har saaledes beviist Poetens Ord at være Sandhed:

Saa Venus sindet er, at det behager hende,

Af ubarmhjertig Spøg, og grum Kortvillighed,

I Elskovs Kobber-Aag to Mennesker at spende,

Ulige af Gemyt, af Aar, af Deilighed.

De har indseet Ægtestandens Ulyksaligheder, og sandelig de meener at have fundet Aarsagen til nogle af dem, omendskiønt de aldrig har indladt sig i filosofisk Un-

9

dersøgelse, angaaende Passionernes Natur, eller Fornuftens Magt.

De Tildragelser, af hvilke de har

faaet deres Kundskab, har de fremsat med saa megen Lydelighed, som de kunde, og

overladt til andre at gjøre deraf, hvad

Slutninger de selv behagede.

Om nogen derfor har af deres Skrifter uddraget urigtige Slutninger, er noget, de aldeles ei kan til, thi Skribentere bør handle Upartisk. De blive vel nu anseete med Foragt, og deres Skrifter henlagte mueligt med en haanlig Latter, ja maaskee med disse Spotte-Ord:

I danske Skrivere! indbildte Viisdoms

Sønner,

Som ei paa Ziirlighed, men blot Kritiker skjønner,

Den Straf I lider nu, har I jer selv

forvoldt,

Ved det I Daarer ei jer kaade Mund

har holdt.

10

Men lad kun Almuen sige, hvad den vil, det glæder dem dog at have talet Sandhed i en saa betydelig Sag, der upaatvivlelig er Aarsag til deres Friheds Indskrænkelse. De danske unge Skrivere have saa mange store og lærde Mænd, i hvis Fodspor de har trædet, og herefter ved deres Skrifter vil træde uforfærdet i. De have ikke uden Nytte læst en Gellerts Fabler, hvilke oplære Sandheden, og af dem vil jeg til Slutning anføre

den modsigende Kone,

(af Gellert.)

Ismene havde og, med mange andre

Gaver,

Den Egenskab at sige Folk imod.

Det ganske Qvindekjøn man vel tilegnet

haver

Den samme Dyd; men jeg mig ei indbilde lod,

Om hele Verden det og sagde tusend'

gange,

At det er andet end en Digt,

Og siger frit, jeg troer i Evighed ei sligt.

11

Iblant det smukke Kjøn jeg selv jo kiender

mange,

Ja jeg det ofte prøvet har,

Og mangel en kaldt skøn, hvor heslig hun ei var.

Kun for at see, om hun modsige vilde; Dog nei, hun ei modsagte mig.

Kan den Beskyldning da paa alle passe sig?

Saa maa det smukke Kjøn uskyldig

høre ilde!

Men til Ismene jeg nu komme maa

igien,

Det ikke siges kan, at man løgnagtigen Ismene denne Last tillagte;

Thi det er vist, at hun modsagte. Hun sad engang til Bords med hendes

Mand;

De spiste, og blant andre Retter Man og en Fisk paa Bordet sætter: Det en frisk Gedde var, om jeg ret mindes kan. Min Engel! sagde hendes Mand, Dersom mit Syn mig ei bedrager, Da er ei denne Fisk kogt af aldeles blaa.

12

Jeg vidste, raabte hun, at det saa vilde gaae;

Med Hvilken ivrig Flid man sig endog

umager,

I stedse dog Anledning tager,

At I tilføie kan en stakkels Kone Spot.

Jeg siger reent ud, I maa vide,

At Fisken er for blaa. Nu, sagde Manden, got,

Det lige meget er, vi ei derom vil

stride.

Ret ligesom man seer, at Vreden stiger op

I den kalkunske Hanes Næse,

Naar den seer noget rødt, og kan dens ganske Krop

I samme Øieblik opblæse;

Den bliver rød og blaa, dens Øine funklende,

Dens Snabel bliver lang, den strækker Vingerne,

Hver Fiær i Veiret staaer, og Vreden

aabenbarer,

Som skielvende med Støi og Bulder af

den farer.

13

Saaledes skiftes om Ismenes Skikkelse,

Da hendes Mand de Ord til hende taledede:

Hun som var ellers bleg, rød og ophidset

bliver,

Hver Aare spendt af Blod, og hendes

Øine smaa,

Men Hagen længere, og Næsen ligesaa,

Og hendes Læber blaa, og tykkere af Iver;

Maa hendes Hoved Haarene

Sig reifer af Forbittrelse,

Og hendes Nattøi bort fra hendes Ørne

skyde,

Hvorpaa hun skielvende begynder at
udbryde;

Jeg, Mand, din Kone er, og jeg dig sige maa
Endnu engang, at Gedden var for blaa.

Hun Glasset tog og drak. Lad hende
dog ei drikke.

Derpaa gaaer Manden bort, og svarer
hende ikke,

Han neppe borte var, før hun besvimed.

14

Hvad kunde ventes vissere?

Strax paa den Ivrighed at drikke?

Et heftigt Klageskrig det ganske Huus
forskrækker:

Man Tommelfingrene paa hende først
opbrækker,

Man stryger hende og med kraftigt ungersk Vand;
Men intet hende styrke kan.

Man hendes Lindringer og Puls med
Balsom river:

Ei mindste Tegn til Liv hos hende mærket bliver.

Man holder hende nu for Næsen brændte Haar;

Nei! det forgieves er; hun kan det ikke
lugte,

Kort sagt: Ei nogen Ting formaaer
At vække hende op, hvad Midler man
end brugte.

Man kalder hendes Mand. Han kommer, raabende:

Du dør, min Allerkiereeste!

Jeg arme Mand! hvad har mig dertil
kundet drive.

Dig kiere Kone at modstaae?

15

Ach! den forbandet Fisk! Gud veed den var ei blaa.

I samme Øieblik kom hun igien til

Live:

Blaa var den, raabte hun derpaa, Vil du endnu dig ikke give?

Saa haver Trættelyst langt mere Virkning

havt,

End al den heftigste anvendte Lugtes Kraft.

16

1

Betænkninger

over

de danske Skriveres

Arbeide,

1) Hvad

2) Hvortil og

3) Hvorfor de har skrevet,

forfattet i Andledning

af Skrivefrihedens Indskrænkelse,

tilligemed

et Vers om de Skrivesyges Udpiibning af

Hans Georg Rasmussen,

Philosophiæ Studiosus.

Kjøbenhavn 1771, trykt og findes tilkiøbs hos Joh. R. Thiele.

2

3

I hidsige Skrivere! Jeg condolerer Eder, jeg ynkes af Hiertet over Eders Skiæbne: Jeg befinder Eder nu næsten udelukte fra det søde Haab I gjorde Eder at have et bestandigt Skatkammer i Bogtrykkernes Presse: I sidder nu og Begræder Eders umaadelige Hidsighed, I bebreyder Eder nu for silde Eders ubetænksomme Forseelser: I kan gjøre det med Billighed: Jeg kiender ved Erfaring Eders knappe Nærings-Veye: En hver af Eder kiender best sin Trang, og føler, hvor nødvendigt det var for Eder undertiden

4

at skrive, for derved at skaffe Eder fornøden

Hielp.

Men kalder Eders flygtige Tanker et Øyeblik tilbage, besinder Eder, inden I fælder af Utaalmodighed Dommen over den Dom, som blev paabudet Eder: Jeg meener, I skulle eftertænke, om I har fortient at lægges Bidsel i Munden eller ikke: For alle Ting overiler Eder ikke: Jeg veed nok en kort Herlighed paafører des større Jammer, naar den forlores. I maa nu meestendeels afkorte en Deel af Eders Fornøjelse: Eders Mund maa miste en Pæl Viin, Eders Maver een eller anden Lækker-Bidsken, Eders Haar Accomodation men lad Betragtning herover ikke bringe Eder til Desperation: Jeg raader Eder det, som eders bedste Ven, thi Jeg kiender nu altforvel Eders hidsige Temperament.

5

Men Jeg beder Eder: overvejer i Stilhed, hvad Aarsagen er til denne Forandring, Er I selv skyld deri, eller ere Andre? Hvad synes Eder? Betænker

1) Hvad I har Skrevet: Har I

Skrevet aanderige Opmuntringer? har I skrevet moralske Sandheder? Kort sagt: har Theologie, Philosophie eller andre Videnskaber været det I har tracteret i Eders Skrifter? I vil beraabe Eder paa Philopatreas Eders lærde Formand; som vilde være Præst, Stats- og Krigs-Mand paa engang; men Jeg syntes, I selv har saalænge hudflettet og endelig myrdet ham, at I staaer ikke til at troe, naar I vil beraabe Eder paa hans Forsvar; Kan I taale at høre uden Alteration, vil Jeg med et Ord sige: det meeste er unyttigt Vev I har skrevet: Hvad hielper det at viide Eders Skoebørsters Forvandlinger, Død Begravelse og

6

Opstandelse? (Under at Himmelfart kom ikke med i Tallet): Jeg gider ikke nævne dem alle: Det er nok, at I selv kan see, at I har skrevet unyttige Samtaler, Begrædelser & c. & c. kort: noget, som alleene duede til krøll Papir, Fidibus o. s. v. Det Øvrige I har skrevet, har været bidende og stiklende, skjønt I selv har syntes det var skønne Moraler; I har skrevet Pasquiller under Navn af Samtaler eller Fabler: I har ikke skammet Eder ved at skrive Skandskrifter; Betænker om dette kunde være Meeningen af den Tilladelse Eder blev skænket, tænker selv efter, om det er ret, at den, som engang har givet en Lov, der har givet Eder og enhver, som har læst den, det reeneste Beviis, paa den viseste og ædelste Nidkiærhed for det sande Bedste at fremme, skal kalde den tilbage eller sætte den visse Skranker for Eders Dumdristighed: I har jo hørt Ære skændige Skrifter skal brændes, og Ære

7

Skænderen afstraffes: Havde I overvejet dette, (thi Jeg troer, at de fleeste af Eder har været studerede) I havde maaske aldrig røbet Eders egen Daarlighed paa saa aabenbare en Maade: men Betænker

2) Hvortil har I skrevet: Har I

med Eders Flid og Skrifter søgt at opdage skjulte Ting i Videnskaberne? eller har I frembragt de bekiendte Sandheder deri paa en nyere og meere indtagende Maade? har I søgt at forbedre Staten? eller har I alleene med en Holbergs Pen moraliseret dens Dyder og Laster? Jo! I har desværre moraliseret til jer egen Skam, og derhos med liden Lykke. I har opbyggt Slotte og Kasteller, hvor ingen var, og nedrevet alle de gamle. I har taget med en fuld Haand, hvor I kun havde en Fingersbreed Tilladelse, det er at sige: I har moraliseret og skieldet tillige; I har

overbevist, truet, og slaet paa engang.

8

Ting der aldeles intet kom Eder ved. — Med faa Ord. I har skrevet opblæste af Had, Forbitrelse, Avind, Intriguer, Partiskhed; Ingen har fortørnet Eder med det allermindste, uden I har afmalet ham med de sorteste Farver, sadt Menneskelighed og indbyrdes Kiærlighed tilside, og ikke undseet Eder ved at tillægge ham aabenbare endog de Laster han aldrig har kiendt uden af Navn; I har opirret Staten, gjort de rolige Urolige, og betient Eder af Pennen som et Sværd til at myrde med: Betænker og

Hvorfor I har Skrevet: Har

I alleene skrevet af Kiærlighed til det allmindelige Bedste og Fædrenelandets Fordeel? Hvor skammelig har I ikke bedraget det ærede Publicum? I har kun skrevet af Kiærlighed til egen Nytte, for at vinde paa en nedrig Maade en liden Gevinst: Lyst

9

til Fortienester har lagt de fleeste Indhold paa Eders Tanker at skrive om. Eders Bekienderes Exempel har ogsaa upaatvivlelig bragt Eder til at skrive og følge deres Fodspor, for ikke at ansees ringere end de i Tanker, Projecter og Indfald: I har søgt at overgaae den eene den anden, som var priseligt, om Eders Talent var brugt

til Nytte: Gid alleene Eders Tanker havde været meere rolige, Eders Hensig meere ædelt, da havde Eders Arbeyde været nyttigere, og Eders Bestræbelser prisværdi gere, end de nu virkelig ere.

Om Jeg nu tilsidst vil føre Eder til Gemytte, hvad I har udrettet med Eders Skrive Flid, da skulle I vel aldrig tænke, at de fleeste af Eders Skrifter har blot været en Andledning til Snak i Viin- og andre Skiænke-Huuse at fordrive Tiden med til en Pipe Tobak; man læste Eder der med Fornøyelse,

10

man torde undertiden berømme Eders Flid, og mange vankundige torde sværge, at den afdøde Holbergs Geist var delt i mange Stykker, og uddeelt iblant Eder; men dette kunde ikke skade, naar der ikke af Eders Skrifter opkom en Forargelse efter en anden: Adskillige Ærværdige Stænder, som I saa offentlig reformeerede og igiennem heglede, begyndte man ligesom at tvivle om, ja mange torde kaste Foragt paa dem og hade dem. Dette besynderlig foraarsagede de sletteste af Eders Skrifter.

Da Jeg vil ansee Eder alle for Veltænkende; da jeg haaber I alle ere angelegne for Eders og Eders Landsmænds Beste, da takker I allerførst med mig baade offentlig og hemmelig vor allernaadigste Konges Hoypriselige Naade, som ikke behandlede Eder paa den Maade, I fortiente,

det er: Betog Eder all Eders Frihed, men

11

alleene standsede Eder i Eders ubesindige Løb, og indskrænkte Eders hidsige Tanker. Takker Ham, siger Jeg, og ophøyer Hans Naade, ønskende Ham af Eders Hierter et langt Liv og langvarigt Regimente. Ønsker alle Hans faderlige Omsorger til Rigernes Bedste et lyksaligt Udfald, og udbeeder Ham af Gud all timelig Lyksalighed her og ævigvarende Salighed hisset.

Og da Vi, end nu har Lov til at skrive, saa lader vores Bestræbelser der ved falde ud til noget nyttigt, at vi søge at udbrede Videnskabernes Flor. Enhver i den Videnskab han har opofret sig tilstræbe at vise sin Flid til dens Forfremmelse, i det vi lade det allmindelige Bedste være vort hoved Øyemærke, og stræbe at opfylde

vor Allernaadigste Konges Villie, og

forfremme saavidt os mueligt er, vores og

12

vore Landsmænds det er: heele Rigets Lyksalighed.

Da Alvorlighed gjerne pleyer at krydres med lidet Skiemt til Opmuntring og Fornoielte for Læseren vil jeg sætte hertil dette lille Vers som kan siunges med den Melodie:

Sørge Takter, sørge Noder & c. Frihed, du udkaarne Frue,

Som tilbedes af enhver!

Du til intet Godt kan due,

Naar du ey indskrænket er.

Du som danske Skrive-Lysten Gav et ubesindigt Mod. At de torde vove Dysten Hvor Regenten ey tillod.

13

Kast dig nu i Bolt og Lænker, Sæt en Snare for din Gang, Skye saa Had, Kritik og Rænker, Giør din Løbebane trang.

Vil du hige til at skrive,

Hold da stadig ved din Pen;

Lad din Konges Ville blive Det, hvortil du sigter hen.

Lad nu Visdom ey begræde, At den eened dig med sig, De ni Muser ikke væde Deres Øyne meer for dig.

Perlevis som Graaden rinder Ned paa deres Silke Kiol Drager Skye for deres Kinder,

Som Formørkelse i Soel.

14

Dette lad did Hierte drive,
At du blier Fornuftens Ven, Men vil du desuden skrive,
Strax til Aske brænd din Pen!
De Skrivesyges Udpiibning.
Maaskee jeg ved min Geist kan tysse Daarens Snak
Som altid sladrer om det Onde der bedrives Men ach hvad kalder man det Væv som af dem
skrives?
En Gift mod Dyderne er dette Skriverpak.
Lad Daaren blæses op og prange med sin Klygt!
Han pranger ikkun dog i Udyds fæle Tempel Hver Bog han klakker fuld er ikkun Ondskabs
Stempel;
Det Præg det glæder ham; han føler aldrig Frygt.

15

Den som en fattig Aand med maver Vid besad
Han søgte Leilighed saa ofte at udkramme
Sit Snurepiberie, som blev han just til
Skamme
Naar den Fornuftige bedømmede hans Blad.
Den Dumme skrive meest og skjønt det er saa dumt
Saa er han oftest dog sin Pølsesnaks Forræder
Han maae jo ud dermed det ham i Hiertet æder
Jeg Skriftets Author er; det siger han,
men stumt.
Dydens Flok blev stoer og knuste Udyds Orm?
Om Videnskab blant os opsat sin Kongethrone? Om Fordom døde ud Sandhed blev vor
Krone?
Saa løb man ey saa tit, mod opkaagt Sludder, Storm.

16

Du som Naturen har kun skabt til Skriverkarl!
Giør længe nok Kopie af lange Perioder;
Men skab ey Verden om! Giør ligesom din
Broder.
Sving hvert et Bogstav næt! skriv aldrig om
Moral!
Du som i din Journal knap skriver rigtig

dansk

Du er vist lit for lærd; men lær endnu at skrive Dit eget Moedersmaal, saa skal du roset blive For din Dramaturgie, som nu blev indenlansk.

1

Kritiske Erindringer til Forfatterne

af den

Kritiske Journal.

**Med den samme Maade du udmaaler bør dig
igien tilmaales.**

Kiøbenhavn

trykt hos Paul Herman Höecke. 1771.

2

3

Mine Herrer Journalister!

Saa fuld af Iver og Ild, som deres Kritiske Nummere tilforn have været, saa megen Lunkenhed og Iis hersker der paa nærværende Tiid udi de selvsamme.

Ere, maaskee, de gode Herrer just derfor blevne dovne og dorskee, fordi de fleste Skribentere have besiddet Fyr og Flamme.

Sielden kommer deres Blade ud nu imod forrige Tider, ja undertiden varer det overordentlig længe; men naar man endog haver tilfreds stillet sin yderlige Længsel og Appetit med det søde Haab, at der dog maae komme

4

noget stort og vigtigt fra dem, siden De tage saa usædvanlig lang Tiid til at undersøge og ellers at betænke dem udi, saa faaer man til sin overmaade Ergernis, Udskrifter af deres Principalers Uge- eller Dage-Blade.

Naar de faae fat paa noget fra Landhuusholdnings Sælskabet, ere de lige saa overflødige paa Recension som Berømmelse, saa at man snart skulde troe, enten at dette Sælskab bestoed af lutter Engle, eller at en eller nogle af dets værdige Medlemmer havde den største Deel Udi Journalen.

At betage dette nyttige Sælskab sin Roes, var at beskjemme sig selv og legge et tydelig Beviis frem enten paa Ondskaben eller Vanvittigheden; men jeg holder for, at Sælskabet som ædeltænkende Lemmer, maae selv ækle og holde sig fornærmede ved overflødig Penne-Roes; thi det er deres Handlinger selv, og ikke en meget menneskelig, det er: ofte feylende Journals vidtløftige Anmeldelse og Berømmelse, der skal krone deres Hæder.

5

Var Journalen stedse sig selv liig, og kunde man aldrig spore dens Afgang til høyre eller venstre Side, saa

kunde dens Lovtale dog være en betydelig Recommendation hos et fornuftig Publikum; men da den feyler den strængeste Upartiiskhed, saa feyler den alting, og det gaaer med Journalen, som med den der lyver en Gang, han staaer Fare for at lyve anden og tredie Gang, og altsaa sielden troes med nogen Tilforladelighed, endog udi de vigtigste Sandheder.

De foregive i deres No. 36 dette Aar, at det er ikke for at fylde Rummet, at de have extraheret deres Principalers Ugeblad, og derved frataget Subscriberterne over 3/8 Deel af deres halve Ark, ikke desto mindre gjorde de det dog. Og da saadant, som melde, ikke skeede for at fylde saa stort et Rum (thi havde det kun været en halv Side, kunde en Bogtrykker-Stok, ligesaa vel da, som saa ofte tilforn, giort dem en ypperlig Tieneste, og de havde sparet deres ikke alt for konstige Und-

6

skyldning) saa maae det ventelig være skeet af Magelighed eller Mangel paa Tiid; thi af Mangel paa Skrifter kan det vel ikke være, med mindre de ikke have fundet nogen værdig nok dertil, eller som kunde sættes i Classe med deres comiske Hyæne-Jagt.

At de skulde være saa vankundige i den Lærde Historie, at de ikke vidste, at den som efter Talemaaden, holder deres Journal, holder gandske tilforladelig Adresse-Avisen, er man alt for vel oplyst om er en gandske umuelig Sag.

Havde de derfor ladet vende op og ned paa Tinglysningen, først i Journalen og siden i Avisen, kunde man troet, at en patriotisk Nidkiærhed og en christelig Iver for hver Mands Huus, havde besjælet Forfatteren af Ugebladene; og saaledes havde der været en gyldig Aarsag, hvorføre Besidderne af Journalen læste det anden Gang i Avisen.

Jeg maae sige Dem reent ud, at paa den Maade at faae Extracter af Adresse-A-

7

visen, har jeg ikke, og ventelig ey heller nogen anden, tegnet sig for deres kritiste Værk.

Ligesaalidet, som de lærde Herrer vil kortes noget udi deres Belønning hos Principalerne, ligesaalidet vil Principalerne eller Forleggerne viide af en Skillings Decourt udi deres Priiser naar Aaret er til Ende, i hvor slet, partisk, maver og tynd Journalen endog kan være udført, og i hvor mange Adresse-Aviser og Avertissementer den endog maatte blive spækket med.

Dog naar de kritiske Herrer paa deres Principalers Vegne, ikke holde de Løfter Subscriberterne ere givne, ere disse ey heller pligtige at holde deres; thi de have lovet os en Journal, og denne Franske Titul kan vel paa dansk ey udtydes at være: rigtig Udskrift af Adresse-Contoires hverdags Efterretninger, naar de lærde Forfattere imellemstunder enten kan mangle Tiid eller Klygt.

De have lovet os i det mindste 27 Ark (medium inter 24 & 30) af den kritiske Jour-

8

nal aarlig. De have ey leveret os fleere til Oktober Maanedes Udgang end 18 Ark; thi 36 halve er jo 18 heele, vide den himmelhøyt berømte (S. T.) Arenstrops Regnebog.

Hvordan De altsaa vil blive færdig i 2 Maaneder med 9 Ark eller 18 Nummere, da det ikke har været dem mueligt, at præstere mere end 18 Ark i 10 samfulde Maaneder og derover, det giver jeg Dem at betænke; men denne Regula de Tri bør staae fast:

27 Ark koster 9 Mark (i Siælland) hvad da 21 Ark, eller saa mange, som de kan overkomme at levere?

Denne Rabat bør de saa meget meere taale, som De have sadt en særdeeles høy Priis, nemlig: næsten 5 Skilling danske for hver Ark af deres Journal endog in loco, og Spørsmaal er, om Journalen ikke gaaer postfri under Avisens Couvert? Skulde altsaa Kiøbenhavnerne, deres egen Medborgere, betale 8 Mark for 21 Ark

9

af deres Journal, blev det over 6 sk. Arket, hvilket kunde oversees med Christelig Ømhed, dersom Forleggerne vare fattige og nødtrængende Mænd; men da disse ere hovedrige Capitalister, og kan ey heller andet være, formedelst deres mærkelige Privilegium exclusivum, saa maae det vel allene være en umættelig Giærighed, der driver dem til at lade sig betale saa excessiv dyre, og halvanden Gang meere, end de der skrive Piecer for at vinde det tørre Brød, til at holde Siæl og Liv sammen med.

Hvad Tanker mon saadanne Mænd giøre sig, naar de læse: den Giærige er en Vederstyggelighed for Herren, Herren skal oprykke den Giæriges Huus, item: den Giærige skal ikke arve Guds Rige o. s. f?

Naar man vilde være meget kritik og halv saa nøye paaseende i smaae Ting, som de lærde Herrer somme Tider ere, kunde man erindre det meget reene Papiir, de overflødige Bogtrykker-Stokke eller vidtløftige Slutnings Zirater, blotte Anmeldelser og Avertis-

10

sements, item de ofte igientagne Priis Couranter, og med allerstørste Føye derfor endnu afkorte 1/8 Deel udi den rabatterede Nye-Aars Regning.

Disse Imodsigelser maae de Herrer Journalister omtrænt have kundet giætte sig at vilde møde dem, og derfor have de saa ofte været betænkt paa, at begegne Indvendingerne paa en ret forblømmet Maade. Jeg mener nemlig derved, at De saa ofte og næsten paa hver sidste Side af deres kritiske Nummere, have anført deres Priis-Courant, paa det den ey allene skulde stedse være i frisk Erindring, og Subscribenterne kunde vide at spare fra deres Ophold og Udgifter deres kritiske Contingent, at samme kunde til Terminen være promte; men endog ligesom derved hver Gang sige: Eders Udgift, vore Læsere, agte vi ikke at forringe, i hvorvel vi kiendelig have forringet vort Arbejde; thi saa og saa meget koster vore Blade.

Men mine Herrer! fordi De ere lærde og vittige, ere vi andre ikke dumme og taassede;

11

Vi paastaae, at vil have vor Rettighed, vi kunde ellers snart befrygte, at vi selv maatte komme under Kritikens Tiltale, som Dosmere og slette Oeconomister. Og at komme i Udraab for, ikke at forstaae sin Oeconomie, er jo det samme i disse theoretist-oeconomiske Tider, som at blive ulykkelig lige til sin sidste Time.

Disse Penge-Decourter, vil de ventelig sige, betreffen allene deres Herrer Principalers Pung, og ere dem uvedkommende.

Men tag dem i agt, om ikke Principalerne vil igien paastaae, at samme Forhold, som 27 haver til 21, samme Forhold skal Betalingen have til Deres accorderede Løn, at disse Herrer altsaa, som hurtige Beregnere, kunde i en Hast blive færdig med denne Geometriske Progression, $27: 21 = 100: 77 \frac{7}{9}$, følgelig faae i Sinde at korte dem $22 \frac{2}{9}$ pro Cento. Da nu Tiderne er vanskelige, Udgifterne store og visse; men deres Indkomster

12

ventelig maalet med den korte Alen, saa vil det maaskee falde Dem tungt at lide saa stort er Tab. Jeg synes derfor, De handlede viselig imod Dem selv, om De inden Nye-Aar udarbejdede alle de resterende Nummere, saa at De tillige med Aarets Endskaab kunde være færdig med den complete Aargang af deres kritiske Værk; thi kan de allene præstere Nummerne, saa have de opfyldt det vigtigste, og der kan altsaa ikke nægtes enten Dem eller deres Principaler fuld Valuta; thi om nogle endog skulde ikke være tilfreds med Indholden og Styrken eller Rigtigheden af Kritiken, forsikrer jeg Dem dog efter den Indsigt jeg har, at ikke en eeneste Subscribent, vil indlade sig i ordentlig Proces med deres Principaler derom; Og hvad sig Mund-Disputer amgaaer, da kan samme gaae ind ad det ene Øre og udaf det andet, Pungen og Ørene ustad.

Jeg har nylig supponeret, at mine Herrer vare i saa maadelige Omstændigheder, at De ikke vel kunde taale Rabat; Til denne

13

Supposition troer jeg at være berettiget, naar betragtes, at deres Embede er geleydet med ligesaa stor Had som Vanskelighed. Og at ingen fornuftig Menneske, skulde lade sig bruge til slig et Haandverk, uden enten af Kaadhed til at skjære sin Næste (hvilket man ikke tør supponere om Dem) eller af Kiærlighed til sit Livs Ophold, som ey paa anden Maade var at erhverve.

Jeg indseer meget vel Nyttens af Deres kritiske Blade, naar de gode Herrer kunde afkaste Menneskeligheden; Men da den hænger saa ofte begfast ved Dem, saa er Sproget det eneste som profiterer ved deres Nummere; thi deres Med-Mennesker veed jeg vist, er hverken bleven klogere eller dydigere ved deres Arbejder; Og den Oplysning, som deres Blade giver, ere undertiden forsildige og undertiden alt for urigtige til enten at fraholde eller tillokke Kiøbere.

Er ringe Raad kan ofte have en betydelig Virkning hos snilde Genier.

14

Jeg tør derfor nok vove at meddeele Mine Herrer et, som De og deres kritiske Værk skal befinde sig vel ved, jeg vilde, at De skulde allene betragte et Skrift uden ringeste Hensigt til dets Author, og allerhelst vilde jeg fraraade Dem, at indhente Kundskab om Authors Navn og Omstændigheder, førend De havde udstyret og

kundgjort deres kritiske Betænkninger; derved vilde adskillige Anstøds Steene, hvorpaa De nu snuble, ryddes af Veyen, og deres Værk faae en nærmere Adgang til Upartiskhed.

For at fylde Arket, og at det ikke skulde gaae mig, som en vis Migniatur-Kritikus, der faldt i den samme oeconomiske Feyl, som han lastede hos andre, og at jeg saaledes skulde have mere reen Papir, end de vidtløftigste Tryk-Zirater formanede at skyvle, saa vil jeg af Sal. Tullins Skrifter, dem jeg til Lykke fik et Exemplar af førend jeg læste Deres Kritike; thi, i Tillid til denne Kritikes Rigtighed, havde jeg ladet den være ukjøbt, herved give Dem en rigtig Gjenpart

15

af et vist Afsnit, som De maaskee ikke selv have attenderet, eller i det mindste ikke lagt noger alvorlig Mærke til.

Det heeder 2 Tom. p. 120.

"Critici ere i de Lærdes Republik det samme som Politiemestere i den Borgerlige;

De øve et Embede, som ikke just er der beqvemmeste

til at forskaffe Folk et roeligt Liv

og mange Venner; thi saasom de, i Følge

deres Embeds-Pligt, altid skal bide andre,

saa maae de og altid see sig i Stand til,

igien at bide fra sig. Man kan derfor sige,

at en Criticus fører en Handtering, som vel

er nødvendig, men dog af de Slags Bestillinger,

som fredelige og roelige Folk gjerne

vil undvære.

Skulde man nøye opsøge Oprindelsen til den critiske Videnstab, tvivler jeg næsten ikke paa, at jo Kilden vilde blive enten Hovmod, Ærgjærighed, Ondskab eller Misundelse.

Ikke desto mindre, da denne i den lærde.

Verden kan have sin Nytte, naar den bliver

16

inden sine visse Grændser, maae ogsaa enhver Critikus nødvendig legge denne Grund til alle sine Foretagender: Kjend dig selv. Thi jeg er forsikret, at naar han først besad denne Videnskab tilligemed en grundig Lærdom og en rigtig Tænke-Kraft, vilde saadanne Folk mere fornøye Verden med deres Critiker, end de nu forurolige den. " ----- Saavidt Sat. Tullin. Jeg forbliver, o. f. v.

1

**Fortegnelse paa alle de siden den Kongelig
allernaadigst forundte Trykkefrihed udkomne i
den Orden de ere udkomne, som alle til Kiøbs
og til Leie ere at bekomme hos Møller og Junge
boende paa Hiørnet af Østergade, og**

Christenvernikov-Strædet i Kiøbenhavn.

Trykfriheds Frugter af 14 Septbr. 1770

Trykt hos Johan Rudolph Thiele 1771

2

Efterfølgende Skrifter ere alle anførte for hvad de koster uheftet; men da de til at udleye ere indheftede, betales der for Stykke 2 Skilling meere.

3

1 Overkiolens forunderlige Hændelser 8 skl.

2 Philet en Fortæl. af Ewald Elhøy 12 skl. 3 Den danske Democrit Heraclit. 4 skl

4 Formeentlig Aarsager til de mange Fallissementer
ved Bryg. Lauget af C. Bagge 8 skl.

5 Den franske Repurtations mærkværdige
Sygdom Død og Begravelse & c. 10 skl.

6 Den danske Democrit Heraclit 2. skl. 4 skl.

7 Notice fra Brygger Lauget - 6 skl

8 T. Baden, om Agerbruget og Landvæsenet
i Dannemark. — — 2 mk

9 Den danske Democrit Heraclit 3. stk. 4 skl.

10 Replique paa de 18 Bryggers Notice 1 mk. 11 Den danske Democrit Heraclit 4. stk. 4 skl. 12 Philopatreas
3de Anmærkninger 1. Om

de dyre Tider rc. & c. 2. Om Rettergang 3. Om Geistlighedens Indkomst. 12 skl. 13 Dm tyrkiske Ræv — — 8.
skl.

4

3

14 Philodani Undersøgelse af Philopatreas
Anmærkninger 1ste Hefte. 12 skl.

15 Brev til en høy Hr. om Philopatreas Anmerkn. — — 8 skl.

16 Velmeente Erindringer i Anledning af Phi- 6
lopr. 3die Anmærk. om Geistl. Indkst. 8 stk.

17 Anti-Philopatreas, 3de Anmærkninger
over Philopatreas — 12 skl.

18 Martin Zadok en 106 Aar gammel Eremit
Spaadom — — 4 skl.

19 Den danske Democrit Haraclit 5te 4 skl.

20 Den 145 Aars norske Bondes Spaadom,

Syn og apocryphiske Tanker om høye Hemmeligheder. — 6 skl.

21 Grundige Tanker om Philopatreias Ammærk.

saa vit Geistligh. især ang. 10 skl.

22 Philoteropatreias Spar paa Philopatreias

Anmærkn. om Geistligh. Indkomst. 8 skl.

23 Philocleressias Anmærkning over Philopat. om Geistlighedens Indkomster 6 skl.

24 En almindelig Recept, som af Grunden

helbreder skrueløse Hierner & c. 8 skl.25

Philodani Undersøg. af Philopat. Anmærk.

om Retterg. og Geistlighedens Indkomst. 2det Heft — — 1 mrk.

26 Første Fortsætt. af Philopatreias Anmærkn.

indeholder: 1 Om Handelen. 2 Om Krigsstanden. 3 Om Tings-Vidners Førelse. 4 Videnskab. Opkomst. — 12 skl.

5

27 Philaethes Svar paa Philopatr. Anmærk.

om Geistlighedens Indkomster 10 skl.

28 Den danske Democrit 6te stk. 4 skl.

29 Lovtale over Skoebørsten holden som en

Indvielses-Tale ved den nye Afguds Tempels Oprettelse i gammel Grønland 24 skl. 30 Tanker til nøyere Eftertanke om gode Love i et Land, og deres Nøye Efterlevelse, samt om Banqvens Tilstand & c. 6 skl. 31 Ole Smede-Svends Begrædelse over Risengrøden — — 4 skl.

32 Børge Olsen, en 124 Aars norst Bondes Syn & c. — 8 skl.

33 Junior Pilopatreias 1ste Deel 5 Anmærkn.

1 om Handelen, 2 om Rettergang, 3 om

Betientere, 4 om Geistligheden, 5 om de danske Sølv Aarer & c. — 1 mk.

34 Tanker til Nøyere Eftertanke om Banqven

i Kiøbenhavn & c. — — 4 skl.

3 5 Promemoria til Philpatreias fra Magister Dyssel — — 12 skl.

36 Upartiske Undersøgelse, om de Academiske

Examina er Videnstaberne til Gavn eller Skade — — 12 skl.

37 Nye Tanker over Indholden af Philopatreias

Anmærkninger — 4 skl.

38 Forsøg til at finde Udveye til Krigstieners

bedre Besolding — — 1 mk.

6

39 Junior Philopatreias 2den Deel indehold.

1 om Noblice Handelen & c. 2 Hvorfor Fabriqverne

gaar overstyr. 3 Maaden at skaffe Dannemark Handel & c. 4 Hoved-Stadens Levemaade & c. 5 Huusholdning med Kiøbenhavn — — 12 skl.

40 Tanker ved Igiennemlæsning over Hoveriets

Afskaffelse i Dannemark 4 skl.

41 Junior Philopat. Taksigelses Brev til Kongen

for Skrive-Frieheden. 4 skl.

42 Jeppe Vægters Bertagtn. over Staten 4 skl.

43 Nærmere Afhandl. betreffende de 18 Bryggers

Notice, de dato 13 Novembr. 1770

1 mk. 2 skl.

44 Bies allerunderdanigste Tanker paa Konens Fødsels-Fæst 4 skl.

45 Misokakias imod Philopatreias 8 skl.

46 En saare mærkværdig Tildragelse med et

forhexet Drengbarn & c. — 8 skl.

47 Tre patriotiske Samtaler imellem 2 danske

Reisende om deres Fædernelands Tilstand

1 mk.

48 En Bondes første Betænkning om de Aarsager

Philopatreias har ansort til de dyre Tider — — 10 skl.

49 Mirzahs Syn i Skiæbnens Tempel 6 skl. 50 Biergmandens Speil i Skaane beskreven

af Simon Skoflikker — 4 skl.

51 En Falsterboes Betænkninger ved at igien-

7

nemlæse de nye udgivne Skrifter af Baden og Philopatreias & c. — 4 skl.

52 Philopat. alvorlige Palinodie eller Poenitente Prædiken, over hans 3de Anmærkning. & c. — — 1 mk.

53 Danmarks Riges Dommeres Skilderie i

22 Capitl. 3die Deel, hvilket afhandler Praxin og Formaliteterne i den danske Rettergang — — 20 skl.

54 Opdagelser til Brendeviins Laugets Opkomst

i Kiøbenhavn og over heele Riget & c. 10 skl. 55 Altid noget Nyt sielden noget Got, med Fortsettelse og Tillæg - - 8 skl.

56 Svar paa Forslag at finde bedre Udveye til

Krigs-Tieneres Besolding — 6 skl.

57 Et kritisk Brev til Philopatreias om Geistligh.

Indkomster, Skrevet i Klerkerup af Philodneias — — 24 skl.

58 Den Poetiske Gartner-Kniv, at beskiære

Trykke- og Skrive-Frihedens Frugter med skrevet for det Smukke Kiøn 1ste stk. 6 skl.

59 Tilforladelig Efterretning om Hexegreenen

eller den saa kaldte Wünschelruth & c. 4 skl.

60 Godhed uden Retvished er ingen moralsk

Dyd — — 4 skl.

61 En Nordmands Undersøgelse, hvorvidt de

Aarsager kan giælde, der anføres som Hindringer for et norsk Academies Oprettelse — — — 12 skl.

8

6

62 Forslag hvorledes Bondestandens Vilkor kan forbedres uden Proprietairenes Fornærmelse — 6 skl.

63 Philoalerheias grundige Anmærkn. over endeel af der Philopatreias har skrevet om Gejstlighedens Indkomster & c. 12 skl.

64 Politiste Grundregler, eller Kunsten at

Regiere — 12 skl.

65 Nye Tanker over Indholden af Philopatreias

Anmærkninger — — 4 skl.

66 Vorläusige Gedanken von dem Nutzen der

Manufacturen, besonders in Dännemark.

8 skl.

67 Junior Philopatr. 3die Deel, indeholdende

Middel at faa Penge, til at ophæve Extra-Skatten med & c. — — 2 mk.

68 P. F. Suhms Samlinger 1ste Bindt

ste Stykke . — — 12 skl.

69 Jydske Løyer eller Historie om den bedragne

Bedrager og de bedragne Bedragere 8 skl.

70 Betænkning hvorvidt en Efterkommere i

Regieringen er forbunden at betale sin Formands Gield & c. — 1 mk.

71 Den gamle Normand C. J. Drachenbergs

adskillige Syner og Forunderlige Hændelser — — 6 skl.

72 Epitre a sa Mayefte le Roi de Dannemark

fur le liberté de la Preske accordeé dans ses Etats. — — 3 mk.

9

73 Ulvene og Beveren, en Fabel - 4 skl.

74 Børsternes Endeligt — — 4 skl.

75 Velmeente patriotiske Tanker til Høyere Eftertanke

og ønskende Fuldførelse 4 skl.

76 Den danske Oeconomus, indeholdende

1 om Handelen, 2 om Fabriker, 3 om Landvæsenet, 4 om Embeds-Mænd & c. 5 om Borgerne, 6 om Laugene, 7 om Hospitaler og Fattigehuse 1 mk.

77 Tanker om Brygger-Ligningen i Kiøbenh.

samt Forslag til dens Ophævelse 1 mk.

78 Tienstlig Giensvar paa en Guldsmeds

Tanker om Guldsmed Lauget 2 skl,

79 Sanheds Elskeres Besvarelse paa Skandskrifte,

den forhexede Dreng Nissen, indrettet til Nytte for unge Jurister 24

80 Tydelig Underretning om Talt Lotteriers

Natur og Beskaffenhed — 8 skl.

81 Beviis at Argus uagtet sine 100 Øyne

har været Stokblind da han skrev sin No. 11 og 12 angaaende Amts, Laug og Frie-Mesterne — — 14 skl.

82 Continuation af Godhed uden Retsvished,

er ingen moralsk Dyd 4 skl.

83 En Patriotisk Samtale imellem en Reisende

Engelsmand og en Kiøbenhavns Borger - - 8 skl.

84 Eritiken over Moueheron Danoise 4 skl.

10

85 Eenfoldige danske og norske Tanker. Hensigrende til de danske norsk & c. Indvaaneres Huusholdning 1ste Hefte 1 mk.

86 Anmærkn. over Drammens oeconomiske

Bestaffenhed og nuværende Handel 1 mk.

87 Philalethi patriotiske Anmærkninger over

Philopatreias Afhandling om Geistligh. Indkomster — — 8 skl.

88 Samtale imellem Caffé Kanden og Thee

Potten & c. — — 6 skl.

89 Det andet Kritiske-Brev til Philopatreias

fra Philodaneias — 18 skl.

90 Samtale imellem Vindues Ruden og Blyet

— — — 4 skl.

91 En brødløs Lakeis begrædelige Skrivelse,

til sin Farbroder Kornpuger i Jylland

2 skl.

92 Betænkn. over den saa kaldte Philopt. 4 skl.

93 Tanker over der alleene privileg. Lotter. 4 skl.

94 Tydeligere Forklaring paa Tall Lottr. 2 skl.

95 Tillæg til Philodani 1ste Hefte eller Afhand.

ling om Handel, især den Islandske 10 skl.

96 Beviiser at de saa kaldte umælende Dyr har

større Forstand end Mennesket 6 skl.

97 Philonorvaai Velmeeme Tanker til Veltænkende

Medborgere — 24 skl.

98 Voltaires Brev til Kongen, om Trykke-Frieheden,

tilligemed nogle andre Afhandlinger af samme Indhold - 1 mk.

11

10

99 Velmeemte Erindring til Hr. Polypragman af Idimelos — — 4 skl.

100 Philokalus om Studeringers nærværende Tilstand og bedre Indretning 12 skl. 101 Tanker til grundigere Eftertanke ved de Banqven anlangende udkomne Skrifters Gienmmlæsning og andet meere 8 skl. 102 Et Promemoria til den Vanartige Ebeltoft & c. fra Tiener-Collegiet 4 skl.

103 Jødernes Renkers Aabenbaring og Svar

paa Jødernes lumske Giensvar over en Guldsmed Tanker — 8 skl.

104 Et Veimeent Brev og Erindring til alle

Østersers, Hummers, Krabbers, Toskers, Barders, Helleflynders, Skrubbers Hornfiskers, Skallers, Sandskrubbers, Anciovesers, Negenogeners og Ulkers Sielesørger, Skribent Lærere og Oldefader Junior Philopatreias & c. Skreven af Rosentorne — — 1 mk.

105 Forslag til Justitiens bedre Administration & c. — — — 1 mk.

106 En norsk Hyrdes Indtagelse i et Bierg som

hørte forunderlige Ting om sit Fædrenelands tilkommende Flor — 12 skl.

107 Lygtemandens, siden Herremand i Fyhn Helhestens Varulvens og Marens Fødsel og Levnets Beskrivelse — 4 skl.

12

108 Skobørstens Svanesang — 4 skl.

109 Recept for skrueløse Hierner forflyttet fra

Paris til Kiøbenhavn — 8 skl.

110 Pilati Liv og Levnets Beskrivelse 4 skl.

111 Begivenhed med en Coralfisker & c. 4 skl.

112 Adskilligt af Ervald indeholder hans Philet & c. — — — 6 skl.

113 Aarsager til Tall Lotteriernes Forviisning af alle Riger og Lande — 2 skl.

114 Philets Forslag om Pebersvendene som

vist vil blive iverksat — — 2 mk.

115 Tanker, forfattede i Anledning af en Normands

Undersøgelse, hvorvidt de Aarsager kan gielde der anføres som Hinddringer for et Academies Oprettelse 12 skl.

116 Tanker til høyre Eftertanke, om Tobacks

Handelen i Danmark - 6 skl.

117 Afhandling om Gevinsternes Forhold imod Tabet samt Lotter. Casses Fordel 4 skl.

118 Gespräche zweyer Müsigänger 1stes Stük

6 skl.

119 Samtale imellem 2de Piger om Skobørsternes

Fald — — 2 skl.

120 Upartisk Undersøgelse af Tall Lott. 4 skl.

121 Plan til en Aarlig staaende Penge-Løn for Præsterne af Comphilopatreias 24 skl.

122 Philogreias, en Bondes Ven, Anmærkning indeholdende hvorledes Bondens Vilkaar kan forbedres & c. — 1 mk.

13

123 Et forunderlig Syn, som blev seet en Nat i V*lb**-Skole der forestillede en Liig-Begiængelse

med Skoebørster & c. ved Mogens

Skolemester — — 8 skl.

124 Præstens Lære-Digt over Philopatreias

Anmærkning om Geistlighedens Indkomster — — 10 skl.

125 Ode i Anledning af Grev Bernstorfs

Afgang — — 4 skl.

126 Tanker om Geistligheden i en Stat af Schæffer — — 8 skl.

127 Tanker til Fabrikernes Anlæg og Vedligeholdelse — — 8 skl.

128 Patriotiske Tanker om Tall-Lotteriet af

Philoplebis — — 8 skl.

129 Den forunderlige og over al Verden

navnkundige Drømme-Sahl i Nørre-Skotland,

beskreven af Søren Malersvend

— — 4 skl.

130 Tjenstlig Giensvar til den unge Pasqvilant

Rosentorne kaldet — 2 skl.

131 Det Gevaudanske Dyr i Danmark, dets Rasenhed og Ødeleggelse først i Jylland, dernæst i Norge, beskrevet af en Jæger og til trykken befordret af en Krybe-Skytte — — 4 skl.

132 Tolv Breve fra en Bonde til sin Herremand — — 8 skl. 133 Den poetiske Gartner Kniv 2det stk. 6 skl.

14

134 Junior Philopatris Besvarelse, til Beelzebul Fukssvanser — 4 skl.

135 Pseudo Apollo eller Skribenterne under Dom, Comoedie i en Act. 8 skl.

136 Penge er bedre end Forstand og Lærdom, forstillet i en Afhandling paa det øverste Auditorio i *** af Hironimus Dumrian

4 skl.

137 Erindring imod Betænkningen hvorvit en Efterkommere i Regiæringen er forbunden at betale sin Formands Gieid 6 skl. 138 Samlinger af Forordninger angaaendes Brylluper og Liigbegængelser i Kiøbenhavn 12 skl.

139 En kort Underretning om det benificerende

Gods i Norge — — 6 skl.

140 Adskillige Tanker som Skrive-Friheden har givet Anledning til — 20 skl.

NB. Continuationen heraf udkommer, saasnart det kan udgjøre et Quartblad.